

МВС України
Харківський національний університет
внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ НАУКИ
в дослідженнях молодих
учених**

Тези доповідей учасників
науково-практичної конференції
з нагоди святкування Дня науки

(м. Харків, 14 травня 2021 року)

Харків 2021

УДК 34(477)(063)
А45

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 16.03.2021 № 45.*

Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 14 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 180 с.

У збірці знайшли відображення наукові розробки ад'юнктів, аспірантів, слухачів магістратури, здобувачів наукового ступеня і молодих вчених Харківського національного університету внутрішніх справ та інших юридичних ЗВО України, присвячені розкриттю проблем, що існують в основних галузях правоохоронної та правозастосовної діяльності.

УДК 34(477)(063)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо», а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2021

ЗМІСТ

СОКУРЕНКО В. В.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	8
АБРАМЧУК В. А.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАКОФАРБОВИХ МАТЕРІАЛІВ І ПОКРИТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП	10
БАЛАЦ Р. М.	
ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ	12
БЕЗПАЛОВА О. І.,	
ГРІДІНА Н. Ю.	
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ	15
БІЛИК Т. В.	
ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ ТИПОВИХ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ ЗАРУЧНИКА АБО ВИКРАДЕНОЇ ЛЮДИНИ	20
БЛИЩИК О. В.	
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	23
БОГАТИКОВ О. В.	
ЩОДО ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ	27
БОГОМАЗОВА Г. Є.	
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ У РОЗРІЗІ СОБІВАРТОСТІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ	30
ВЕКЛЮК О. В.	
СОЦІАЛЬНІ ВІДПУСТКИ	32
ВІНЦУК В. В.	
ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ СКЛАДУ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ЯК ВАЖЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	34
ВУЙМА А. Г.	
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У СТРУКТУРІ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ, ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ	38

ВУЙМА М. С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	42
ГАЙДАР О. В. ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТАЄМНОГО ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА.....	44
ГАРМАШ В. В. ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ	47
ГУГНЯК А. В. ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	50
ГУЖВА В. С. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОБ'ЄКТАМИ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ	55
ГАЛКІНА О. М. КОДИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА НА ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ	60
ГУРТОВА К. М. ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОНАСТОСУВАННЯ	64
ЗАГУМЕННИЙ О. О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	67
ЗАЄЦЬ У. О., ОКРЕМІ АСПЕКТИ МАЙНОВОЇ ШКОДИ В ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	73
КАСЧУНСКА М. О. IMPORTANT ASPECTS OF PREVENTING AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE IN POLAND	75
КОВРАХ В. А. ЩОДО РОЛІ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТИВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.	77

КОРНЄВ О. В.

ТИПОВІ СПОСОБИ ПОРУШЕННЯ
НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА 80

КУПРОВСЬКИЙ Д. В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ,
КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 83

МАЙБОРОДА Ю. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ ПІСЛЯ
СМЕРТІ ВІДЧУЖУВАЧА..... 86

МАМІНА О. В.

ПРОПАГАНДА ІДЕОЛОГІЇ СПОЖИВАННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА
НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ
МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ
(СТ. 140 ККУКРАЇНИ) 88

МІТЯКІН В. А.

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО
ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН,
ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ
МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 90

МИГАЛЕНКО П. С.,

ПЧОЛКІН В. Д.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН
АБО ЇХ АНАЛОГІВ 95

МУРАДЛІ А. І.,

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ
ВИРОБНИЦТВА СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ 100

ПАНОВА О. О.,

ЩЕРБИНА М. О.

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ ІЗ
ГРОМАДСЬКІСТЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ
ІНДИВІДУАЛЬНОЇ
ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 105

ПЕРЕКОПСЬКИЙ С. Ю.,

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ
У ФОРМІ ДІЗНАННЯ 108

ПІДКОПАЙ Д. С. НОРМУВАННЯ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ВНУТРІШНЬОГО ТРУДОВОГО РОЗПОРЯДКУ	111
ПІСТРЕНКО Н. С. МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	114
ПТУХІНА О. В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ.....	118
ПУЗАНОВА Т. А. РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ	122
СЄВІДОВА О. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА	127
СІМОНОВИЧ Д. В. ДЕЯКІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ.....	130
СМИРНОВ В. А. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ	133
ДЖАФАРОВА О. В., СОРОЧАН Д. А. МІСЦЕ ТА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНО- ЮВЕНАЛЬНІЙ ПАРАДИГМІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ	137
ТАНЬКО А. В. СТАТУС ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ПРОВІДНОГО СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬСТВІ	140
ТАРАСЕНКО В. С. ПОНЯТТЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	145

ТУРЕНКО Д. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ВИНЕСЕННІ СУДОМ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	148
ЧИЧА Р. П. ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ СИСТЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ.....	154
ШАПОВАЛ К. А. ОСОБЛИВОСТІ ЗНАРЯДЬ І ЗАСОБІВ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	156
ШЕВЧЕНКО О. О. ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК, УЧИНЕНИЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ, ЯК ФАКТИЧНА ПІДСТАВА ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	159
ШЕВЧЕНКО В. М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ У 20-40-Х РОКАХ ХХ СТОРІЧЧЯ.....	164
ШЕКА Ю. Ю. ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	167
ШЕЛЕНІНА К. Г. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПРИ ВБИВСТВАХ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	171
ЯЦЕНКО І. І. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ДЕРЖАВНИМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМИ УСТАНОВАМИ В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	174

Шановні присутні!

Від імені ректорату і Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ вітаю вас із початком роботи науково-практичної конференції **«Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених»**, що проводиться в рамках всеукраїнського Дня науки.

Науково-дослідна робота молодих учених, курсантів і студентів є невід'ємною складовою наукової діяльності закладів вищої освіти системи МВС України. Організаційною формою наукової роботи курсантів, студентів і молодих учених у Харківському національному університеті внутрішніх справ є **Наукове товариство студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів і молодих учених**, представники якого зібралися сьогодні в цій залі.

Цього року до оргкомітету надійшло 48 наукових доповідей, в яких звертається увага на найбільш гострі проблеми сучасної науки у сфері правоохоронної та правозастосовної діяльності. У них розглядаються як загальнотеоретичні питання, так і практичні проблеми правозастосування, що дає змогу пов'язати між собою юридичну науку та правничу практику.

Саме такі заходи, як наша конференція, дають змогу молодим правникам поділитися досвідом, взаємно збагатити арсенал знань, визначити національні та світові тенденції розвитку правознавства. Ми впевнені, що подані тези доповідей знайдуть практичне застосування не тільки в науці, а й на практиці, адже недалекоим є той час, коли нинішні молоді вчені, які зараз тільки набувають досвіду, візьмуть у свої руки священне полум'я правознавства та понесуть його людям. Сподіваємося, що конференція сприятиме утвердженню волі та бажання служити великим і благородним ідеалам права на ниві професійної діяльності.

Упевнені, що під час конференції прозвучить велика кількість цікавих та оригінальних доповідей, ми почуємо нові імена молодих талантів, яким завдяки наполегливій праці, накопиченню знань, прагненню до самовдосконалення вдасться ввійти до когорти видатних представників юридичної науки,

як це вдалося професорам нашого університету – нашим випускникам Олександрю Миколайовичу Музичуку, Олексію Миколайовичу Литвинову, Сергію Станіславовичу Лукашу, Костянтину Юрійовичу Мельнику, Руслану Леонтійовичу Степанюку, Ользі Ігорівні Безпаловій та багатьом іншим.

Сподіваємось, що участь у конференції залишить позитивні враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень!

Бажаю вам приємного і результативного наукового спілкування на нашому заході, творчих успіхів, здоров'я, миру та добра!

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,
*ректор Харківського національного університету
внутрішніх справ, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук
України, доктор юридичних наук, професор*

УДК 343.98

Віктор Адамович АБРАМЧУК,

судовий експерт Рівненського

експертно-криміналістичного центру МВС України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАКОФАРБОВИХ МАТЕРІАЛІВ І ПОКРИТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП

Постійне збільшення автомобілів, які знаходяться у користуванні громадян і організацій в Україні, призводить до підвищення інтенсивності дорожнього руху і, на жаль, до збільшення випадків дорожньо-транспортних подій. За даними офіційної статистики у 2018 році в Україні підрозділами патрульної поліції було зафіксовано 150120 ДТП, у 2019 – 160675, у 2020 – 168107. При цьому зростає кількість ДТП з постраждалими, яких у 2018 році було 24294, у 2019 – 26052, у 2020 – 26140. Зростає і кількість кримінальних проваджень за фактами кримінальних правопорушень, пов'язаних із ДТП. Тому актуальним завданням криміналістичної науки є вдосконалення методичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, в тому числі і щодо призначення судових експертиз, які є типовими для цієї категорії кримінальних проваджень.

Слід відзначити, що однією з різновидів криміналістичних експертиз, які проводяться у справах про кримінальні правопорушення, пов'язані із ДТП, є експертиза лакофарбових матеріалів і покриттів. Вона вирішує таке орієнтовне коло завдань: Чи є знайдений фрагмент (фрагменти) лакофарбового покриття частиною наданого для дослідження транспортного засобу? Чи є на предметі-носії сліди (нашарування, плями, бризки) або частинки лакофарбових матеріалів (покриттів)? Чи є дана речовина фарбою, до якого виду фарби вона належить? Чи походять дані частинки від стандартного лакофарбового покриття легкового (вантажного) автомобіля? Чи придатні частинки фарби, знайдені на місці події (предметі-носії), для ідентифікації за ними конкретної пофарбованої поверхні? Чи мають надані зразки лакофарбових речовин (частинок покриттів) спільну родову (групову) належність? Чи не становили раніше окремі частини лакофарбового покриття одну пофарбовану поверхню? Яким способом пофарбовано кузов автомобіля (деталь кузова

автомобіля)? Чи проводилось перефарбування даного автомобіля (конкретної деталі кузова автомобіля)? [1].

Під час розслідування дорожньо-транспортних подій вказаний вид експертного дослідження допомагає встановити вагомі обставини щодо нашарувань лакофарбового покриття, які утворились внаслідок контактної взаємодії (зокрема, на автомобілях учасників ДТП, одязі потерпілого тощо), а також вирішити діагностичні питання щодо особливостей фарбування та перефарбування автомобіля. Тому важливе значення при огляді місця події й окремих об'єктів (автомобіля, предмета одягу і т.п.) має дотримання слідчими та спеціалістами-криміналістами правил виявлення та вилучення слідів лакофарбових матеріалів і покриттів, а також одержання відповідних зразків.

Відзначимо, що на місці події можуть бути виявлені не тільки видимі сліди ЛФП, а і мікросліди. Також варто зауважити, що можливості їхнього експертного дослідження залежать насамперед від якості вилучених матеріалів. Наприклад, сліди фарби на одязі потерпілого найчастіше відображають лише її поверхневий шар, отже, можуть вказати тільки на колір автомобіля. Водночас крихти фарби, що відпали від автомобіля при контактній взаємодії, вміщують більшу кількість шарів, тому збільшують коло завдань експертизи. Крім того, для забезпечення успіху вирішення експертних завдань важливо правильно відбирати зразки фарби з транспортного засобу.

Науковцями підкреслено, що вірно обрані методи роботи з мікрочастками та мікрослідами лакофарбових покриттів і матеріалів є запорукою успішності їх подальшого криміналістичного дослідження [2, с. 371]. Отже, важливо дотримуватись відповідних рекомендацій у повсякденній роботі слідчих і спеціалістів-криміналістів.

Пошук мікрочасток ЛФП на місці події проводиться за допомогою лупи, освітлювачів білого та УФ-світла, діелектричних паличок [3, с. 31]. Вилучати їх потрібно обережно, намагаючись не пошкодити зовнішню будову, що дозволить у подальшому здійснити їх трасологічний аналіз. Як технічні засоби вилучення застосовуються скальпелі, пінцети з гумовими накладками, м'які шпатель, препарувальні голки тощо. Упакуванням об'єктів здійснюється у паперові згортки, конверти з цупкого паперу. Заборонено збирати мікрочастки фарби за допомогою липкої стрічки, оскільки матеріал цієї стрічки вступає в хімічну реакцію та змінює властивості мікрочасток фарби.

Зразки ЛФП з автомобіля вилучають під час його огляду. Бажано оглядати автомобіль у сухому добре освітленому боксі. Зразки фарби з нього слід вирізати за допомогою гострого скальпелю

чи ножа, захоплюючи всі шари лакофарбового покриття. Варто пам'ятати, що фарбування чи перефарбування різних деталей автомобіля (або навіть окремої деталі) може відрізнятись за складом лакофарбових матеріалів і кількістю покриваючих шарів. Тому рекомендується вирізати зразки фарби з п'яти різних ділянок кожної деталі, яка цікавить слідство.

Насамкінець зазначимо, що дотримання методичних рекомендацій щодо виявлення та вилучення слідів і зразків лакофарбових матеріалів і покриттів на місці дорожньо-транспортної події, одязі потерпілого та транспортних засобах є запорукою успішного вирішення завдань відповідної судової експертизи, що значно покращить стан доказування у кримінальному провадженні про кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Список бібліографічних посилань

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Антонюк П. Є. Сучасний стан і проблеми вітчизняних криміналістичних досліджень лакофарбових матеріалів, лакофарбових покриттів і пофарбованих предметів. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 369-373.

3. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичні дослідження лакофарбових матеріалів: методичні рекомендації. Київ: КИЙ, 2010. 48 с.

Одержано 19.04.2021

УДК 343.14

Раїса Михайлівна БАЛАЦ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасний стан злочинності в Україні та негативні тенденції сьогодення щодо зростання кримінальних правопорушень, зумовлює

необхідність проведення наукових та прикладних пошуків протидії кримінальним правопорушенням, зокрема як засобу запобігання злочинності. Після прийняття КПК України у 2012 році питання щодо запобіжної діяльності слідчого, дізнавача на досудовому розслідуванні вивчалось науковцями лише фрагментарно, не враховуючи понад 600 змін до нього. Сьогодні, все ж таки актуальним залишається питання щодо профілактичної діяльності слідчого, дізнавача під час досудового розслідування, зокрема виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та вжиття заходів, щодо їх усунення. Здійснюючи аналіз законодавства КПК України 1960 року та чинного КПК України 2012 року, стверджуємо, що в положеннях ст. 23 КПК України 1960 року було закріплено, що при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину [1]. З прийняттям КПК України у 2012 році дане положення було виключено [2].

Однак, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину та вжиття заходів щодо їх усунення закріплено в деяких окремих законах України та відомчих нормативно-правових актах. Так, відповідно до положень Закону України «Про Національну Поліцію», зокрема, ст.23 встановлено, що одним із основних повноважень співробітників поліції є завдання здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [3]. Також у Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженого Наказом МВС України від 06.07.2017 року №570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», зазначено, що одним із завдань органів досудового розслідування є виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [4]. Крім того, Наказом МВС України № 405 від 20.05.2020 р. «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» також закріпленого положення про те, що на підрозділі дізнання покладається одне із завдань - виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних проступків, і вжиття необхідних заходів щодо їх усунення [5].

Таким чином не усунено розбіжність між КПК України, в якому відсутній обов'язок слідчого, дізнавача з питань виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їх усунення та між відомчими нормативно-правовими актами, в яких він закріплений.

Вважаємо за необхідне вдосконалити функції слідчого, дізнавача щодо запобіжної діяльності та внести до КПК України такий процесуальний засіб впливу як внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі про вжиття заходів щодо усунення виявлених причин та умов вчинення кримінального правопорушення та закріпити його у ст. 40-1 КПК України, наступного змісту: «Стаття 40-1. Подання про вжиття заходів щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор, орган дізнання, дізнавач встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, мають право внести у відповідний державний орган або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. По даному поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала це подання не пізніше як у 15-денний строк».

Висновок. Доцільно вдосконалювати функції слідчого, дізнавача з питань запобіжної діяльності на досудовому розслідуванні, при цьому необхідно внести відповідні зміни у положення до чинного КПК України, оскільки вони є в наявності у відомчих нормативно-правових актах. Дана норма повинна міститися в окремому положенні чинного КПК України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 02.04.2021). Втратив чинність.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.04.2021).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 02.04.2021).

4. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 02.04.2021).

5. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : затв. Наказом МВС України від 20.05.2020 № 405 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20> (дата звернення: 02.04.2021).

Одержано 19.04.2021

УДК 378.6:35(477)

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 Харківського національного
університету внутрішніх справ;*

Наталія Юріївна ГРІДІНА,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Проблеми гендерної нерівності загалом і гендерно обумовленого насильства зокрема останнім часом дуже активно досліджуються в демократичному суспільстві, хоча ця тенденція своїм корінням сягає ще кінця 19 століття до початку суфражизму, руху який мав своєю ціллю надання жінкам виборчого права та протестував проти дискримінації жінок в політичному, економічному та правовому вимірі [1]. Гендерна нерівність залишається основною перешкодою на шляху розвитку людини. Занадто часто жінки піддаються дискримінації в галузі охорони здоров'я, освіти, політичного представництва, на ринку праці, тощо. Це негативно позначається на розвитку їх здібностей і свободи вибору.

Сьогодні є два основних інструменти, що аналізують розвиток країн світу та демонструють відхилення у сфері гендерних відносин. Це Індекс гендерної нерівності, який використовується Організацією Об'єднаних націй разом з Індексом гендерного розвитку з 1995 року при аналізі людського розвитку, та Індекс гендерного розриву, на підставі його даних Всесвітнім економічним форумом з 2006 року складається Глобальний звіт про гендерний розрив.

В основі насильства за ознакою статі лежать гендерні стереотипи і переконання. Автори соціологічного дослідження «Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок» провели опитування в результаті якого з'ясували, що станом на 2018 рік 41% чоловіків зазначають, що в Україні гендерної рівності вже досягнуто [2, с. 68]. Автори опитування дійшли висновку, що: «досить поширеними в громадській свідомості залишаються культурні практики, які визнають право чоловіків застосовувати фізичні покарання до власних дружин у певних випадках. Зокрема, 13% чоловіків, які були опитані в рамках даного дослідження, вважали, що побиття дружини власним чоловіком може бути виправданим у деяких ситуаціях, 18% чоловіків погодилися, що чоловік має право вдарити або побити власну дружину, якщо він дізнався про її зраду, 5% чоловіків – якщо дружина відмовляє чоловікові в інтимних стосунках. При цьому кожен десятий респондент дослідження підтримав думку, що жінка повинна терпіти прояви насильства з боку чоловіка, щоб зберегти власну сім'ю [2, с. 82]. «90% наших громадян, які потерпають від насильства, це жінки. Причини – стереотипи, що жінка – «берегиня дому», її функція – приготування їжі та догляд за дітьми. І щойно вона починає заявляти про свої права, то одразу ж піддається насильству – чи економічному, чи психологічному, чи фізичному, чи сексуальному» [3].

Гендерне насильство – це проблема, з якою стикаються люди в усьому світі. Жінки непропорційно більше страждають від насильства за ознакою статі. Ось чому сотні організацій зосереджені на подоланні насильства саме по відношенню до жінок. За даними Фонду народонаселення ООН кожна третя жінка у своєму житті піддавалася фізичному або сексуальному насильству. І ці дані навіть не включають в себе емоційне або фінансове насильство. Незважаючи на те, що гендерне насильство є широко поширеним явищем, його майже неможливо оцінити статистично достовірно через те, що жертви вважають себе згнаними і не повідомляють про випадки насильства, а також через відсутність у них доступу до засобів і заходів підтримки.

Поширеність насильства за ознакою статі в усьому світі значною мірою обумовлена системною гендерною нерівністю, яка позбавляє жінок, дівчат, а також меншини прав і душить їх голоси, щоб їх історії не були почуті та їх природні права людини можна було легко забрати. Цикл залученості жертви в насильство ускладнюється відсутністю справедливості, нестачею доступних ресурсів або відсутністю економічних можливостей, через які постраждала особа стає

залежною від кривдника. Наприклад, в Сполучених Штатах лише до 6% гвалтівників застосовується позбавлення волі. Це дозволяє насильникам продовжувати зловживати своєю владою, не побоюючись наслідків [4].

Міжнародне співтовариство визнало важливість боротьби з насильством щодо жінок та дівчат за допомогою ряду конвенцій і політичних рішень, в тому числі Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Пекінської платформи дій та Стамбульської конвенції. Ліквідація всіх форм насильства по відношенню до жінок і дівчат і всіх шкідливих дій на даний час входить до Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року і є однією зі складових Цілей в галузі сталого розвитку (ціль 5.2 та 5.3) [5, с. 12].

Ці кроки призвели до того, що, за даними Індексу гендерного розриву в 2020 році Західна Європа стала регіоном, де гендерний розрив найменший (76,7%), випередивши Північну Америку, яка закрила 72,9% свого розриву, Латинську Америку і Карибський басейн (72,1%), а також Східну Європу і Центральну Азію. (71,5%). Регіон Східної Азії і Тихого океану (68,5%) випереджає Африку на південь від Сахари (68,0%), в той час як Південна Азія пододала 66,1% свого розриву і випереджає Близький Схід і Північну Африку, регіон з найнижчою результативністю (61,1%) [6, с. 20].

У лютому 2008 року Організації Об'єднаних Націй розпочала кампанію «UNITE, покликана покласти край насильству щодо жінок, на 2008-2015 роки». В рамках цієї кампанії Генеральний секретар очолює прискорені зусилля системи Організації Об'єднаних Націй по протидії насильству щодо жінок. У Рамковій програмі дій Генерального секретаря визначені п'ять ключових результатів, які повинні бути заплановані для досягнення в усіх країнах до 2015 року: прийняття та забезпечення дотримання національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів у галузі прав людини; прийняття та реалізація багатосекторальних національних планів дій; створення систем збору і аналізу даних; створення національних та / або місцевих інформаційних кампаній; систематичні зусилля з вирішення проблеми сексуального насильства в конфліктних ситуаціях.

Ця кампанія досі не припинила своєї діяльності та об'єднує в собі роботу 36 фондів / програм / спеціалізованих установ і фінансових установ ООН та 6 міжвідомчих механізмів і заходів у сфері протидії насильству проти жінок [7]. Серед них такі як: ООН Жінки, Програма розвитку ООН, Фонд ООН у галузі народонаселення, Об'єднана програма Організації Об'єднаних Націй по ВІЛ/СНІД або ЮНЕЙДС, Дитячий фонд ООН – ЮНІСЕФ, Управління Верховного комісара ООН з

прав людини, Всесвітня організація охорони здоров'я, Управління ООН з наркотиків і злочинності, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Світова продовольча програма.

Ефективне подолання проблеми гендерно обумовленого насильства можливе лише за співпраці неурядових організацій з урядами країн та роботи у різних сферах впливу. Країни, в яких уряд ефективно використовує ресурси, що можуть надати неурядові організації, та імплементує їх рекомендації в діяльність підпорядкованих національних служб, шляхом прийняття відповідних регулятивних документів та забезпечення їх діяльності, демонструють значно менші показники гендерного розриву, гендерної нерівності та насильства за ознакою статі зокрема (наприклад, Швеція, Норвегія, Данія, тощо) або прогрес у покращення цих показників (як Грузія). І, звісно, це неможливо без підвищення обізнаності серед населення щодо масштабів проблеми та її негативного впливу, покращення сфери надання послуг для постраждалих від насильства за ознакою статі та збільшення об'єму профілактичних дій.

Дослідження закордонного досвіду щодо протидії гендерно обумовленому насильству дає підстави виділити наступні заходи, які можуть бути запроваджені в Україні:

1. Проводити навчання працівників закладів охорони здоров'я та закладів освіти навичкам виявлення ознак насильства у постраждалих жінок та дітей. Реалізовувати практичні заходи з тренування лікарів, медичного персоналу, педагогів різних ланок навичкам спілкування з особами, що постраждали внаслідок насильства за ознакою статі.

2. Розмежувати притулки для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, що утворюються місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, ґрунтуючись на прикладі досвіду Грузії, на кризові центри з більш коротким терміном перебування (до одного місяця) і спрощеним режимом отримання допомоги та власне притулки для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі в тому вигляді, як вони існують зараз.

3. За прикладом Республіки Молдова та Італії реалізувати ефективну інформаційну кампанію у ЗМІ та соціальних мережах стосовно шкідливих наслідків насильства за ознакою статі та гендерної рівності з метою зміни усталених поглядів на гендер в сучасному українському суспільстві.

4. Вважаємо за можливе розробку та впровадження єдиної державної програми лікування для осіб, що вчиняють насильство, спрямованої на зміну їх поглядів і поведінки, що має бути

призначена судом в якості частини відповідальності за правопорушення. Це є важливим кроком, оскільки без роботи, спрямованої на виправлення кривдника, неможливо ефективно реалізувати заходи безпеки для постраждалої особи.

5. Створити механізм взаємодії суб'єктів, що взаємодіють з постраждалими власлідок гендерно обумовленого насильства, на підставі якого працівники закладів освіти, охорони здоров'я зможуть звертатись до правоохоронних органів в разі виявлення постраждалих осіб, а правоохоронні органи матимуть змогу ефективно відреагувати на такі звернення та притягнути винних осіб до відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Casciani D. The history of the suffragettes // BBC News : сайт. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3153388.stm (дата звернення: 23.04.2021).

2. Результати соціологічного дослідження «Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок». Київ, 2018. 128 с.

3. Трегубова Я. Гендерна нерівність: п'ять порушень прав жінок в Україні // Радіо Свобода : сайт. 08.03.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html> (дата звернення: 23.04.2021).

4. Series: What Does That Mean? Gender-based Violence // Women for Women International : сайт. 21.11.2017. URL: <https://www.womenforwomen.org/blogs/series-what-does-mean-gender-based-violence> (дата звернення: 23.04.2021).

5. National study on violence against women in Georgia 2017 // UN Women : сайт. URL: <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20georgia/attachments/publications/2018/national%20vaw%20study%20report%20eng.pdf?la=en&vs=4230> (дата звернення: 23.04.2021).

6. Global Gender Gap Report 2020 // World Economic Forum : сайт. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf (дата звернення: 23.04.2021).

7. Global Knowledge Platform to End Violence against Women. URL: <https://evaw-un-inventory.unwomen.org/en> (дата звернення: 23.04.2021).

Одержано 25.04.2021

УДК [343.98:343.61](477)

Тетяна Віталіївна БІЛИК,

*ад'юнкт відділу організації освітньої-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ ТИПОВИХ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ ЗАРУЧНИКА АБО ВИКРАДЕНОЇ ЛЮДИНИ

Важливим елементом криміналістичної характеристики вбивств заручника або викраденої людини є способи вчинення злочину. Це зумовлено тим, що відомості про злочин надають первину інформацію про комплекс дій злочинця та їх взаємовідносини з потерпілою особою. Інформація про способи вбивств заручника або викраденої людини, допомагають висувати окремі версії, так як даний вид злочину відповідно до ч. 3 ст. 115 КК України настає за умови, що потерпілий був заручником чи викраденим і винна особа це усвідомлювала, що дії спрямовані на позбавлення життя заручника або викраденої людини та в подальшому передбачає настання їх смерті, та керуючись мотивами, пов'язаними зі статтями 146, 147, 349, 444 КК України, бажає настання смерті цих осіб. Специфіка способу вбивства заручника або викраденої людини сприяє актуальності дослідження.

У криміналістичній науці виділяють типові способи вчинення злочинів за наступними критеріями: 1) за змістом; 2) за повнотою структури; 3) за типом знаряддя; 4) за складом співучасників; 5) за типом дій. Розглянемо детальніше вищевикладені основні типові способи та їх елементи, стосовно вчинення умисного вбивства заручника або викраденої людини.

На нашу думку способом умисного вбивства заручника або викраденої людини за змістом є комплекс дій особи, що здійснює злочин, направлених на реалізацію злочинного діяння, які поєднують в собі наступні дії: 1) приготування до захоплення заручника або викрадення людини; 2) захоплення заручника або викрадення людини; 3) приготування до скоєння вбивства заручника або викраденої людини; 4) скоєння вбивства заручника або викраденої людини; 5) приховування скоєного вбивства заручника або викраденої людини.

Згідно з точкою зору М.С. Уткіна, за повнотою структури, способи вбивств поділяються на: повноструктурні (готування, вчинення і приховування злочину); усічені першого типу (дії направлені на вчинення і приховування злочину); або усічені другого типу (дії

направлені на готування і вчинення злочину); та спрощені (дії із вчинення злочинів) [1]. Розглядаючи за повнотою структури способу вбивства заручника або викраденої людини, можемо виділити повноструктурні (складні), до яких віднесемо приготування до захоплення заручника або викрадення людини, захоплення заручника або викрадення людини, приготування до скоєння вбивства заручника або викраденої людини, скоєння вбивства заручника або викраденої людини, приховування скоєного вбивства заручника або викраденої людини, чи чотирьох структурні- приготування до захоплення, захоплення заручника або викрадення людини, приготування до скоєння вбивства заручника або викраденої людини, скоєння вбивства заручника або викраденої людини. Крім того неповно структурні (прості чи усічені), до них ми можемо віднести: а) дії направлені на захоплення заручника або викрадення людини, скоєння вбивства заручника або викраденої людини; б) дії пов'язані із захоплення заручника або викрадення людини, скоєння вбивства заручника або викраденої людини, приховування скоєного вбивства заручника або викраденої людини.

Розглянемо наступний типовий спосіб, за типом знаряддя скоєння вбивства. Вивчаючи практику органів досудового слідства щодо способів вбивств заручника або викраденої людини, приблизно 80% злочинів були скоєння із застосуванням будь якої знаряддя. Таким чином поділяємо на способи вбивства із застосуванням знаряддя та без застосуванням будь-якого знаряддя. 1) Вбивства з використанням вогнепальної зброї; 2) вбивства, вчинені з використанням холодної зброї; 3) вбивства з використанням вибухових пристроїв. Залежно від особистих здібностей чи набутими навичками виконавець обирає «сценарій» вбивства. До знаряддя ми можемо віднести холодну чи вогнепальну зброю, спецзасоби, вибухівку. Крім того, знаряддя обирається в залежності від можливостей контактування з особою потерпілої, це може бути отрута, газ, медичні препарати. При вбивствах на побутовому ґрунті, частіше знаряддя обираються із предметів домашнього вжитку – кухонні ножи, сокири, тверді предмети, мотузки, транспортні засоби, з використанням вибухових пристроїв; чи предмети, які були спонтанно знайденні та використанні [2].

Аналізую судово-слідчу практику розслідування злочинів даної категорії, можемо виділити способи вбивств заручника або викраденої людини, за типом дій, це незаконне позбавлення волі особи потерпілого чи викрадення особи потерпілого. Позбавлення волі особи, що захопили в заручники, це тримання особи в будь якому місці (приміщення, відкрита місцевість) без її згоди. Такі дії можуть

супроводжуватися із погрозою чи застосуванням фізичного насилля; створення умов, коли особа не може самостійно рухатися (прив'язування, замикання); з використанням психологічного, сексуального насилля чи використовуючи тимчасовий стан потерпілої особи. Викрадення людини - це заволодіння цією особою, проти її волі, може вчинятися як відкрито так і таємно (особа, що була викрадена може не здогадуватися про це)[3]. Такі дії можуть супроводжуватися із застосуванням погроз, фізичного насилля, психологічного насилля, зброї, обману тощо можемо віднести декілька дій, захоплення заручника, викрадення людини, утримання дії із застосуванням фізичного, психологічного насилля, шляхом обману Згідно статистичних даних, у 20% при вбивстві заручника або викраденої людини, злочин скоється без застосуванням знаряддя, лише із застосуванням фізичної сили, а саме:- задушення; - утоплення; - отруєння, спалення; [4]. Науковці виділяють два способи вбивств: вбивства пов'язанні із нанесенням тілесних ушкоджень з виділенням крові (нанесення потерпілому ударів ногами, руками, або задушення руками чи мотузкою; - утоплення; - отруєння, спалення, скидання з висоти тощо). До другого способу відносять вбивства, які не пов'язані з нанесенням тілесних ушкоджень і виділенням крові - залишення в небезпеці тощо[2].

За складом осіб, навмисне вбивство заручника або викраденої людини, скоються, як одноосібно, так і із співучасниками. До першої групи відносяться кількість осіб від одного до чотирьох осіб. А до другої групи, від чотирьох та більше співучасників злочину.

Враховуючи вищевикладене, набувають актуальності проблеми сучасної науки в дослідженні типових способів вбивств заручника або викраденої людини. Це зумовлено тим, що відомості про способи злочину надають первину інформацію про комплекс дій злочинця та їх взаємовідносини з потерпілою особою. Наведені типові способи навмисного вбивства заручника або викраденої людини не є вичерпним, так як кожен із способів має свої особливості, і можуть змінюватись в залежності від ситуації, що склалася. В останні роки в наслідок соціально-політичних та економічно-правових змін, а також проведення військових дій на території України, спостерігається збільшення кількості тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, і в, першу чергу, – умисних вбивств, які відрізняються заподіянням особливо тяжких наслідків. Виокремивши вищевказану класифікацію дозволяє в практичній діяльності використання спеціальних знань, порядку залучення спеціалістів до участі у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, а також використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях даної категорії.

Список бібліографічних посилань

1. Уткин М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации. Свердловск : Изд-во Свердловск. юрид. ин-та, 1975. 258 с.
2. Криміналістика : підручник : у 2 т. / за ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків, 2018. Т. 2. 312 с.
3. Савченко А. В., Вартилицька І. А., Кісліук Є. М. Кваліфікація окремих видів злочинів : підручник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 308 с.
4. Статистична інформація за 2019 рік // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 02.04.2021).

Одержано 19.04.2021

УДК 343:131

Олег Васильович БЛИЩИК,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У відповідності до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [1], Україна захищатиме свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку. Однією із цілей Стратегії є утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу. Звісно, що неабияке значення даний напрям діяльності має і для сфери кримінального процесу, завдання його розкриваються у двох основних площинах: з однієї сторони – це захист особи та суспільства, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників провадження, а з іншої – забезпечення проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду справи по суті.

Крім того, актуальність та важливість цього питання зумовлена тим, що активізація соціальних і політичних процесів, з якими стали пов'язувати світ на початку XXI століть, суттєво вплинули на реформування національного законодавства нашої країни. Знаковою подією у цьому напрямі стало прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України. Водночас практика реалізації його положень виявила певне коло проблем, які не дозволяють у повній мірі забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному провадженні. А події останнього часу засвідчили про незворотне прагнення українського народу до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини. Зазначене зумовлює необхідність вдосконалення діяльності правоохоронних органів і суду щодо забезпечення прав і свобод особи, створення дієвого механізму їх захисту, а також вирішення системних проблем у сфері кримінального судочинства.

Зважаючи на запровадження до чинного КПК України значної кількості новел, виникає нагальна потреба реального захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також посилення ефективності всієї системи кримінальної юстиції. Важливість нововведень проявляється не лише у декларативній імплементації нових інститутів у кримінальну процесуальну діяльність, але і в приведенні їх відповідно до міжнародно-правових стандартів захисту прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному процесі. Не виключенням із цього є й необхідність переосмислення законодавчих гарантій невторчання у приватне життя особи у кримінальному провадженні, і, насамперед, з точки зору їх кореляції з міжнародними гарантіями забезпечення цього права. Наукове дослідження окресленого питання також актуалізується у зв'язку із законодавчою вимогою щодо застосування під час кримінального провадження практики Європейського суду з прав людини.

Як визначається у науковій літературі, засада (принцип) – це: 1) основне, вихідне положення теорії, вчення, науки, світогляду тощо; 2) внутрішні переконання людини, практичні, моральні й теоретичні основи, якими вона керується в житті й діяльності [2]; 3) вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права тощо [3].

Узагальнивши всі підходи, викладені в джерелах довідково-енциклопедичного характеру до визначення «принцип», Ю. Ю. Пустовіт зазначив, що цей термін є загальним поняттям, яке має чотири основні

значення: 1) є визначальним, основним положенням, з якого беруть початок інші явища і базуються на ньому; 2) визначає напрями науки, вчення, концепції, теорії; 3) обумовлює світогляд людини та її дії відповідно до цього світогляду; 4) лежить в основі регулювання дії технічних і соціальних механізмів. Ці значення терміна «принцип» не є абстрагованими одне від одного, а пов'язаними між собою. Вони взаємодоповнюють одне одного. Кожний окремих принцип володіє цією тріадою значень (наприклад, принцип верховенства права є принципом правової держави і одночасно принципом наукової концепції правової держави, принципом механізму її функціонування та принципом правосвідомості громадян такої держави) [4, с. 89].

Згідно норм ст. 32 Конституції України, «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Як бачимо, наведена конституційна вимога не є абсолютною, і за певних умов законодавець передбачає можливість обмеження щодо невтручання у приватне життя особи. Таке виключення узгоджується з положеннями пункту 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, де визначено, що «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві». Можливість законного обмеження зазначеного права знаходимо й в ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, в якій закріплено, що «органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб». Тому не випадково законодавець в ст. 182 КК України передбачив кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, зокрема за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації.

Засада невтручання у приватне життя безпосередньо деталізується в положеннях ст. 15 КПК України. Формулюючи цю засаду, законодавець виходить з того, що кожна людина унікальна, індивідуальна, є суб'єктом великої кількості неформальних зв'язків, носієм приватних інтересів, що є її особистою справою. Держава надає можливості особі контролювати інформацію про себе, про членів своєї сім'ї та родину, не допускати розголошення відомостей особистого, сімейного характеру, а в разі необхідності припинити розголос небажаної інформації, тобто певною мірою бути незалежною щодо інших людей, їх колективів, суспільства і держави загалом [5, с. 115]. В цьому контексті важливим є те, що збір персональних даних у цілях поліції повинен обмежуватися тією мірою, якою необхідно для відвернення реальної небезпеки чи припинення кримінального правопорушення особливого характеру. Будь-який виняток з цього положення повинен бути предметом спеціального національного законодавства [6]. Тож, дізнавач, слідчий, прокурор або за їх письмовим доручення співробітники оперативних підрозділів мають збирати лише ті фактичні дані та відомості, що безпосередньо стосуються конкретного кримінального провадження. При цьому, спираючись на ч. 2 ст. 222 КПК України, «слідчий, прокурор обов'язково має попереджувати осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом». Звісно, що попереджувати про необхідність не розголошувати відомості досудового розслідування також зобов'язані дізнавач та співробітник оперативного підрозділу, оскільки у відповідності до статей 40-1, 41 вони користуються повноваженнями слідчого. На практиці деякі слідчі навіть складають окремий протокол про не розголошення відомостей досудового розслідування. Однак, на наш погляд, із метою економії матеріальних ресурсів більш раціонально це робити в протоколі проведення відповідної процесуальної дії.

Список бібліографічних посилань

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 20.04.2021).

2. Українська Радянська Енциклопедія : у 17 т. / гол. ред. М. П. Бажан. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1959. Т. 1: А-Богунці. 800 с.

3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. 754 с.

4. Пустовіт Ю. Ю. Визначення поняття «принципи» у фінансовому праві України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2013. № 2 (61). С. 88–94.

5. Назаров В. В. Засада невтручання у приватне життя як засіб для захисту особи у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2012. № 3 (24). С. 114–118.

6. Рекомендація № R(87)15 Комітету Міністрів державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції (Схвалено Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 на 410-й зустрічі заступників Міністрів) // Кафедра кибермира : сайт. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/-rekomendacia_km_radi_evropi_sodo_vikoristanna_personal_nih_daniv_sektori_policii.pdf (дата звернення: 20.04.2021).

Одержано 25.04.2021

УДК 343.985:343.346:343.71:343.9.02

Олександр Володимирович БОГАТИКОВ,

здобувач Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ЩОДО ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Незаконне заволодіння транспортними засобами як різновид кримінального бізнесу завдяки своїй прибутковості майже не поступається незаконному обігу наркотиків і торгівлі зброєю [1, с. 5]. Такий вид злочинності є основним фактором підвищення стурбованості населення за збереження майна, яке належить їм на праві власності. Не менш важливо, що потерпілому, дуже часто, складно або навіть неможливо відновити втрачений у результаті злочинного посягання автомобіль [2, с. 322].

На сьогодні в Україні починаючи з 2020 р., найбільш затребувані у викрадачів транспортних засобів, є Toyota, – це майже кожний п'ятий автомобіль. Спроб викрадення цього японського авто зафіксовано аж 21% від загальної кількості. На другому місці по перевагах викрадень - автомобілі моделі BMW. На них здійснювали замах в 19% випадків. На третьому місці представник німецького

автопрому – Mercedes-Benz. Його намагалися викрасти в 16% випадках. Якщо раніше автомобілі викрадали вночі, то з початку 2020 року викрадачі виходили на «полювання» в бізнес-час, з 8:00 до 16:00, коли власники автомобілів зайняті роботою в офісі. Що стосується пори року, то за статистикою пік викрадень автомобілів в Україні припадає в період з травня по серпень [3].

За кількістю викрадень лідирують Київ і Київська область, на частку яких припадає понад половини випадків. За ними йдуть Харківська, Одеська, Львівська та Дніпропетровська області.

Вагому частину вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами вчиняють організовані групи, що мають в своєму арсеналі розмаїття сучасного матеріально-технічного обладнання з використання інформаційних технологій та телекомунікаційних засобів. З наявними транснаціональними та транскордонними зв'язками, з налагодженою індустрією легалізації транспортних засобів (зміни зовнішнього вигляду(перефарбування), зміни ідентифікаційних номерів, підробкою документів тощо) [4, с. 162]. Злочинці, як правило удосконалюють свої злочинні навички, вдаються до різноманітних хитрощів, відбувається витіснення злочинця від примітивного інтелектуальним і підприємлим з більш вишуканими способами та формами протиправної діяльності [5, с. 113]. А тому, такий вид злочинної діяльності на сьогодні вимагає від правоохоронних органів відповідних дій у плані розвитку нових напрямків протидії злочинності. Незаконні заволодіння транспортними засобами організовані групи вчиняють за чітко розробленим планом, нерідко особами обізнаними з роботою правоохоронних органів, з детальним розподілом ролей учасників – одні з яких є так звані «смотрящі» за відповідною місцевістю, які підшукують «замовлені» марки автомобілів, дізнаються місця, умови їх зберігання, кількість та види під'їзних шляхів (ділянок місцевості для оптимального шляху відходу з місця події), а також збирають інформацію про власників або користувачів транспортних засобів (вивчаючи розпорядок дня, маршрути пресування, звичні місця паркування, тощо), інші - відключають електронні системи захисту, запускають двигун (стирають чип-ключ із пам'яті автомобіля і прописують новий, відключаючи протиугінну функцію штатного імобілайзера), а так званий "гонщик" – переганяє автомобіль. Наступні особи легалізують та збувають автомобілі – змінюють номери кузова та агрегатів, виготовляють фальшиві документи, маскують злочинні прибутки отримані від збуту автомобілів [6 с. 5].

Ми притримуємося думки, що пошук автокрадіїв, найбільш доцільний, як за характеристикою викраденого транспортного засобу

(маркою, роком випуску, ступенем зношеності) так і за способом вчинення, що проявляється у матеріальній обстановці місця події, обумовленій професійними здібностями, навичками та особливостями виконуваних дій (способу проникнення до автотранспортного засобу та до місця його зберігання) [5, с. 115]. Прослідковується зв'язок характеристики особи злочинця з складністю способу вчинення злочину з його професійними, злочинними здібностями. Такі викрадачі, як правило, заздалегідь обізнані з особливостями даного транспортного засобу. А тому, можна зробити висновок, що транспортний засіб престижної марки з незначним пробігом, до п'яти років експлуатації, маючи сучасні протиугонні засоби та умови зберігання, в більшості випадків, викрадений «на замовлення» учасниками організованих злочинних груп. Які переганяють такі транспортні засоби до інших країн ближнього зарубіжжя, або на території які не підконтрольні Україні. Отже, важливим чинником у розслідуванні таких злочинів є своєчасність виявлення власником відсутності транспортного засобу, термінове звернення в територіальні підрозділи поліції та швидкості їх реагування на такі події для вирішення питання щодо визначення невідкладного переліку й порядку проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій для визначення спрямування їх проведення та обрання комплексу тактичних прийомів, необхідних для досягнення позитивного результату.

Список бібліографічних посилань

1. Розкриття незаконних заволодінь автотранспортними засобами, що вчиняються з метою подальшого їх оплатного повернення власникам : метод. рек. / С. С. Чернявський, І. М. Копотун, А. С. Канащук та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2010. 36 с.

2. Марко С. І. Заходи віктимологічної профілактики незаконних заволодінь транспортними засобами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 320–323.

3. Коваленко А. Названі найпопулярніші серед викрадачів машини в Україні // Авто 24 : сайт. 03.12.2020. URL: https://auto.24tv.ua/nazvani_nairopuliarnishi_avtomobili_2020_roku_v_ukraini_n25962 (дата звернення: 20.04.2021).

4. Сакаль А. П. Наркобізнес як об'єкт криміналістичного дослідження // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : тези доп. наук. практ. конф. (м. Київ, 5 лип. 2013 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 162–163.

5. Брисковська О. М. Особливості криміналістичної характеристики незаконного заволодіння автотранспортом. *Митна справа*. 2013. № 4 (88), ч. 2, кн. 1. С. 113–119.

Одержано 26.04.2021

УДК 65.03

Ганна Євгенівна БОГОМАЗОВА,

*доцент кафедри управління вантажною і комерційною роботою
Українського державного університету залізничного транспорту*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ У РОЗРІЗІ СОБІВАРТОСТІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

На сьогоднішній день залізниці України стоять на порозі корінних структурних перетворень, які обумовлені необхідністю формування на залізничному транспорті ринкових відносин і конкурентного середовища, що потребують прийняття принципових рішень на державному рівні по вдосконаленню структури, методів та принципів тарифної політики.

Метою роботи є розробка нової стратегії ціноутворення на внутрішні вантажні залізничні перевезення в умовах демонополізації діяльності Укрзалізниці. Лібералізація ринку вантажних перевезень, скасування «дискримінаційних» тарифних схем за видами вантажів та перехід до плати за використання інфраструктури, створення математичної моделі гнучкої тарифікації, що реагуватиме на кон'юктурні зміни ринку та розширення сфери конкурентних відносин в цьому сегменті є основними аспектами підвищення прибутку від вантажних перевезень при зменшенні їх собівартості.

Порівнюючи рівень тарифів в Україні та сусідніх країнах, можна визначити, що сума недоотриманого доходу українських залізниць становить приблизно 30 млрд. грн за рік. І це без урахування втрат на транзитних вантажах, дискримінації вагонів, дискримінації вантажів на коротких відстанях та проблемних додаткових послугах [1]. Але важливим є не тільки середній рівень тарифів, але і механізм їх формування та вплив на економіку.

Багато в чому вирішення недоліків поточної системи тарифоутворення полягає у виділенні з тарифу інфраструктурної, інвестиційної, а також вагонної та локомотивної складових. АТ «Укрзалізниця» розділяється на перевізника та оператора залізничної інфраструктури, який гарантує рівний доступ до інфраструктури для всіх перевізників. Фактично мова йде про те, що регламентованою залишається лише інфраструктурна складова тарифу.

Тариф повинен встановлюватися на максимально високому рівні, що допускається ринком, з урахуванням цін, встановлених реальними або потенційними конкурентами, за винятком особливих обставин (як наприклад, необхідність перевезення соціально значущих вантажів, які не мають альтернативного засобу транспортування) [2]. Тариф за таким підходом повинен, як мінімум, покривати мінімальний рівень змінних витрат тривалого періоду на здійснення конкретних перевезень, тобто покривати собівартість перевезень.

Залізниця повинна встановлювати націнку до своїх змінних витрат тривалого періоду для індивідуальних клієнтів зворотньо-пропорційно еластичності їх попиту. Таким чином, для клієнтів із низькою еластичністю попиту (які не мають альтернативи залізниці, як наприклад, вугледобувні компанії, залізородні компанії, нерудні кар'єри тощо) залізниця повинна встановлювати більш високу націнку, ніж для клієнтів з високою еластичністю попиту (які можуть переключитися на інший вид транспорту, як наприклад контейнерні перевезення тощо). Проте залізниця повинна тонко розуміти стійкість попиту на власний сервіс, і «тверезо» оцінювати обсяги вантажопотоку при різному рівні тарифу, що можливо лише при розумінні особливостей та маржинальності бізнесу клієнтів. Аналогічно, ціна повинна встановлюватися відповідно до прогнозованої сезонної зміни попиту на товар [3].

Інший приклад диспропорцій в тарифній політиці – це дискримінація вантажів на коротких відстанях (до 200 км). Базовий тариф складається з двох частин – початково-кінцевих операцій (умовно постійні витрати) та операції руху (змінні витрати). Тариф за операцію руху як правило становить понад 70-80 % від усього тарифу. Це не означає, що держава повинна субсидювати перевезення на короткій відстані. Завдання залізниці встановити справедливу, не завищену ціну, а доцільність таких перевезень диктуватиметься ринком.

Новий підхід до тарифоутворення в Україні має ґрунтуватися на прозорості та передбачуваності, економічній безпеці та визначенні «справедливої» норми прибутку Укрзалізниці. Оскільки економіка в Україні багата в чому залежить від роботи залізниці, то необхідно підняття цін в моменти економічної кризи матиме негативний вплив на інші галузі. Для попередження стагнації економіки використовувється індекс споживчих цін, який враховуватиме інфляційні процеси в країні.

Список використаних джерел

1. Продашук С.М., Богомазова Г.Є., Пурій Р.А. Нова концепція тарифної політики для внутрішніх залізничних вантажних перевезень. Збірник

наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту. 2016. Вип. 164. С. 161–169.

2. Лаврухін О.В., Богомазова Г.Є. Формалізація процесу побудови залізничних вантажних тарифів при умові отримання максимального прибутку. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держав: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. 2015; (Харків, 18 листопада 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 357–360.

3. Butko T., Prodashchuk S., Bogomazova G., Shelekhan G., Prodashchuk M., Purii R. Improvement of technology for management of freight rolling stock on railway transport. Eastern-European journal of enterprise technologies. 2017. Vol. 3, № 3 (87). P. 4–11. DOI: 10.15587/1729-4061.2017.99185.

Одержано 26.04.2021

УДК 349.2

Ольга Володимирівна ВЕКЛЮК,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СОЦІАЛЬНІ ВІДПУСТКИ

Відповідно до законодавства, відпустка - це час відпочинку, яке обчислюється в календарних днях і надається працівникам із збереженням місця роботи і заробітної плати. Для набуття права на відпустку працівник повинен перебувати у трудових відносинах з підприємством, установою, організацією (а також з фізичною особою) незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності.

Працівник має право на відпустку незалежно від сфери прикладання його праці, від ступеня його зайнятості, розміру і форми оплати праці, займаної посади, режиму роботи, умов праці.

У питаннях надання різних відпусток нерідко зустрічаються складні питання. Виходячи з вищевикладеного, слід розглянути такий вид відпусток, як соціальні. Варто відзначити, що згідно зі ст. 45 Конституції України кожен, хто працює, має право на відпочинок [1].

У юридичній літературі наголошується, що право на відпочинок безпосередньо пов'язане із правом на працю. При цьому право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах із підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої приналежності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи [2, с. 236].

Вчені наголошують, що соціальна відпустка – це певний календарний період часу, що надається жінкам з метою народження дітей та іншим членам сім'ї для догляду та виховання дітей із збереженням місця роботи (посади) та виплати матеріальної допомоги за рахунок держави чи інших коштів [3, с. 11].

Таким чином, під соціальною відпусткою розуміється звільнення працівника від роботи на певний період з метою створення сприятливих умов для материнства, догляду за дітьми, отримання освіти без відриву від виробництва і для інших соціальних цілей. Працівникам надаються наступні види соціальних відпусток: 1) відпустку без збереження заробітної плати; 2) навчальна відпустка; 3) відпустки в зв'язку з народженням дитини (дітей); 4) по догляду за дітьми; 5) творча відпустка.

Тому у юридичній літературі доречно підкреслюється, що надання соціальних відпусток, з одного боку, є способом заохочення до реалізації сімейних і батьківських функцій, а з іншого – підтримкою працівників у час вимушеної перерви праці.

Відпустка без збереження заробітної плати, якщо інше не встановлено колективним договором, угодою, може надаватися за домовленістю між працівником і наймачем по сімейно-побутових і інших поважних причин.

Працівникам, які навчаються в навчальних закладах, надаються навчальні відпустки (як оплачувані, так і розглянуті вище без збереження заробітної плати) різної тривалості і періодичності для підготовки і складання заліків та іспитів, виконання лабораторних робіт, підготовки і захисту дипломної роботи (проекту).

Працівникам надаються наступні відпустки в зв'язку з народженням дитини: 1) оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами; 2) відпустку без збереження заробітної плати по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; 3) оплачувана відпустка жінкам (чоловікам), які усиновили або удочерили новонароджених дітей.

Право на творчу відпустку мають працівники підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності за основним місцем роботи. Творча відпустка надається для завершення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук або доктора філософії, а також для написання підручників, монографії, довідника чи іншого наукового праці.

Важливою характеристикою соціальних відпусток є законодавчо встановлена процедура їх надання.

Законодавство України про працю, з метою забезпечення конституційного права громадян на відпочинок, регулює право і

порядок користування відпустками для нормального відпочинку, зміцнення працездатності, охорони і відновлення здоров'я працівників, виховання їхніх дітей і задоволення фізіологічних потреб, а також для здійснення права громадян на освіту.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 14.04.2021).

2. Конституція України : наук.-практ. комент. / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін. ; редкол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. Київ : Ін Юре, 2003. 808 с.

3. Гарашенко Л. П. Правове регулювання відпусток за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2002. 21 с.

4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 14.04.2021).

Одержано 16.04.2021

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу,

криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ СКЛАДУ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ЯК ВАЖЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Критерієм розподілу злочинних угруповань може виступати характер складу їх учасників. За цим критерієм науковці виділяють такі види злочинних угруповань: 1) підлітково-молодіжні; 2) традиційні «злочинські»; 3) ситуативно-кримінальні; 4) «нові» кримінальні; 5) «блокомірцеві»; 6) змішані [1, с. 141].

Першим видом виступають підлітково-молодіжні угруповання. Їх основною ознакою виступає вік більшої частини - не повинен перевищувати 18 років, принаймні трьох четвертих їх учасників. Організатор злочинного угруповання може бути і

старшого віку. У літературі підкреслювалося, що діяльність неформальних груп молоді часом потрапляє під пильну увагу «авторитетів» злочинного середовища, рецидивістів, які придивляються до найбільш зухвалих, таких, що не раз чинили правопорушення, членів таких груп із тим, щоб втягнути їх у злочинну діяльність, констатувалася наявність у деяких подібних групах свого «статуту», запозиченого з кримінального середовища, існування жорсткої ієрархії взаємостосунків, лідера, напряду пов'язаного зі злочинним світом [2, с. 44]. Входження невеликої кількості підлітків до злочинного угруповання не надає останньому характеру підлітково-молодіжного, воно лишається в межах того виду, до якого належить за більшістю складу його учасників.

Підлітково-молодіжні угруповання досліджувалися багатьма вченими [3; 4; 5; 6]. У літературі відзначалася значна зацікавленість організованих злочинних угруповань у залученні до власної злочинної діяльності саме підлітків. Зокрема, наприклад, наводилися дані про те, що у Москві у 1989 р. кожен п'ятий рекетир був у віці до вісімнадцяти років [2, с. 15], вплив організованої злочинності на розвиток молодіжних угруповань бандитської спрямованості [3, с. 35], використання неповнолітніх як активних учасників злочину, оскільки є підстави вважати, що їм «нічого не буде», що врешті-решт підтверджується прикладами з практики [4, с. 24], наводилася думка американських кримінологів про те, що підліткові банди є одним із джерел організованої злочинності [5, с. 48], констатувалося виявлення криміногенних молодіжних угруповань майже у всіх регіонах [4, с. 23].

Другим видом злочинних угруповань у межах їх класифікації за характером складу учасників виступають традиційні «зłodійські» угруповання. Вони певною мірою досліджувалися О. І. Гуровим з боку проблематики професійної зłodійської злочинності. Стосовно терміна «зłodійські» слід зробити застереження, що маються на увазі лише ті угруповання, що очолюються так званими «зłodіями в законі» або наближеними до них «авторитетами» чи іншими подібного типу лідерами злочинного середовища. Для цих угруповань властивим є дотримання неформальних норм, що своєрідно регламентують злочинний спосіб життя. Таким чином, можна зробити висновок, що примітною ознакою традиційних «зłodійських» угруповань є їх організація «зłodіями в законі» або наближеними до них «авторитетами» чи іншими лідерами злочинного середовища, домінування у їх складі осіб, які поділяють систему ціннісних орієнтацій та ідеологічних установок професійного злочинного світу [3, с. 36].

Третім видом таких злочинних угруповань можна назвати ситуативно-кримінальні угруповання. Специфічною ознакою цих злочинних угруповань являється те, що вони складаються з осіб, які за певних умов стали на шлях злочинної діяльності, бо не знайшли застосування своїх можливостей та реалізацію амбіцій у правовірних видах діяльності.

Четвертим видом цих угруповань є так звані «нові» кримінальні угруповання. Вони характеризуються певною структурною близькістю до «зłodійських» угруповань, фактично їх учасники теж є професійними злочинцями, але учасники «нових» кримінальних угруповань не мають досвіду перебування в місцях позбавлення волі, інколи з неприхованим презирством ставляться до звичаїв та норм традиційної злочинної субкультури та не визнають цих норм та установок, визнаючи лише силу грошей та фізичного насильства. Таким чином, можна зробити висновок, що відмітною ознакою «нових» кримінальних угруповань є їх організація та домінування у їх складі осіб, які дотримуються загалом кримінальних світоглядних позицій та не обмежують власної свободи вибору способів злочинної діяльності будь-якими факторами за винятком грошових стимулів та загрози фізичного насильства.

П'ятим видом злочинних угруповань при їх класифікації за характером складу учасників виступають «білокомірцеві» угруповання. Ці угруповання є ідентичними до своїх зарубіжних аналогів, їх учасниками вчиняються переважно економічні або посадові злочини. «Білокомірцева» злочинність досліджувалася такими іноземними вченими, як Е. Сатерленд, В. Фокс [7], М. Леві [8], Дж. Веллс [9] та іншими. Концепція «білокомірцевої» злочинності була запропонована Е. Сатерлендом, який в результаті аналізу дійшов висновку, що злочини, вчинювані так званими «верхами суспільства», багатократно перевищують за своєю суспільною небезпекою та за розмірами матеріальної шкоди традиційну злочинність. Створюється хибне враження про те, що злочинна поведінка не є характерною для представників середніх та вищих прошарків суспільства, до яких Е. Сатерленд відносив респектабельних осіб, які займають високе становище у сферах бізнесу та політики [7, с. 201].

У літературі вважається, що злочинність «білих комірців» часто набуває форму фінансових махінацій корпорацій, маніпуляцій із біржовими паперами, хабарництва в середовищі посадових осіб, «винагородження» за надання вигідних контрактів або імунітетів, нечесних комерційних угод та кредитних операцій, неправдивих банкрутств та іншої подібної «діяльності» [7, с. 202], тобто, поняття «білокомірцевої»

злочинності поширене на протиправні дії посадових осіб, уповноважених на виконання державних функцій та відображає домінування у їх складі посадових осіб суб'єктів господарювання незалежно від форми їх власності та державних установ і організацій.

Шостим видом у класифікації злочинних угруповань є змішані угруповання. Помітною ознакою таких угруповань є те, що вони у своєму складі можуть поєднувати різних осіб, незалежно від їхніх персональних особливостей, тобто, властиві учасникам попередніх типів угруповань. У таких угрупованнях може бути поєднане те, що взагалі, як інколи здається, неможливо поєднати – далекі від злочинного світу представники бізнесу тісно співпрацюють із брутальними професійними злочинцями, використовуючи час від часу також і випадкових осіб.

Отже, класифікація організованих злочинних угруповань має неоціненне практичне значення. Віднесення виявленого злочинного угруповання до певного виду за кримінально-правовими ознаками дозволить організувати цілеспрямоване документування його злочинної діяльності з використанням методик, зорієнтованих на найбільш повне збирання та процесуальне закріплення доказів учинення кримінальних правопорушень саме встановленим видом злочинного угруповання; віднесення виявленого злочинного угруповання до певного виду за характером складу учасників, етнічною структурою та характером його виникнення дозволить належним чином організувати роботу правоохоронних органів стосовно документування злочинної діяльності цього угруповання оперативними підрозділами на які покладено виконання письмових доручень слідчих та проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Список бібліографічних посилань

1. Корж В. П. Організована злочинність: кримінально-правові проблеми // Проблеми методології сучасного правознавства : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 квіт. 1996 р.). Київ, 1996. С. 140–142.
2. Овчинский В. С. Нетрадиционные группы молодежи. *Социальная законность*. 1988. № 4. С. 43–44.
3. Гуров А. И. От эмоций к фактам (взгляд на проблему организованной преступности). *Социальная законность*. 1988. № 10. С. 33–36.
4. Подольная Н. А. Доказывание по делам о преступлениях организованной группы. *Советская юстиция*. 1990. № 2. С. 23–24.
5. Картавцев В., Савченко Д. Організована злочинність у США (за матеріалами досліджень американських кримінологів). *Радянське право*. 1990. № 6. С. 48–52.

6. Овчинский В. С. Подростковая преступность в Москве. *Советская юстиция*. 1990. № 17. С. 14–15.

7. Фокс В. Введение в криминологию : монография / пер. с англ. М. : Прогресс, 1985. 312 с.

8. Levi M. White-collar crime: the British scene. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. 1993. Vol. 525. Pp. 71–82.

9. Wells J. T. Accountancy and White-collar crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. 1993. Vol. 525. Pp. 83–94.

Одержано 22.04.2021

УДК 343.98

Анастасія Геннадіївна ВУЙМА,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У СТРУКТУРІ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ, ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Умисні вбивства, особливо ті, що вчинені в умовах неочевидності, потребують здійснення комплексу заходів, спрямованих не тільки на встановлення особи злочинця, але й отримання доказів, які у подальшому будуть визнані судом належними, достовірними, допустимими та достатніми для прийняття законного й обґрунтованого рішення у справі. З цією метою, а також для вирішення завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень, що визначені слідчими ситуаціями та складаються на відповідному етапі розслідування, криміналістами вже тривалий час розроблюються тактичні операції.

Успішне впровадження та повноцінна реалізація тактичних операцій залежать від ряду причин серед яких важливе місце посідає інформаційний зміст. Щодо визначення останнього, В. М. Шевчук вказує, що структура тактичної операції може бути досліджуваною й поданою в динаміці і статично, а в ній виокремлено два взаємозв'язаних блоки: 1) атрибутивний та 2) функціональний. До атрибутивного блоку, на думку вченого, доцільно включати: а) суб'єктів (учасників), б) засоби, в) ресурси, а до функціонального: а) аналіз та оцінку слідчої ситуації; б) постановку тактичного завдання й визначення мети

тактичної операції; в) прийняття рішення про її проведення; г) створення моделі тактичної операції і програми її реалізації; д) здійснення тактичної операції; е) оцінку досягнутих результатів [1, с. 322-324].

Аналіз зазначено підходу до визначення структури тактичної операції свідчить, що достатньо вагоме значення у цих питаннях відіграють і спеціальні знання. Слід наголосити, що під час проведення тактичних операцій використовуються як процесуальні, так і непроцесуальні форми спеціальних знань, що реалізуються у разі залучення таких суб'єктів як експерт та спеціаліст, для яких вони є професійними.

Потреба у залученні спеціалістів під час розслідування умисних вбивств виникає у разі:

1) необхідності надання технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, суб'єктивних портретів (фотороботів), відібрання зразків тощо);

2) необхідності отримання консультаційної допомоги (попереднього дослідження слідів та інших речових доказів, формулювання завдань експертові у вигляді питань, визначення науково-технічних засобів, необхідних для успішного проведення слідчих та негласних (слідчих) розшукових дій, розв'язання інших питань, що потребують спеціальних знань);

3) проведення опитування із використанням поліграфу;

4) використання інформаційно-довідкових обліків тощо.

Крім цього, до деяких тактичних операцій вчені включають ще й таку процесуальну форму використання спеціальних знань як призначення судових експертиз. Не вдаючись до поглибленого аналізу зазначених форм спеціальних знань, пропонуємо розглянути значення деяких з них на прикладі конкретних тактичних операцій, що проводяться під час розслідування умисних вбивств.

Надання спеціалістами технічної допомоги, а саме: фотографування, складання схем, планів, креслень найчастіше використовується під час проведення таких тактичних операцій як: «Збір первинної інформації», «Установлення місця вбивства та розчленування трупа», «Пошук відсутніх частин трупа», «Знаряддя злочину» тощо. Під час їх реалізації спеціаліст може схематично відобразити на плані місця виявлення трупу, його частин, речових доказів або знарядь вчинення злочину. У подальшому ці відомості будуть використані під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, наприклад, під час слідчого експерименту. Також ці дані сприятимуть здійсненню оцінки встановлених доказів. Фотографування виявлених об'єктів дозволить не тільки зафіксувати їх розташування та місцезнаходження, але й їхній

зовнішній стан та сліди, виявлені поряд із ними (наприклад, фотографування слідів взуття поблизу місця виявлення частини трупу).

Складання суб'єктивних портретів (фотороботів) застосовується під час проведення таких тактичних операцій як «Особа вбивці», «Пошук особи вбивці-маніяка», «Місцезнаходження вбивці». Саме завдяки складанню та використанню фотороботів можливо вирішити такі тактичні завдання як ідентифікація особи вбивці, а також встановлення його місцезнаходження.

Допомога спеціаліста також необхідна під час відібрання зразків, що може здійснюватися як гласно, так і негласно. Під час гласного відібрання зразків, допомога спеціаліста потрібна у разі отримання біологічних зразків, що пов'язане із порушенням анатомічної цілісності тканин тіла (відібрання зразків крові), для унеможливлення завдання шкоди здоров'ю особи. Крім цього, допомога спеціаліста необхідна для правильного виявлення та пакування зразків, що важливо під час їх негласного отримання. Така форма спеціальних знань може використовуватися під час проведення тактичних операцій «Установлення особи невпізаного трупа», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Встановлення співучасників» тощо.

Попереднє дослідження слідів та інших речових доказів застосовується під час проведення тактичних операцій «Збір первинної інформації», «Знаряддя злочину», «Установлення місця вбивства та розчленування трупа». Завдяки попередньому дослідженню слідів та речових доказів можливо отримати орієнтовну інформацію, яка впливатиме на подальше розслідування, висунення слідчих версій та подальший хід розпочатої операції. Наприклад, під час виявлення знаряддя злочину або його фрагментів можна висунути слідчі версії про особу злочинця, його спосіб життя та професійні навички, що дозволять успішно провести розпочату операцію. У разі виявлення слідів, попереднє їх дослідження також дозволить побудувати слідчі версії про спосіб вчинення злочину, взаємне розташування особи потерпілого та особи злочинця в момент нанесення ударів тощо.

Виявлення слідів під час тактичних операцій також залежить від застосування технічних засобів, для обрання яких, іноді необхідна консультація спеціаліста. Особливу увагу питанню науково-технічного забезпечення слід приділити під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій серед яких: аудіо-, відеоконтроль; спостереження за особою, річчю або місцем тощо. Практиці відомі випадки, коли за матеріалами, отриманими в результаті проведення вказаних дій, призначались судові фоноскопичні та портретні експертизи, однак ідентифікувати особу, відображену на них, було неможливо через низьку якість наданих фото та відеоматеріалів. Зазначені

фактори і обумовлюють потребу в отриманні консультацій спеціалістів щодо використання технічних засобів, як під час планування тактичних операцій, так і під час їх проведення.

Опитування із використанням поліграфу здійснюється під час таких тактичних операцій як «Склад та рольові функції злочинної групи», «Викриття злочинця», «Місцезнаходження злочинця», «Розшук зниклої особи», «Перевірка алібі підозрюваного». Саме завдяки такому опитуванню можливо встановити правдивість показань особи». Незважаючи на те, що ця форма використання спеціальних знань є непроцесуальною, вона вже досить апробована слідчими під час розслідування різних видів вбивств.

Завдяки використанню інформаційно-довідкових обліків можливо також вирішити ряд тактичних завдань, у зв'язку з чим, вони успішно використовуються під час проведення тактичних операцій. Наприклад, завдяки інформаційній підсистемі «Гарпун» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» можливо отримати відомості про перетин кордону злочинцем, завдяки якій можуть бути вирішені завдання тактичної операції «Місцезнаходження злочинця». Відомості інформаційно-пошукової системи «Пізнання» дозволяють виконати завдання тактичної операції «Встановлення особи невідомого трупа» тощо.

Підбиваючи підсумки викладеного зазначимо, що необхідність використання спеціальних знань під час проведення тактичних операцій у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із вчиненням вбивств, не викликає сумнівів та заперечень, адже дана проблематика є складовою їх інформаційного змісту. Завдяки залученню спеціалістів та експертів можливо вирішити ряд тактичних завдань, що покладені в основу тактичної операції. Учені-криміналісти мають приділяти пильну увагу дослідженню вказаної проблематики, адже завдяки такому підходу забезпечується виконання практичної функції криміналістики, що полягає у наданні конкретних науково-практичних рекомендацій судово-слідчим органам.

Список бібліографічних посилань

1. Шевчук В. М. Структура тактичних операцій: проблеми та пропозиції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 318–320.

Одержано 14.04.2021

УДК 343.13

Максим Сергійович ВУЙМА,

*аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Найчастіше підставами для початку кримінальних проваджень про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів стають заяви громадян, повідомлення підприємств, установ, організацій, а також рапорти працівників органів Національної поліції про самостійне виявлення обставин, що свідчать про вчинення кримінальних правопорушень зазначеного виду.

Самостійне виявлення слідчим указаних обставин достатньо часто відбувається під час проведення слідчих (розшукових) дій по вже розпочатих кримінальних провадженнях або у разі проведення невідкладного огляду місця події за повідомленням про вчинення іншого кримінального правопорушення. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень вказує на те, що дії слідчих у даному разі відбуваються таким двом алгоритмам: 1) слідчі вилучають виявлені предмети у ході оглядів, що проводяться у вже розпочатих кримінальних провадженнях, після чого повідомляють про це прокурора, який у подальшому в порядку ч. 3 ст. 217 КПК України приймає рішення про виділення матеріалів в окреме провадження; 2) слідчі вилучають виявлені предмети під час оглядів, а в подальшому самостійно вносять відомості за даним фактом до Єдиного реєстру досудових розслідувань і здійснюють окреме досудове розслідування. Обидва зазначених алгоритми провокують на певну полеміку: перший – щодо процедурних особливостей (порядку) проведення огляду, другий – з приводу оцінки правильності дій слідчих.

Розглядаючи першу ситуацію слід наголосити на обов'язковому дотриманні усіх процесуальних вимог, що висуваються до проведення огляду. Зокрема, це стосується наявності ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення огляду або письмового дозволу власника чи користувача житла або іншого приміщення на проведення огляду в такому приміщенні, застосуванні аудіо- та відеозапису, належному пакуванні вилученого тощо. Особливу увагу слідчим також треба звертати на поняття, які беруть участь в огляді, унеможливаючи залучення

зацікавлених осіб. У практичній діяльності відомі випадки, коли потерпілий в одному кримінальному провадженні ставав понятим при проведенні огляду в іншому, розпочатому відносно одного й того ж обвинуваченого [1]. Під час судового розгляду такого потерпілого було визнавано заінтересованою особою, а протокол огляду – неналежним доказом. У подальшому суд на підставі доктрини ЄСПЛ про «плоди отруєного дерева», визнавав неналежними й інші докази, зазначивши, що вони є похідними від проведеного огляду.

Аналізуючи другий алгоритм, слід наголосити, що законодавцем гарантоване проведення огляду місця події у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), (ч. 3 ст. 214 КПК України). Важливою передумовою їх проведення є наявність інформації про вчинення кримінального правопорушення, що зафіксована у певній процесуальній формі. Адже як зазначила колегія судді Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду у справі №740/5066/15-к, без наявності такої інформації проведення огляду місця події не допускається [2].

У Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, що затверджений наказом МВС України від 08.02.2019 №100 визначено, що джерелом інформації про кримінальне правопорушення є: 1) заява про вчинення кримінального правопорушення; 2) протокол отримання заяви (повідомлення) від особи; 3) рапорт працівника правоохоронного органу про отримання ним інформації про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення такого факту; 4) повідомлення підприємств, установ, організацій тощо, про виявлення факту вчинення кримінального правопорушення відносно особи або затримання підозрюваної особи під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні. Саме зазначені документи є підставою для невідкладного проведення огляду. У зв'язку з цим, нами вбачається доцільним наголосити, що у разі прийняття слідчим рішення про невідкладне проведення огляду за фактом виявлення кримінального правопорушення, відомості про яке не було внесено до ЄРДР, попередньо доцільно повідомити про це за скороченим номером екстреного виклику поліції «102». У подальшому, про зазначений факт потрібно доповісти рапортом керівнику органу (підрозділу) поліції.

Підбиваючи підсумок викладеного слід зазначити, що огляд місця події – це невідкладна слідча (розшукова) дія, підставою для

проведення якої є інформація про вчинення кримінального правопорушення, що зафіксована у відповідній процесуальній формі. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення перед початком огляду місця події, слідчий повинен негайно повідомити про це за скороченим номером екстреного виклику поліції «102», після чого провести огляд із дотриманням усіх вимог, передбачених законом, що висуваються до такої слідчої дії. Про виявлення інформації про вчинене кримінальне правопорушення, а також вжиті заходи, слідчий має доповісти рапортом керівнику органу (підрозділу) поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Вирок Жовтневого районного суду Миколаївської обл. від 03.09.2019 : справа № 478/1788/17, провадження № 1-кп/477/160/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84025840> (дата звернення: 20.04.2021).

2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду від 07.06.2018 : справа № 740/5066/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74598730> (дата звернення: 20.04.2021).

Одержано 22.04.2021

УДК 343.98

Ольга Вячеславівна ГАЙДАР,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

Влада Олександрівна ГУСЕВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТАЄМНОГО ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

Таємне викрадення чужого майна – одне з найрозповсюдженіших кримінальних правопорушень сьогодення. Головною рисою, що відрізає крадіжку від інших корисливих правопорушень виступає таємний спосіб вчинення. Така відмінність в більшості випадків

є запорукою відсутності свідків та очевидців суспільно небезпечного діяння. У зв'язку з цим для встановлення істини та притягнення винних до кримінальної відповідальності, слідчий, дізнавач, окрім показань потерпілих, зобов'язаний виявляти, вилучати та досліджувати сліди, залишені правопорушником.

Потреба у залученні особи, яка наділена спеціальними знаннями під час розслідування таємного викрадення чужого майна виникає вже під час першої слідчої (розшукової) дії – огляду місця події. Так, до участі в ньому залучається інспектор-криміналіст, завданням якого є виявлення, фіксація, а за можливості вилучення сліди, які в подальшому можуть мати доказове значення в кримінальному провадженні. Обов'язково досудове розслідування таємного викрадення чужого майна передбачає і залучення експерта для визначення розміру матеріальних збитків, адже кримінально-карана крадіжка має чітко визначений розмір, який закріплюється на законодавчому рівні. Широке поняття крадіжки охоплює низку кримінальних правопорушень, що відрізняються варіантами вчинення та актуалізує потребу залучення спеціалістів та експертів з різних сфер, кількість яких може вразити.

Варто зазначити, що при визначенні дефініції поняття «спеціальні знання, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна», першочергово ми розглядаємо таке поняття з позиції кримінального судочинства. У КПК України відсутнє визначення зазначеного поняття, проте законодавець роз'яснює, хто з учасників володіє такими знаннями.

Відповідно до статті 71 КПК України особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок набуває статусу спеціаліста [1]. Також законодавець виділяє такого учасника кримінального провадження як експерт. Експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України) [1]. Своєю чергою судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть

предметом судового розгляду [2]. Аналіз зазначених понять дозволяє зробити висновок, що законодавцем під поняттям «спеціальні знання» розуміються знання в будь-якій сфері.

Науковцями також досліджується поняття «спеціальні знання». Так, Р. Л. Степанюк визначає, що спеціальні знання – це будь-які професійні знання, необхідні для розв'язання питань, що постають під час здійснення досудового розслідування та судового провадження [3, с. 42].

В. С. Кузьмічов та І. В. Пиріг наголошують, що спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [4, с. 15].

На підставі викладеного приходимо до висновку, що під поняттям «спеціальні знання, які використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна» ми розуміємо знання, вміння та навички, що були отримані в ході вивчення теоретичного матеріалу та закріпленні під час здійснення практичної діяльності, на підставі яких відповідний суб'єкт може надавати консультації, оцінки, висновки за результатами проведеного дослідження предмету, явища, дії або їх сукупності.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 21.04.2021).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 21.04.2021).
3. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Спецвип. С. 38–42.
4. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2008. 168 с.

Одержано 22.04.2021

УДК 351

Вадим Володимирович ГАРМАШ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4342-8771>*

ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Одним з найважливіших показників сформованості демократичної та правової держави є встановлення режиму публічної безпеки та порядку. Категорії публічної безпеки та порядку є об'єктами різних видів охорони та захисту, серед яких чільне місце займають адміністративно-правова охорона та захист. Ефективність їх здійснення обумовлена передусім чітким окресленням цілей та меж даних охорони та захисту, що, в свою чергу, потребує визначення поняття та ознак публічної безпеки та порядку. Водночас, на законодавчому рівні ці поняття не визначені. Відсутній також односторонній науковий підхід в означеній сфері. Вирішення проблеми забезпечення публічної безпеки та порядку має пріоритетне значення в системі завдань, що ставляться перед державними органами України. Однак, високий рівень злочинності, низький рівень економічної стабільності та інші негативні фактори свідчать про те, що дана проблема вирішується державою неефективно [1, с. 13].

Особливе місце в системі правоохоронних органів, які спрямовують свої зусилля на забезпечення публічної безпеки та порядку відводиться підрозділам Національної поліції. В межах нашої праці буде приділено увагу саме кінологічним підрозділам Національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку.

Звернення до Закону України «Про Національну поліцію» засвідчує, що для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби, як службові собаки. Службовий собака застосовується під час: а) патрулювання; б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення; в) під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи; г) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського [2]. Враховуючи правову норму, можемо констатувати, що використання службових собак при забезпеченні публічної безпеки і порядку відіграє важливу роль в

діяльності поліцейського. Це пояснюється метою діяльності останніх, а це як правило, пов'язано з безпосередньою загрозою життю та здоров'ю як поліцейського, так й службової собаки.

В деяких наукових працях звертається увага, що застосування службових собак під час забезпечення публічної безпеки та порядку кінологічними підрозділами правоохоронних органів є ефективним заходом протидії та попередження правопорушенням. Оскільки відбувається вплив превентивного та попереджувального характеру, що у свою чергу, сприяє зменшенню вчинення порушень публічного порядку, а також найшвидшому реагуванню інспектора-кінолога на ті правопорушення, що вчиняються на маршруті патрулювання [3].

В даному випадку, ми ведемо мову про те, що поява самого поліцейського, а тим більш, патрулювання у громадських місцях разом із службовою собакою здійснює певний профілактичний вплив на свідомість громадян щодо не вчинення певних правопорушень, а з іншого боку спостерігається підвищення рівня безпечності для інших громадян.

Нами вже вказувалось про підстави використовувати службових собак, і у зв'язку з цим, відомчим наказом Національної поліції передбачено, що у підрозділах поліції для забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності, а також з метою вирішення інших оперативно-службових завдань, покладених на поліцію, використовуються (застосовуються) спеціально підготовлені службові собаки: 1) розшукові - для розшуку за запаховими слідами осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, для проведення вибірки людини та речі, пошуку речових доказів і стріляних гільз, затримання втікаючої особи чи групи осіб; 2) патрульно-розшукові - для патрулювання, використання під час забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, пошуку правопорушника по «гарячому» запаховому сліду, затримання втікаючої особи чи групи осіб, припинення нападу на кінолога чи інших осіб; 3) спеціальні - для пошуку та виявлення вибухових речовин, вибухових пристроїв, вогнепальної зброї і набоїв, наркотичних засобів, закопаних (захованих) трупів; 4) конвойні - для припинення втечі й затримання осіб, які втекли з-під варти; 5) вартові - для охорони спеціальних установ і об'єктів поліції та об'єктів, що охороняються поліцією охорони [4].

В даному випадку ми спостерігаємо так би мовити відповідну кваліфікаційну підготовленість службових собак до виконання службових завдань, які покладаються на підрозділи Національної поліції.

На підтвердження вказаному, зазначимо, що службові собаки, як правило розшукові, для пошуку підозрюваних осіб за їх запаховими слідами та виявлення речових доказів застосовуються на місцях вчинення вбивств, згвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок, підпалів, інших неочевидних злочинів для їх розкриття. З метою належного та оперативного розкриття кримінальних правопорушень у кінологічних центрах та при чергових частинах у складі слідчо-оперативних груп відокремлених відділів (відділень) поліції організовується (за можливості) цілодобове чергування кінологів з підготовленими та закріпленими за ними службовими собаками для виїзду на місця подій [4].

Крім того, під час несення патрульної служби в пішому чи рухомому патрулі використовуються, як правило, патрульно-розшукові собаки, які відповідають визначеним нормам підготовленості. За необхідності (залежно від обставин) працівниками патрульної поліції можуть залучатись розшукові чи спеціальні собаки. Кінологи з патрульно-розшуковими собаками залучаються для огляду (обходів) вулиць населених пунктів, житлових кварталів, парків, скверів, пустирів, лісопаркових зон, кладовищ та інших ділянок місцевості з метою виявлення і затримання осіб, які належать до кримінального середовища, попередження та припинення кримінальних правопорушень або розкриття злочинних посягань по гарячих слідах [4].

Все вищезазначене, тільки свідчить про ефективність застосування службових собак підрозділами Національної поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку з метою превентивного впливу на свідомість громадян та не допущення відповідних порушень громадського спокою.

Список бібліографічних посилань:

1. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 218 с.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.
3. Селюков В.С. Особливості здійснення патрулювання зі службовими собаками. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. №1. Том 2. С. 110-117.
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1544-16>.

Одержано 22.04.2021

УДК 342.97

Аліна Василівна ГУГНЯК,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Створенню Національної поліції України передувало певний трансформаційний етап розвитку нашої країни на шляху побудови демократичного правоохоронного органу, основним завданням якого є забезпечення прав і свобод людини та надання допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Подальшим кроком стало утворення Управління забезпечення прав людини Національної поліції України мета діяльності якого як-раз і полягає в забезпеченні охорони прав і свобод людей у внутрішньоорганізаційній діяльності, тобто під час виконання покладених на поліцію завдань.

Слід зазначити, що утворення Управління забезпечення прав людини Національної поліції України сприятиме демократизації та гуманізації стандартів роботи поліції під час виконання покладених на неї завдань, а також забезпечить дієвий контроль за дотриманням законності під час перебування осіб у місцях несвободи.

В той же час, слід констатувати, що ефективне забезпечення прав людини в поліцейській діяльності забезпечується завдяки впровадження міжнародних стандартів та тісної співпраці з громадськими організаціями, місцевою владою та правозахисниками. В цьому аспекті є доречним певна взаємодія, яка відбувається на рівні злагодженої роботи з регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги в областях. Оскільки, це сприятиме вирішенню певних практичних питань щодо забезпечення прав затриманих громадян, зокрема – неповнолітніх під час їх участі в кримінальному процесі та застосування примусових заходів виховного характеру. вирішення практичних питань щодо забезпечення прав затриманих громадян, зокрема - неповнолітніх під час їх участі в кримінальному процесі та застосування примусових заходів виховного характеру [1].

Варто також звернути увага на запровадження електронної системи Custody Records, що забезпечить покращення стандартів захисту прав затриманих осіб через такі складові: обов'язкове інтерв'ювання у відділі поліції; електронне документування всіх дій відносно затриманого/ї від моменту його/її фактичного затримання; зовнішній моніторинг умов перебування затриманих Управлінням дотримання прав людини НПУ. Крім того, механізм автоматичної фіксації в свою чергу захистить поліцейських від можливих хибних звинувачень у незаконних діях [1].

Дієвим кроком в забезпечення прав людини органами Національної поліції – це оцінки стану дотримання прав людини поліцією в населених пунктах. Саме під час моніторингових візитів до територіальних підрозділів поліції працівниками Управління забезпечення прав людини Національної поліції України можливе здійснення опитування жителів міста, району з метою вивчення громадської думки про діяльність поліції в місті, районі.

Все вищезазначені тільки сприяє забезпеченню прав людини органами Національної поліції, і в той же час позитивну динаміку стримують проблеми об'єктивного характеру, усунення яких дасть змогу вивести роботу органів поліції на якісно новий рівень.

Говорячи про завдання діяльності Управління забезпечення прав людини Національної поліції України ми виходимо із розуміння філософського значення «завдання», оскільки це не просто завдання, а «соціальне завдання» і воно витлумачується у цьому сенсі «як необхідність для суб'єкта (суспільства, соціальної спільноти, особи) здійснити у майбутньому визначену діяльність», а мета – як «ідеальний, насамперед, визначений результат людської діяльності, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомленої людиною потреби. Мета є безпосереднім внутрішнім спонукальним мотивом людської діяльності» [2, с. 51].

Варто звернути увагу, що відповідно до наказу Національної поліції України «Про затвердження Положення про Управління забезпечення прав людини Національної поліції України» від 07.03.2019 № 215 на підрозділ покладається здійснення наступних завдань: забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції під час надання поліцейських послуг; здійснення організаційного забезпечення діяльності та контролю за роботою ізоляторів тимчасового тримання; організація взаємодії органів поліції з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, іноземними (міжнародними)

організаціями з питань дотримання рівних прав та можливостей жінок та чоловіків.

Звернемо увагу, що акцент робиться на дотриманні прав людини під час надання поліцейських послуг. Запровадження терміну «поліцейські послуги» для характеристики завдань Національної поліції свідчить про намагання змінити філософію цього виду правоохоронного органу – трансформувати його функції з контрольно-репресивних на сервісні [3, с. 101]. Отже, дотримання основоположних прав осіб і свобод у тому вигляді, в якому вони закріплені в Європейській конвенції про права людини як завдання поліції, можливо, є, напевне, головною суттєвою рисою органів Національної поліції України, що стоїть на службі суспільства, керованому верховенством права. Ця мета передбачає не тільки окремих обов'язок з захисту цих прав, а й наявність обмежень у діях поліції при виконанні інших завдань. Недаремно, основним принципом діяльності органів Національної поліції України закріплено верховенство права, що застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Формулювання «зокрема, в Європейській конвенції про права людини» було обране для того, щоб дати конкретне посилання на конкретний правовий інструмент, не заперечуючи при цьому важливості інших документів, що стосуються прав людини [4, с. 31].

Тому, метою діяльності поліції із забезпечення верховенства права повинно включати в себе два різні, але взаємопов'язані обов'язки: забезпечувати дотримання офіційних законів, належним чином прийнятих державою, що включає забезпечення загального стану публічного спокою, та пов'язаний з цим обов'язок суворо обмежуватися власними визначеними повноваженнями, утримуючись від будь-яких свавільних дій і дотримуючись особистих прав і свобод представників громадськості. Верховенство права передбачає не тільки, що робиться, але і те, як це робиться. При виконанні своїх обов'язків поліція повинна дотримуватись індивідуальних прав громадян, включаючи права людини і свободи людини, і не вчиняти свавільних або протиправних дій. Це є основоположним для розуміння верховенства права і, отже, для значущості і для мети діяльності поліції в демократичній державі [4, с. 25].

Враховуючи дану правову норму, можемо вести мову про доцільність створення та функціонування в системі Національної поліції Управління забезпечення прав людини Національної поліції України.

Подальший хід спрямовано на встановлення функцій Управління забезпечення прав людини Національної поліції України. Визначення змісту функцій будь-якого феномена є передумовою

розуміння головного і визначального у цьому феномені, виявлення його соціального значення. У свою чергу, функції поліції у науці адміністративного (поліцейського) права віднесено до проблем методологічного характеру. Слушним є висновок з цього приводу О.С. Проневича, що у радянській правничій науці існувала традиція розглядати функції поліції виключно у контексті репресивної (класової) спрямованості її діяльності, то останнім часом науковці прагнуть до об'єктивного аналізу цього правового феномена [5, с. 141].

Загалом правильне розуміння функцій органу публічної влади: дає змогу чітко відрізнити їх від меж повноважень та способу дії органу публічної влади і його посадових осіб; спрямовує орган публічної влади на керування у своїй державно-владній діяльності повноваженнями, а не загальною та доволі абстрактною функцією; спрямовує діяльність органу публічної влади у русло виконання завдань і цілей його створення та існування; надає можливість законодавцеві більш виважено підходити до визначення переліку функцій та повноважень органів публічної влади у так званих установчих і статусних актах, що сприятиме покращенню структури таких актів [6, с. 213].

Безпосереднє звернення до наказу Національної поліції України «Про затвердження Положення про Управління забезпечення прав людини Національної поліції України» від 07.03.2019 № 215 надає можливість виокремити основні функції Управління забезпечення прав людини Національної поліції України, а саме: 1) Вивчення та аналіз проблемних питань у діяльності органів (підрозділів) поліції стосовно дотримання прав і свобод людини, забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів для Голови Національної поліції України. 2) У межах своєї компетенції розробляє, або ініціює розроблення відповідальними підрозділами проектів нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих актів Національної поліції України з питань, що належать до сфери діяльності УЗПЛ. 3) Розроблення та внесення разом з іншими структурними підрозділами центрального органу управління поліції пропозицій щодо вдосконалення, скасування або введення нових форм звітності з питань дотримання прав людини в поліцейській діяльності. 4) Координація взаємодії органів (підрозділів) поліції з органами державної виконавчої влади, міжнародними та національними неурядовими організаціями з питань забезпечення прав і свобод людини. 5) За дорученням керівництва поліції забезпечення представництва інтересів поліції в державних органах влади, міжнародних та національних неурядових організаціях з питань прав і свобод

людини. 6) Надання практично та методично допомоги щодо організації роботи ізоляторів тимчасового тримання та здійснення координації роботи підрозділів з організації-їх діяльності в ГУНП. 7) Організація роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у діяльності органів (підрозділів) поліції. 8) За дорученням керівництва поліції в установленому законодавством порядку забезпечувати проведення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками УЗПЛ: перевірок дотримання прав і свобод людини в діяльності органів (підрозділів) поліції; інспектування ізоляторів тимчасового тримання, надання керівництву поліції пропозицій щодо заходів реагування у разі виявлення порушень законодавства; службових розслідувань у складі створених комісій за відомостями щодо порушення працівниками поліції прав та свобод людини. 9) Забезпечення, відповідно до законодавства та у межах компетенції, взаємодії з Уповноваженим Верховно Ради України з прав людини, профільними комітетами Верховної Ради України, міжнародними та національними неурядовими організаціями (Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Організація з Безпеки та Співробітництва в Європі та інші), участь у зустрічах, консультаціях з їх експертами, представництвами та підрозділами правозахисних організацій, які відповідають за реалізацію міжнародних норм у сфері дотримання прав і свобод людини, інститутами громадянського суспільства. 10) Здійснення моніторингу ресурсів інформаційно-аналітичної системи Національної поліції України з метою забезпечення дотримання прав осіб в органах (підрозділах) поліції, а також оперативного реагування на виявлені порушення. 11) Розгляд звернень громадян, що належать до компетенції УЗПЛ, з питань, пов'язаних з порушенням прав і свобод людини в діяльності органів (підрозділів) поліції Ведення прийому громадян, у тому числі візних прийомів у регіонах.

В кінцевому підсумку, констатуємо, що завдячуючи нормативно-закріпленим завданням та функціям, які покладаються на УЗПЛ забезпечується дотримання основних прав та свобод людини в діяльності поліції, та підтримується відповідний рівень створеної Національної поліції в парадигмі служіння суспільству та людині.

Список бібліографічних посилань:

1. Запровадження системи Custody Records у поліцейських підрозділах є пріоритетним завданням, - уповноважений Нацполіції з прав людини URL : <http://bahmut-police.dn.ua/news/view/7226>.

2. Микульця І. І. Адміністративно-правовий статус органів юстиції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Херсон, 2014. – 203 с.

3. Денисюк Д.С. Завдання Національної поліції України: проблеми законодавчого закріплення. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 8 (246). С. 100-104.

4. Статус поліції : міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. К. : Москаленко О.М., 2013. – 588 с.

5. Проневич О. С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація. Право і Безпека. 2010. № 4. С. 141–146.

6. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник / за ред.: Ю. І. Римаренка, Є. М. Моїсеєва, В. І. Олефіра. К. : КНТ, 2008. 816 с.

Одержано 22.04.2021

УДК 342.97

Віталій Сергійович ГУЖВА,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОБ'ЄКТАМИ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ

На сьогоднішній день, громадяни України легально володіють вогнепальною зброєю у загальній кількості близько 1,3 млн. одиниць. Незважаючи на таку значну кількість вогнепальної зброї в обігу, ці правовідносини в країні досі не врегульовані жодним законом. Усі питання, пов'язані з обігом цивільної зброї, вирішуються виключно підзаконними нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та інших міністерств і відомств. Більше того, нормативні акти МВС України, що регулюють обіг вогнепальної зброї в державі, фактично дублюють основні положення колишнього радянського законодавства. Переважна більшість норм є тепер анахронізмом та не регламентує навіть усталених суспільних відносин у сфері обігу зброї. Також досі відсутній єдиний державний реєстр власників зброї, немає будь-якої класифікації сучасної зброї тощо. В свою чергу, відсутність узгодженої термінології та класифікації призводить, з одного боку, до вільного трактування і неузгодженості, а з другого – створює підґрунтя для зростання корупції у цій сфері [1].

У зв'язку з викладеним постає необхідним окрім законодавчого врегулювання відносин, що виникають під час обігу в Україні

зброї, ще й посилення здійснення адміністративного нагляду за відповідними об'єктами дозвільної системи.

З метою вироблення певних напрямків здійснення адміністративного нагляду за об'єктами дозвільної системи постає необхідним звернення до наукових праць щодо розуміння дозвільної системи.

Варто назвати монографічне дослідження О.В. Джафарової присвячене дослідженню дозвільної діяльності органів публічної адміністрації в Україні, яка у своїй праці дійшла висновку, що підґрунтям для визначення змісту таких категорій, як «дозвільна система», «дозвільна діяльність» та «дозвільні відносини» є правові норми, в яких закріплюються правові засоби, що безпосередньо реалізуються в правовідносинах (об'єкт, суб'єкт, зміст), що є юридичною конструкцією (макетом) дозвільної діяльності та дозвільної системи. О.В. Джафарова наголошує на необхідності вести мову не про «дозвільну систему», а про окремий публічно-правовий інститут, адже саме таке визначення є найбільш прийнятним для юридичної термінології та найбільш повно розкриває сутність і призначення цього правового явища, оскільки забезпечує цілісне, закінчене регулювання відносин з приводу реалізації та охорони суб'єктивних прав та виконання обов'язків, спрямованих на забезпечення безпеки життя, здоров'я та майна громадян, природного навколишнього середовища, суспільства, держави та національних інтересів [2, с. 41]. У зв'язку із вказаним, дозвільну діяльність варто розглядати як один із основних правових інструментаріїв держави, який застосовується для забезпечення балансу (погодження) індивідуальних, групових та національних інтересів при збереженні пріоритету прав і свобод людини і громадянина. Крім того, в аспекті нашої мети дисертаційної роботи, дозвільну діяльність органів публічної адміністрації слід розуміти з позицій системи правовідносин превентивного та охоронного змісту, що виникають з приводу здійснення державними органами, фізичними та юридичними особами діяльності, яка несе в собі потенційну небезпеку для життя, здоров'я людей, а також для навколишнього природного середовища, національних інтересів держави [2, с. 31].

Слушно є наукова праця С.В. Діденко, який розглянув адміністративно-правове забезпечення обігу й застосування зброї в Україні. С.В. Діденко звертає увагу, що дозвільна система у сфері обігу зброї – це визначений нормами адміністративного права спеціальний інститут адміністративного права, який визначає для суб'єктів права звужений правовий «коридор» щодо видання дозволів на право придбання, зберігання, носіння, перевезення визначених

видів зброї, а також проектування, будівництва, відкриття та функціонування об'єктів, де зберігається чи використовується зброя, а також чіткий (дозвільний) перелік можливих і необхідних варіативних дій для суб'єктів правовідносин у цій сфері, вихід за який є адміністративним правопорушенням і тягне за собою притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності [3, с. 122-123]. У свою чергу, С.В. Діденко доводить, що дозвільна система у сфері обігу зброї має превентивну мету – не допустити випадкового або навмисного застосування зброї сторонніми особами, запобігання посягань на життя і здоров'я людей, забезпечення громадського порядку, захисту права власності, публічного інтересу держави й суспільства в цілому шляхом урегулювання питань видання, анулювання, переоформлення різноманітних дозволів і ліцензій у цій сфері; установлення переліку повноважень суб'єктів публічної адміністрації щодо видання, анулювання, переоформлення різноманітних дозволів у цій сфері; попередження незаконного обігу зброї; установлення порядку поводження зі зброєю, зокрема її зберігання, обліку та носіння; регламентації порядку дій при раптовій її втраті; превенції безпідставного її застосування; попередження посягань з її використанням; установлення та застосування адміністративної відповідальності за порушення дозвільних правил і створення умов для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які скоїли в цій сфері кримінальні проступки [3, с. 122].

В аспекті зазначеного, спостерігаємо, що завдячуючи здійсненню уповноваженим суб'єктом дозвільної системи забезпечується відповідний баланс дотримання прав людини і не допустити випадкового отримання дозволу на відповідний об'єкт дозвільної системи особою, яка не може мати такого права із врахуванням різних факторів чи то, із фізичного стану чи певного відношення до дотримання правових норм у суспільстві.

В той же час, В.А. Гуменюк наголошує на тому, що дозвільну систему слід розглядати в двох площинах: з одного боку, це, так би мовити, «дозвільний порядок», який регламентує певні юридичні дії, що здійснюються різними суб'єктами, з іншого – специфічна діяльність органів внутрішніх справ з організації нагляду за здійсненням спеціальних правил функціонування деяких об'єктів господарювання, а також поводження з предметами та речовинами підвищеної небезпеки, безконтрольне зберігання та використання яких може завдати суттєвої шкоди суспільним інтересам [4, с. 30]. В аспекті нашої праці, доречно вказати позицію В.А. Гуменюка, який вказує, що дозвільна система має відповідне значення, що має

прояв у завданнях, які покладаються на органи внутрішніх справ у зв'язку із її здійсненням, а саме: попередження порушень правил придбання, обліку, зберігання, перевезення, використання та знищення предметів і речовин, щодо яких встановлено особливий режим реалізації права власності; недопущення використання підконтрольних об'єктів та предметів не за призначенням, із злочинною чи іншою протиправною метою; запобігання крадіжкам та втраті предметів і речовин, на які встановлено дозвільну систему; застосування до порушників правил дозвільної системи передбачених законом заходів адміністративного впливу [4, с. 31].

В цілому, ми можемо констатувати, що здійснення адміністративного нагляду за об'єктами дозвільної системи спрямовано на забезпечення життя, здоров'я людини, безпеки навколишнього природного середовища та національних інтересів, що здійснюється шляхом реалізації превентивних заходів щодо недопущення відповідних порушень у сфері обігу об'єктів дозвільної системи та притягнення до юридичної відповідальності осіб у випадку порушення встановлених правил.

Звернемо увагу, що провідним суб'єктом здійснення адміністративного нагляду у сфері дозвільної системи є Департамент превентивної діяльності Національної поліції України, як структурний підрозділ центрального органу управління поліції, який у межах компетенції організовує та забезпечує виконання Національною поліцією України покладених на неї законодавством України функцій щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, організації роботи дозвільної системи, превентивної та профілактичної діяльності [5].

Згідно наказу Національної поліції України від 27.11.2015 № 123 «Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції» Департамент превентивної діяльності у сфері дозвільної системи наділений наступною компетенцією: 1) здійснює контроль за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система; 2) у межах визначених законодавством України повноважень поліції забезпечує видачу та анулювання відповідно до законодавства дозволів на придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, щодо зберігання і

використання яких встановлено спеціальні правила, порядок та на які поширюється дія дозвільної системи органів внутрішніх справ, а також на відкриття та функціонування об'єктів, де вони зберігаються чи використовуються, діяльність стрілецьких тирів, стрільбищ невійськового призначення та мисливських стендів, підприємств і майстерень з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, магазинів, у яких здійснюється їх продаж, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, правил поводження з ними та їх застосування, а також у межах компетенції здійснює контроль за справлянням надходжень до бюджету шляхом перевірки наявності передбачених законодавством платіжних документів (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання платних послуг, які надаються ДПД та відповідними підрозділами ГУНП; 3) у межах компетенції у визначеному законодавством України порядку організує прийняття, зберігання та передачу вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, пристроїв, боєприпасів, а в разі знищення – її подальшу передачу до складів озброєння територіальних органів поліції та установ забезпечення Національної поліції України [5].

Отже, реалізуючи відповідні повноваження підрозділ Національної поліції забезпечує здійснення адміністративного нагляду за об'єктами дозвільної системи та спрямовує своє зусилля на відновлення балансу дотримання прав і свобод людини і громадянина та публічної безпеки.

Список бібліографічних посилань:

1. Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї: пояснювальна записка до проекту Закону України від 06.11.2020 № 4335 URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=70363&pf35401=537843>.

2. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. X, 2015. 572 с.

3. Діденко С.В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. К., 2016. 443 с.

4. Гуменюк В.А. Адміністративно-правове регулювання здійснення органами внутрішніх справ дозвільної системи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. X., 1999. 202 с.

5. Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 27.11.2015 № 123. К., 2015. 11 с.

Одержано 22.04.2021

УДК 342.9(477)

Олена Миколаївна ГАЛКІНА,

*кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем забезпечення діяльності поліції
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9095-9463>*

КОДИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА НА ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Питання про кодифікацію адміністративного права було поставлено на порядок денний ще на початку 20-х р. ХХ ст. спочатку у РРФСР, а потім і в Україні, що повною мірою відповідало загальним кодифікаційним планам радянської влади [1]. Необхідність подібної роботи пояснювалася двома основними причинами. По-перше, вважалось, що відсутність кодифікації норм адміністративного права обумовлює існування правових норм адміністративного права, які суперечать, виключають одна одну. І, по-друге, некодифіковане адміністративне право сприяло зростанню прогалин у праві [2]. Поряд із цим, положення проекту Адміністративного статуту Російської Федерації, як називався в РРФСР проект кодексу, були взяті за основу проекту Адміністративного кодексу УРСР [3; 4, с. 55], що і визначило основні напрямки та методи самої роботи з розробки законопроекту.

Процес роботи над зазначеним законопроектом був досить інтенсивним. Наслідком такої роботи стала підготовка вже у 1922 р. примірної схеми Адміністративного кодексу УРСР, яка на початку 1923 р. була розіслана іншим наркоматам та відомствам для ознайомлення. У цьому ж році схема Адміністративного кодексу була відправлена НКЮ УРСР для відгуку НКЮ РРФСР. Самі ж матеріали майбутнього кодексу розсиланню не підлягали, оскільки ще перебували на стадії внутрішньовідомчого доопрацювання. Головним

розробником законопроекту було визначено Народний комісаріат внутрішніх справ УРСР [5].

4 серпня 1924 р. проект Адміністративного кодексу УРСР вперше був внесений на розгляд РНК УРСР. Після обговорення було прийнято рішення, що останній може бути розісланий у губернські та окружні адміністративні органи, зацікавленим наркоматам та відомствам для обговорення та надання зауважень. Наприкінці 1924 року проект Адміністративного кодексу УРСР був внесений у Комісію з розгляду законодавчих пропозицій ВУЦВК, яка майже два роки його доопрацьовувала.

У процесі роботи над проектом до комісії надійшла велика кількість питань та пропозицій щодо вдосконалення конкретних статей майбутнього закону. Для розгляду найбільш важливих та специфічних питань у ряді випадків створювалися підкомісії із спеціалістів; результати їх роботи розглядалися потім у Комісії законодавчих пропозицій ВУЦВК. 24 вересня 1926 р. комісія прийняла рішення: «Запропонувати НКВС УРСР на протязі 10 днів підготувати кінцеву редакцію проекту кодексу і подати його на підпис голові Комісії». 22 листопада 1926 р. проект Адміністративного кодексу був розглянутий у зазначеній Комісії [6], в результаті роботи якої до проекту було внесено близько 100 поправок та уточнень до 94 статей.

Після цього проект Адміністративного кодексу УРСР був також обговорений на засіданні державно-адміністративної секції Харківського юридичного товариства [7, с. 173].

Остаточний підготовлений проект Адміністративного кодексу УРСР був внесений у ВУЦВК, який своєю постановою від 12 жовтня 1927 р. затвердив його як Кодекс та ввів у дію на усій території України з 1 лютого 1928 р [8].

Розробники Адміністративного кодексу УРСР керувалися такими принципами: 1) запровадження революційної законності з метою зміцнення диктатури пролетаріату; 2) надання вольностей трудящим і ущемлення буржуазії; 3) визначення заходів примусу, які є не метою, а засобом і мають тенденції переходу до заходів переконання населення у необхідності добровільного виконання адміністративних приписів; 4) застосування заходів примусу при активному залученні до цього організацій трудящих (профспілки, парторганізації); 5) доведення до відома громадськості даних про заходи примусу; 6) підзвітність адміністративних органів організаціям трудящих; 7) узгодження адміністративної діяльності з інтересами національних меншин, врахування культурних та побутових особливостей місцевого населення; 8) визнання права на

оскарження адміністративних розпоряджень за кожною організацією та приватною особою, а не лише за потерпілим; 9) скасування обов'язку отримувати попередній дозвіл на збори організації трудящих; 10) явочний порядок утворення громадських організацій; 11) спрощення порядку видачі посвідчень про особу міліцією чи сільськими радами з визнанням необов'язковості їх отримання; 12) спрощення порядку реєстрації товариств та спілок селян: у сільраді або райвиконкомі, без опублікування; 13) заміна терміну «адміністративне стягнення» терміном «адміністративний вплив» і зменшення розмірів адміністративного впливу: із 300 карбованців штрафу і трьох місяців арешту до 100 карбованців і двох тижнів примусових робіт, з введенням громадської догани; 14) прискорення процедури оскарження, перегляду і скасування накладеного заходу адміністративного впливу і введення коротшого терміну (два місяці) на його виконання; 15) узгодження заходу адміністративного впливу з майновим становищем винного з правом його зміни в бік зменшення [9, с. 158].

Викладене дозволяє стверджувати, що Адміністративний кодекс УРСР 1927 р. був наповнений певними демократичними принципами організації державного управління, які у своїй більшості знайшли закріплення у нормативних актах сучасної Української держави, наприклад, Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення [10]. До таких принципів можна віднести: принцип законності державного управління; принцип участі громадян у державному управлінні, принцип гласності української діяльності, у тому числі і діяльності, пов'язаної з реалізацією адміністративної відповідальності; принцип поєднання переконання та примусу як методів державного управління. Наявність останніх у зазначеному Кодексі багато у чому пояснювалася тим фактом, що кодифікація адміністративного права здійснювалася у часи НЕПу, коли наука адміністративного права могла ще здійснювати свій поступовий еволюційний розвиток у відносно вільній формі, позбавлений тотального контролю з боку керівництва країни.

Аналізуючи зміст самого Адміністративного кодексу УРСР [11], необхідно відмітити, що хоча він і не містив у собі усіх норм адміністративного права, проте був досить значущим джерелом адміністративного права, оскільки об'єднав у собі значну кількість норм, що визначали форми адміністративної діяльності, примусові повноваження НКВС УРСР; НКВС Автономної Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки; адміністративних відділів окружних виконавчих комітетів і адміністративно-міліцейських відділень

районних виконавчих комітетів; органів міліції та кримінального розшуку; міських рад, селищних рад, сільських рад, їх президій та сільських виконавців. Крім цього, кодекс містив норми, що визначали заходи, спрямовані на охорону революційного порядку, регулювали порядок здійснення адміністративного нагляду у галузі промисловості та торгівлі, встановлювали порядок оскарження незаконних дій адміністрації. Подібне поєднання у одному акті численних нормативних приписів, які були видані в УРСР протягом 1919–1926 рр., отримало позитивні відгуки на сторінках юридичної літератури того часу [12].

Отже, з викладеного стає зрозумілим, що Адміністративний кодекс містив у собі норми загального характеру, які могли бути застосовані у будь-якій сфері державного управління органами НКВС та місцевими органами влади. Зрозуміло, що, не дивлячись на такий досить широкий характер Адміністративного кодексу, останній не міг повною мірою задовольнити усі потреби державного управління, організувати його здійснення у всіх галузях. На усунення подібних прогалин була спрямована дія інших кодифікованих нормативних актів, які, крім іншого, містили у собі і норми адміністративного права. До таких актів можна віднести, наприклад, Земельний кодекс, Ветеринарний кодекс, Кодекс законів про народну освіту УРСР тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Иодковский А.Н. О кодификации законодательства Союза ССР // Сов. государство и право. – 1949. – № 4. – С.18-25.
2. Игнатьев В. Административный Кодекс // Власть Советов. – 1923. – № 1-2. – С. 27-33.
3. Якуба О. Адміністративний кодекс необхідно переглянути // Радянське право. – 1958. – № 1. – С. 87-92.
4. Развитие кодификации советского законодательства / Под ред. С.Н. Братуся. – М., 1968. – 274 с.
5. Якуба О.М. Кодифікація адміністративного законодавства Української РСР // Основні етапи розвитку радянської держави і права за 50 років: Тези доповідей. – К., 1966. – С. 107-109.
6. Сухоплюев И. Проект Административного кодекса УССР // Власть Советов. – 1927. – № 1. – С.3-5.
7. 40 лет советского права. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. – 694 с.
8. Михайленко В.П. К истории создания первого советского Административного кодекса // Сов. государство и право. – 1984. – № 12. – С. 108-112.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 548 с.

10 Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

11 Адміністративний кодекс УРСР // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського Уряду України. – 1927. – № 63-65.

12 Сухоплюев И. Проект Административного кодекса УССР // Власть Советов. – 1927. – № 1. – С.3-5.

Одержано 22.04.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*викладач кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін факультету № 6*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Проблема зловживання правом відома з часів римського права адже вже тоді римські юристи фіксували випадки реалізації суб'єктивного права не заради задоволення інтересів уповноваженої особи, а виключно з метою заподіяння шкоди зобов'язані особи. Спочатку діяв принцип «хто здійснює своє право, той не утискає прав інших» (з лат. «qui iure suo utitur, nemini facit iniuriam») [4, с. 113], але потім з появою випадків, коли здійснення особою належного їй права супроводжувалось умисним завданням шкоди правам та інтересам інших осіб, автоматично народжується поняття «зловживання правом».

На прикладі законодавства України доцільно привести наступні тези щодо зловживання правом: зловживання домінуючим становищем на ринку і обмеження конкуренції, недобросовісна конкуренція та реклама, неприпустимість зловживання правом на інформацію, та інші форми. На думку Стефанчука М. О., «...дані дії визнаються правопорушеннями і саме цими законами детально та чітко встановлені види відповідальності» [5, с. 12]. Зловживання правом вже давно вийшла за межі певної норми або галузі права, оскільки це явище пронизує все життя сучасного суспільства починаючи від недобросовісної реклами і закінчуючи зловживаннями владою, але попри довгу історію наукових досліджень у сфері зловживання правом різні юридичні науки і світові практики досі не виробили остаточно розуміння щодо цього антисоціального явища.

Протягом тривалого часу вчені у своїх наукових працях виробили доволі різні визначення феномену «зловживання правом», серед яких слід навести такі: «це форма здійснення права всупереч його призначенню цілям соціальної функції чи інтересам інших суб'єктів за допомогою якої спричиняється шкода іншим учасникам суспільних відносин»; «це особливий тип правопорушення, що вчинюються уповноваженою особою при здійсненні нею належного їй права, що пов'язана з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного і загального типу поведінки» [6, 23–35].

Одні вчені називали зловживання видом правомірної поведінки, інші правопорушенням або самостійним видом правової поведінки, також видом неправової поведінки, тощо. До вирішення цього питання необхідно підходити комплексно, оскільки категорія зловживання перебуває на межі морального та антиморального, правового та неправового, тому у праві вона використовується різними галузями з різними прийомами правового регулювання.

Вважаю, що наукове визначення цього терміну потрібно почати зі слів «особливий вид правопорушення», за що можливе настання юридичної відповідальності, бо використання наданих Законом повноважень поза межами таких повноважень є нічим іншим, як правопорушенням, деліктом.

Отже, зловживання правами (обов'язками) слід розглядати, з одного боку – як особливий вид неправомірної поведінки (відмінний від правопорушень), під час якої суб'єкт правових відносин (зловживач), реалізуючи свої законні права та обов'язки в межах встановлених законом, завдає шкоди іншим суб'єктам, діючи при цьому формально правомірно, з іншого боку – діяння, яке містить усі елементи юридичного складу конкретних злочинів, деліктів, проступків тощо, а отже, виступає конкретним видом правопорушення [3, 23–35].

Продовжуючи думку заборони українського законодавства користуватися наданими правами і обов'язками на шкоду правам і свободам інших осіб, треба згадати статтю 13 Конституції України, що передбачає неприпустимим здійснення права власності з метою заподіяння шкоди людині і суспільству; статтю 23 Основного закону, що визначає: кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей [1].

Тобто важливим є розуміння співвідношення між інтересами особи та інтересами суспільства, а також між правами особи і, відповідно, колективу. Виходячи з цього, свобода особи має узгоджуватись із свободою інших людей та законними вимогами суспільства.

Найгрунтовніше цей законодавчий феномен розглядається через економічну призму визначену у ст. 42 української Конституції, яка не

допускає зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію.

Отже, у найважливішому правовому акті України, в тому чи іншому вигляді, закріплені окремі види конституційних обов'язків, невиконання яких в процесі їх реалізації слід розглядати як зловживання правом. Тому протиправною слід вважати не лише поведінку, яка порушує конкретні норми права, але й поведінку, яка суперечить правовим принципам відповідної правової системи, галузі або інституту права [2].

Висновок. Вважаю недоцільним запровадження певних прав або, особливо, пільг, в українське законодавство поки не буде випи-сано чіткі та суворі механізми протидії злісному використанню таких привілеїв. Ефективні регулятори, що перешкоджають зловживанню законодавчо закріплених прав, мають бути обов'язково передбачені у нормативно-правових актах усіх рівнів, у тому числі на рівні місцевого самоврядування (наприклад, у розпорядженнях районних державних адміністрацій).

Законодавчі дефініції, що містять заборону на той чи інший вид зловживання правом, обумовлена тією обставиною, що коли окремий його вид достатньо активно поширюється, то законодавець, який вимушений реагувати певним чином, вводить заборонні статті у відповідне галузеве законодавство, оскільки лише факт закріплення відповідної заборони у нормативному акті дозволяє говорити про те, що той чи інший елемент правової системи бере участь у правовому регулюванні та не ігнорує зловживання правом у законодавчому просторі.

Проте, відсутність у законодавстві загальнозживаного поняття «зловживання правом» певним чином ускладнює застосування даних статей на практиці. Тому правомірне застосування Закону, заснований на правових нормах і принципах, завжди має позитивний результат для всіх його учасників, оскільки в будь-якому випадку він має соціально корисний характер, що передбачає збалансування інтересів, повноцінну реалізацію свободи особистості, забезпечення своїх життєвих потреб, реалізацію творчого потенціалу тощо. У крайньому випадку, об'єктивна мета як мінімум спрямована на мінімізацію «зла».

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» /

Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр> (дата звернення: 20.04.2021).

3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 20.04.2021).

4. Полянський Т. Т. Зловживання правом як специфічне правопорушення. *VIVAT IUSTITIA*. 2006. Вип. 5. С. 15–19.

5. Стефанчук М. О. Еволюція зловживання правом: антропологічний підхід. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри*. 2007. № 3. С. 246–265.

6. Резнікова В. В. Зловживання правом поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 23–35.

Одержано 22.04.2021

УДК 343.982(477)

Олександр Олександрович ЗАГУМЕННИЙ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Вся світова спільнота схвильована ситуацією, що склалася у зв'язку із стрімким поширенням в світі гострої респіраторної хвороби SARS-CoV-2. Спочатку ми можемо сказати, що це медична проблема і вирішуватися вона повинна в сфері медицини. Однак її наслідки накладають відбиток на всі сфери суспільного життя. Стрімке поширення корона вірусної пневмонії COVID-19 неминуче вплинули і на злочинність, як невід'ємну складову суспільних відносин в державі. Так у березні поточного року, коли багато мешканців України почали переходити на віддалений режим роботи, дистанційне навчання, споживання інтернет-трафіку стало різко збільшуватися, в тому числі за рахунок появи нових користувачів. Але з посиленням діджиталізації суспільства стали більш виражені негативні тенденції зростання комп'ютерної злочинності, збільшилися її масштаби і різноманітність.

Запровадження карантинних обмежень, що були прийняті постановою КМУ від 11 березня 2020 року №211 « Про запобігання

поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»[1], зумовили збільшення попиту на певну продукцію, використання онлайн-сервісів для вирішення питань свого життєзабезпечення, що в свою чергу вплинуло на зміни динаміки злочинів, скоєних з використанням інформаційно-комунікаційних мереж.

Так, в рамках операції «Пангея», що охоплює 90 держав та керується Європоллом, було виявлено понад 2 000 посилок на товари, пов'язані з COVID-19, видалено 2 500 посилок на веб-сайти, соціальні мережі, інтернет-магазини, вилучено значна кількість неавторизованих противірусних препаратів, знеболюючих і антибіотиків, вилучено 37 000 несанкціонованих і контрафактних медичних пристроїв (в основному хірургічних масок і наборів для моніторингу ВІЛ і глюкози); проведений 121 арешт. Одним з найбільш продаваних продуктів в світі через мережу інтернет в лютому-березні 2020 р можна назвати підроблені хірургічні маски [2].

У березні 2020 р Європол підготував доповідь [3], в якій було зазначено, що глобальна пандемія COVID-19 - це не тільки серйозна проблема для здоров'я, але і ризик кібербезпеки. Злочинці швидко скористалися поширенням вірусу і зростаючим попитом людей на інформацію та товари. Криза, пов'язана з поширенням короно вірусної інфекції, активно використовується для застосування технологій соціальної інженерії, а саме фішингу електронної пошти, що містить шкідливе програмне забезпечення, перехоплення ділового листування, кібератак на організації та окремих осіб. У число атак на критично важливу інфраструктуру охорони здоров'я згадана кібератака на клініку в Чехії, яка змусила закрити місцеві ІТ-мережі, відкласти термінові операції і перенаправити нових пацієнтів в інші лікарні.

Наступна доповідь Європолу крім фішингу, поширення матеріалів з питань сексуальної експлуатації дітей, розвитку тіньових торговельних майданчиків в «Darknet» і використання кризи охорони здоров'я для отримання прибутку відзначили посилення дезінформації навколо COVID-19 [4].

Факторами, що вплинули на збільшення кібератак в умовах пандемії можна назвати наступні: По-перше, компанії відправляючи офісних працівників на віддалену роботу, зазвичай не надають їм корпоративне обладнання, тому працівники користуються персональними девайсами, що значно збільшує ризик витіку комерційної інформації, та зменшує ризик захищеності персональних даних співробітників. Крім того, захист інформації на

домашніх комп'ютерах в рази нижчий, ніж в корпоративних офісних системах, що безумовно сприяє витоку інформації і підвищує імовірність використання її в неправомірних цілях; По-друге, у зв'язку із збільшенням запитів у мережі з тематики коронавірусу, інтернет заповнили ютуб-канали та сайти з інформацією щодо вірусу та порадами, як запобігти зараженню, ідентифікувати та лікувати ковід в домашніх умовах і т.п. Ця інформація часто є неправдивою, а злочинці вимагають паролі, коди та реквізити банківських рахунків і карток для оплати за користування контентом; По-третє, в рази збільшились покупки товарів загального вжитку та ліків онлайн з оплатою за допомогою банківських карток, що також підвищує ризик фінансових махінацій в мережі Інтернет.

Протягом 2020 року одна з провідних міжнародних компаній щодо запобігання та розслідування кібератак і шахрайств з використанням високих технологій «Group-IB» зафіксувала зростання числа кіберзлочинів з використанням соціальної інженерії вішинг, фішингу жертвами яких ставали, в основному, клієнти банків. Сумарно за 9 місяців 2020 року CERT-GIB заблокував 14 802 фішингових ресурсу, націлених на розкрадання грошей і персональної інформації відвідувачів сайтів (логіни, паролі від облікових записів і інтернет-банків, дані банківських карт). Це більше, ніж за минулий рік, коли були заблоковані 14093 таких веб-ресурсів [5].

Попри велику кількість злочинних посягань у сфері інформаційних технологій, загрози, що постійно виникають у цій сфері, на сьогоднішній день в Україні, на жаль, відсутнє єдине розуміння поняття кіберзлочинності і, відповідно, немає офіційного уніфікованого нормативно правового його закріплення.

Поряд із поняттям кіберзлочинності у повсякденному та, подекуди, науковому обігу активно використовуються такі поняття, як «комп'ютерна злочинність», «ІТ злочинність», «злочинність у сфері інформаційних відносин», «віртуальна злочинність». Термін «кіберзлочинність» часто вживається поряд з терміном «комп'ютерна злочинність», причому нерідко ці поняття використовуються як синоніми. Дійсно, ці терміни дуже близькі, але все-таки не синонімічні. Поняття «кіберзлочинність» (в англomовному варіанті – cybercrime) ширше, ніж «комп'ютерна злочинність» (computer crime), і більш точно відображає природу такого явища, як злочинність в інформаційному просторі [6].

Поняття кіберзлочинності є найширшим в сфері інформаційних злочинів проти систем, мереж і комп'ютерних даних та охоплює найбільшу кількість злочинних посягань у віртуальному середовищі.

Також використання поняття саме «кіберзлочинність» передбачає міжнародне законодавство [7, с. 173]. Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кіберзлочин (комп'ютерний злочин) - суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [8].

Під кіберзлочинністю слід розуміти сукупність злочинів, що вчиняються в кіберпросторі за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до кіберпростору [9, с. 351]. З позиції чинного кримінального законодавства України, терміном «кіберзлочин (кіберзлочини)» охоплюються лише злочинні посягання, передбачені Розділом XVI КК України «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», які становлять коло злочинів, що вчиняються у сфері інформаційних технологій (комп'ютерні злочини) (ст. 361, ст. 361-1, ст. 361-2, ст. 362, ст. 363).

Законодавча невизначеність поняття кіберзлочинності породила дискусійність із цього питання серед науковців, які по різному тлумачать ці поняття, деякі їх чітко розмежовують, інші – ототожнюють, у зв'язку з чим, гостро постає питання щодо законодавчого визначення поняття кіберзлочинності, що сприятиме чіткому теоретичному, науковому розумінню генези розглядуваного суспільного феномену і виробленню на цій основі ефективних і оптимальних практичних заходів протидії.

Крім цього, така позиція значно ускладнює побудову ефективного механізму з питань протидії спеціалізованими органами поліції. Тому пропонуємо наступну класифікацію злочинних посягань з урахуванням актуальності в умовах пандемії COVID19.

1) Вішинг – телефонне шахрайство, пов'язане з виманюванням реквізитів банківських карток або іншої конфіденційної інформації, примушуваннями до переказу коштів на картку злодіїв. Є найпоширенішим способом крадіжки коштів із рахунків громадян. Найчастіше використовується для заволодіння коштами на банківських рахунках жертв, хоча може також використовуватись для проникнення до інформаційних систем приватних або державних установ, крадіжки конфіденційної інформації.

2) Фармінг - це процедура таємного ерепонаправлення жертви на хибну IP-адресу. Для цього може використовуватись навігаційна структура (файл hosts, система доменних імен (DNS)).

3) TransactionReversalFraud – втручання в роботу банкомату при здійсненні операцій видачі готівки, яка залишає незмінним баланс карткового рахунку при фактичному отриманні готівки зловмисником.

4) Скімінг – це незаконне копіювання інформації з магнітної смуги дійсної картки законного власника. Отриману інформацію шахраї використовують для виготовлення дублікату скомпрометованої картки, записуючи її на магнітну смугу іншої картки аби здійснювати фінансові злочини.

5) Рефайлінг - вид кіберзлочинів, полягає в підміні міжнародного голосового трафіку на локальний шляхом використання IP-телефонії, щоявляє собою технологію передачі даних за допомогою набору протоколів мережі Інтернет. Цей процес відбувається шляхом перетворення звукових сигналів у цифрові, їх стиснення та передачу мережею Інтернет, а також зворотного перетворення звукові.

6) Фішинг - вид кіберзлочинів, полягає в тому, що зловмисники, імітуючи діяльність реально існуючих компаній та банків-емітентів та використовуючи не голосові засоби комунікації, під різними приводами намагаються отримати карткові реквізити та іншу конфіденційну інформацію - наприклад, посилаючи електронні листи із пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на веб-сайт в Інтернеті, зовнішній вигляд якого повністю копіює дизайн відомих інтернет ресурсів. Метою є виманювання у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних клієнтів онлайн-аукціонів, сервісів з переказу або обміну валюти, інтернет – магазинів.

7) Діяльність по створенню програмних засобів з метою розкрадання фінансової, комерційної або персональної інформації користувачів мережі Інтернет (створення фіктивних WEB-сайтів, поширення комп'ютерних вірусів і троянських програм, перехоплення трафіку тощо).

8) Кібертероризм - це навмисна мотивована атака на інформацію, що обробляється комп'ютером, комп'ютерну систему або мережу, яка пов'язана з безпекою для життя і здоров'я людей або настанням інших тяжких наслідків, якщо такі дії вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування військового конфлікту [10, С.101].

9) Кардінг - злочинні посягання, що спрямовані на заволодіння коштами, які зберігаються на банківських рахунках громадян при цьому проводиться операція з використанням платіжної картки або її реквізитів.

10) Інтернет-піратство - тобто вчинення будь-яких дій, які

визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет [11].

11) Мальваре – створення та розповсюдження вірусів і шкідливого програмного забезпечення.

12) Deepfake атаки – це злочинні посягання, що вчиняються за допомогою використання штучного інтелекту для створення і редагування цілком реалістичних аудіо і відео-записів людей з подальшим вчиненням шахрайських дій.

13) DoS-атака (від англ. DenialofService – відмова в обслуговуванні) – атака на обчислювальну систему з метою довести її до відмови, тобто створення таких умов, при яких легітимні (правомірні) користувачі системи не можуть одержати доступ до надаваних системою ресурсів, або цей доступ стає ускладненим [12].

Звичайно, що вище зазначений перелік не можна вважати вичерпним, але, на наш погляд, саме вчинення зазначуваних кіберзлочинів сьогодні є актуальним в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>

2. (дата звернення: 19.04.2021).

3. COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU). URL: https://gisanddata.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html?fbclid=IwAR2FJWIEy2zx40sbDrvuYP9Sh8B8kb--urUJ3qaOQGhVbzc6Z_muZ5mzCLU#/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6 (дата звернення: 19.04.2021).

4. Rise of fake «corona cures» revealed in global counterfeit medicine operation // Europol : сайт. 21.03.2020. URL: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/rise-of-fake-'corona-cures'-revealed-in-global-counterfeit-medicine-operation> (дата звернення: 19.04.2021).

5. Pandemic profiteering: how criminal exploit the Covid-19 crisis // Europol : сайт. 27.03.2020. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis> (дата звернення: 19.04.2021).

6. Catching the virus cybercrime, disinformationandthe COVID-19 pandemic // Europol : сайт. 03.04.2020. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic> (дата звернення: 19.04.2021).

7. Про основи національної безпеки України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» /

Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.04.2021).

8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 19.04.2021).

9. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи : від 21.07.2006 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687 (дата звернення: 19.04.2021).

10. Номоконов В. А. Актуальные проблемы борьбы с киберпреступностью. *Информационные технологии и безопасность*. 2003. Вып. 3. С. 104–108.

11. Загуменна Ю. О. Протидія кіберзлочинності в Україні як складова забезпечення національної безпеки. *Європейські перспективи*. 2019. № 2. С. 99–105.

12. Group-IB annual report on trends and fore casts in cyberthreatlandscape. URL: <https://www.group-ib.com> (дата звернення: 19.04.2021).

13. Топчій В.В. Кібертероризм в Україні: поняття та запобігання кримінально-правовими та кримінологічними засобами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 6 (3). С. 65–68.

Одержано 20.04.2021

УДК 343.125.133(477)

Уляна Олегівна ЗАЄЦЬ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

Сергій Євгенович АБЛАМСЬКИЙ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МАЙНОВОЇ ШКОДИ В ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Відповідно до положень ч.1 ст. 55 КПК України, виділяються такі види шкоди: моральна, фізична або майнова. Майнова шкода

представляє собою майнові чи грошові збитки, спричинені юридичній або фізичній особі. Поняття майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням потерпілому охоплює: 1) заподіяну кримінальним правопорушенням особі пряму, безпосередню шкоду в її майновому та грошовому виразі; 2) не одержані внаслідок скоєння кримінального правопорушення доходи; 3) оцінені в грошовому вигляді витрати на відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті – на поховання й виплати з підтримання матеріального добробуту і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей; 4) кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину. На думку Г. К. Матвеева залежно від характеру наслідків заподіяної шкоди майнову шкоду можна поділити на особисту майнову шкоду (полягає у заподіянні шкоди особистим правом, порушення яких супроводжується втратою заробітної плати чи інших матеріальних втрат, тобто цей вид шкоди пов'язаний переважно зі смертю чи завданням ушкоджень здоров'ю потерпілого) та на безпосередньо майнову шкоду, яка є наслідком порушених прав громадян і юридичних осіб, і результатом якої є спричинення певних обставин [1, с. 312]. Зокрема нагадаємо, що у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», також є визначення поняття майнова шкода, яка є шкодою. [2]., ми підтримуємо.

В той же час, М. І. Гошовський та О. П. Кучинська визначили, що поняття майнова шкода може трактуватися у двох випадках. У широкому розумінні майнова шкода це пряма дійсна шкода, яка спричиняє настання певних наслідків заподіяння такої шкоди (витрати на лікування, протезування). У більш вузькому розумінні цього терміна, що стосується кримінального процесу, а саме можливості пред'явити вимогу про відшкодування заподіяної шкоди, матеріальна шкода зводиться до відшкодування витрат майнового характеру, оскільки заподіяна потерпілому фізична шкода в прямому розумінні через неможливість її грошової оцінки відшкодована бути не може [3, с. 192]. На сьогодні ця думка, як ми вважаємо є дуже важлива у дослідженні щодо майнової шкоди та повністю з ними погоджуємося.

Крім цього, має важливе значення розуміння сутності майнової шкоди, тому що саме шкода є наслідком вчинення кримінального правопорушення, або іншого суспільно-небезпечного діяння чи незаконного рішення, дії чи бездіяльності правоохоронного або судового органу, що мають вартісну форму та полягають у

безпосередньому обмеженні матеріального блага особи (викрадення, пошкодження, знищення майна), у позбавленні її можливості одержати заплановані доходи (позбавлення заробітку внаслідок втрати працездатності чи його зменшення тощо) а також у понесенні особою будь-яких додаткових майнових витрат.

Таким чином, на підставі викладеного, можна дійти висновку, що майнова шкода це наслідки вчинення кримінального правопорушення або іншого суспільно-небезпечного діяння чи незаконного рішення, дії чи бездіяльності правоохоронного або судового органу, що мають вартісну форму та полягають у безпосередньому обмеженні матеріального блага особи

Список бібліографічних посилань

1. Матвеева Г. К. Основания гражданско-правовой ответственности. М. : Юрид. лит., 1970. 312 с.

2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 10.04.2021).

3. Гошовський М. І., Кучинська О. П. Потерпілий у кримінальному процесі України. Київ : Юрінком Інтернет, 1998. 192 с.

Одержано 14.04.2021

UDC 342.9:343.62

Maryana Oleksandrivna KACHYNSKA,

PhD, associate professor,

Doctorant KhNUA

IMPORTANT ASPECTS OF PREVENTING AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE IN POLAND

Today, domestic violence is transnational in nature. Most countries around the world have recognized domestic violence against women as a gross violation of fundamental human rights and freedoms, which are guaranteed in the 1948 Universal Declaration of Human Rights.

Domestic violence is an important national problem. In 90-95% of cases, men become rapists, and women become victims [2, p.20]. Considering the issue of domestic violence in the Republic of Poland, it should

be noted that in 2020 the total number of identified victims of women is 62,866 people, in 2019 - 65,195 people, in 2018 - 65,057 people [3].

Consider the characteristics of women who, because of domestic violence against them, killed their husbands or partners or inflicted serious bodily harm. Based on research and surveys of female victims of domestic violence, it has been established that, because of systematic suffering and humiliation, the victims have been one step closer to deciding to kill their abusive husbands. Many women interviewed repeatedly feared for their lives and the lives of their loved ones. Later, such fears were added to such forms of violence as strangulation or threats with dangerous household items (for example, a knife) [4, p.16].

When describing women who killed their partners, it should be noted that they showed compassion. After the crime, most called ambulance and police services, called relatives and friends, sought help, or tried to help the wounded men on their own. These women, talking about the murder, expressed regret, claimed that, despite what happened, they continue to love their partner [4, p.20].

This indicates a high emotional and psychological dependence of the woman not only as a former victim of domestic violence, but also a sense of guilt for the crime committed against children, relatives, and fears of imminent criminal punishment.

A small number of women behave irrationally after the crime. For example, the man's body could be locked in a closet, sideboard, large box or shelf. Police and ambulance services are not always called. And even though the murder will be discovered sooner or later (the body begins to decompose, there will be characteristic odors, insects, etc.), the women do not take any significant action to successfully hide her act. Polish experts are convinced that this is an example of long-term psychological impacts on the victims. As a result of the latter, victims do not always realize that the offender has died, although she killed him herself [4, p.20].

It is noteworthy that 62% of women who committed the murder of their husbands or partners because of prolonged domestic violence were between the ages of 40 and 60, and 33.3% of them had a general secondary education and 46.62% had secondary special education. Among the killers over 60, 15% had secondary education and one woman had higher education [4, p.20].

Most female 'criminals' have been subject to domestic violence for more than 10 years. In most cases, the duration of domestic violence coincided with the duration of marriage in general. Among the women studied, it was a remarriage in which they were victims of domestic violence [4, p.21]. The study found many women who suffered from

domestic violence, who repeatedly tried to stop the crime, but all attempts were in vain [4, p.17]. Unfortunately, in Poland, 900 women commit suicide each year due to domestic violence [5].

Thus, based on prolonged psychological, physical or other domestic violence, the victim women subconsciously find a way out of the situation by "self-defense" by attacking their partner. This method can be called external. It is also advisable to highlight the internal way when the victim subconsciously commits actions against himself and attempts suicide or suicide.

References:

1. Загальна Декларація Прав Людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Tomaszewska L. Pryemoc wobec kobiet w rodzinie : niezbędnik policjanta / Ludmiła Tomaszewska, Urszula Nowakowska, Ewa Bieńkowska. – Warszawa. : Druk Paper&tinta, 2013. – 144 stron.

3. Statystyka Głównej Komendy Policji : oficjalna strona [E-resource] Tryb dostępu : <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html>

4. Nowakowska U. Stereotyp ponad Prawem. Wymiar sprawiedliwości w sprawach o zaboistwa na tle przemocy w rodzinie / Urszula Nowakowska, Andrzej Dominiczak. – Warszawa. : Druk Paper&tinta, 2013. – 112 stron.

5. Podgórska Joanna Czy europejskie prawo zaszkodzi polskiej rodzinie. Walka o przemoc / Joanna Podgórska // Polityka. – 7 października 2014. [E-resource] Tryb dostępu : <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1594889,1,czy-europejskie-prawo-zaszkodzi-polskiej-rodzinie.read>.

Received 10.04.2021

УДК 342.9

Віталій Анатолійович КОВРАХ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЩОДО РОЛІ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТИВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Окремим етапом провадження в адміністративній справі про оскарження адміністративного акту є підготовче провадження. Дана

стадія адміністративного процесу, незважаючи на те, що вона не пов'язана із розглядом справи по суті, має обов'язковий та дуже відповідальний характер. На важливості підготовчого провадження у своїх працях звертають увагу багато дослідників. Так Д. В. Роженко та В. М. Котенко, цілком слушно звертають увагу на те, що хоча саме на етап підготовки справи до судового розгляду як основної складової частини стадії підготовчого провадження припадає основний тягар роботи із з'ясування всіх обставин справи та вжиття заходів для всебічного і об'єктивного розгляду і вирішення справи, деякі процесуалісти відводять йому другорядну роль стосовно стадії судового розгляду. є відповідальною діяльністю [1, с. 155; 2]. Очевидно, що недооцінка важливості підготовчого провадження є суттєвим недоліком, оскільки в адміністративних справах саме дане провадження є тим фундаментом, на якому розвивається подальший судовий розгляд справи, саме підготовче провадження багато в чому зумовлює результат судового розгляду. Ефективність діяльності суду з розгляду та вирішення адміністративних справ і можливість максимального виконання завдань правосуддя значною мірою залежить від якості й ефективності підготовчого провадження [1, с. 156].

Загальні та специфічні аспекти підготовчого провадження як стадії судового процесу у своїх працях розглядали Д. В. Роженко, О. І. Лавренова, Х. Кіт, Р. О. Куйбіда, В. І. Шишкін, О. М. Пасенюк, Т. П. Мінка та інші правники. Окрім наукових позицій з приводу сутності та призначення стадії підготовчого провадження, слід також відмітити, що світло на дане питання проливають і законодавчі джерела, зокрема завдання даного провадження закріплені на офіційному рівні, а саме у статті КАСУ зазначається, що завданням підготовчого провадження є: 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу; 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог; 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів; 4) вирішення відводів; 5) визначення порядку розгляду справи; 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті [3].

На нашу думку, особливе значення підготовчого провадження у справах про оскарження адміністративних актів у порядку адміністративному судочинстві полягає у колі тих завдань, які вирішуються судом на окремих етапах даної стадії адміністративного процесу, а саме: 1) визначення суб'єктного складу судового процесу. По-перше, суд з'ясовує чи є особи, які приймають участь у спорі, належними його сторонами. По-друге, суд вирішує, чи необхідно

викликати для надання пояснень позивача та (або) відповідача, у випадку якщо їх інтереси представляє відповідний представник. Вважаємо за необхідне звернути увагу на проблему особистої участі у справі суб'єкта видання адміністративного акту, що оскаржується. Так Згідно статті 55 КАСУ передбачено, що у судовому процесі самопредставництвом суб'єкт владних повноважень є випадки, коли у справі бере участь керівник такого суб'єкта, член виконавчого органу, інша особа, уповноважену діяти його імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) [3]. Перековані, що у випадку оскарження адміністративного акту особистою може вважатися участь тільки тієї особи, яка безпосередньо підписала адміністративний акт, що оскаржується у порядку адміністративного судочинства. По-третє, вирішує питання про необхідність залучення до справи третіх осіб. По-четверте, вирішує питання про необхідність виклику до суду інших осіб (як то свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі), які не мають інтересів щодо предмету спору і не зацікавлені у тому чи іншому варіанті вирішення справи, однак у конкретній справі є важливою умовою забезпечення її об'єктивного, всебічного та неупередженого розгляду. По-п'яте, з'ясування наявності відводів (самовідводів) та вирішення даних питань; 2) остаточне визначення предмету спору та забезпечення формування доказового базису. Завдяки цьому адміністративний суд до початку розгляду справи щодо оскарження адміністративного акту по суті має можливість: сформулювати змістовне та комплексне бачення спірної ситуації; з'ясувати позиції сторін з приводу та доводи, на яких вони ґрунтуються; отримати докази, якими сторони спору підтверджують правомірність і справедливість своєї позиції; 3) вчинення дій та заходів, спрямованих на мирне врегулювання спору; 4) здійснення інших процесуальних дій та заходів з метою забезпечення умов, необхідних для своєчасного, повного, об'єктивного, та неупередженого вирішення справи по суті як то: об'єднання чи роз'єднання позовних вимог; вирішення питання про забезпечення позову; вирішення клопотань та інших заяв учасників справи; призначення судового засідання для розгляду справи по суті та ін.

Отже, резюмуючи вище викладене, стверджуємо, що підготовче провадження під час оскарження адміністративних актів в адміністративному судочинстві має особливо важливий характер. Оскільки суд, реалізуючи відповідні процесуальні дії та заходи, а також сприяючи реалізації процесуальних дій іншими учасниками справи на стадії підготовчого провадження, перевіряє можливість врегулювання спірної ситуації мирним шляхом, забезпечує

формування фактичного підґрунтя справи, визначає предмет та межі доказування, забезпечує інші умови, необхідних для її об'єктивного, поновного, та своєчасного вирішення по суті.

Список бібліографічних посилань

1. Котенко В. М. Особливості реалізації процесуальних прав і законних інтересів сторін в адміністративному процесі на стадії підготовчого провадження / В. М. Котенко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 153-160. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuds_2010_1_23

2. Роженко Д. В. Особливості підготовки адміністративної справи до судового розгляду в порядку письмового провадження / Д. В. Роженко // Право і суспільство. 2013. № 4. С. 133-140. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_4_25

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV, ВВР, 2005, № 35-36, № 37, ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

Одержано 23.04.2021

УДК 343.98

Олексій Васильович КОРНЄВ,

аспірант Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

ТИПОВІ СПОСОБИ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

У правовій державі забезпечення гарантій дотримання конституційних прав і свобод людини є пріоритетом в діяльності правоохоронних органів. Однією із таких гарантій, яка має бути належним чином реалізована, є недоторканність житла (ст. 30 Конституції України). У зв'язку з цим ст. 162 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла. За статистичними даними у 2020 році в Україні було зареєстровано 2442 кримінальних провадження за ознаками кримінального правопорушення, встановленого ст. 162 КК України, з яких 1538 кримінальних проступків (ч. 1 ст. 162 КК України) та 904 злочинів (ч. 2 ст. 162 КК України). Поширеність таких протиправних діянь вимагає від криміналістичної науки розроблення дієвої методики їх розслідування.

Як відомо, однією зі складових частин криміналістичної методики розслідування окремого виду кримінальних правопорушень є їхня криміналістична характеристика, яка містить відомості про типові ознаки злочинного механізму, виділені на підставі аналізу й узагальнення матеріалів слідчої та судової практики. Отже, є потреба формування криміналістичної характеристики порушення недоторканності житла.

Спосіб кримінального правопорушення з точки зору кримінального права є факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, а з позицій криміналістики є центральним елементом його криміналістичної характеристики. Це зумовлено тим, що саме застосований зловмисником спосіб протиправних дій або бездіяльності насамперед визначає слідову картину події, а отже і решту елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення (сліди, обстановку, особу потерпілого тощо).

У криміналістиці прийнято розглядати спосіб кримінального правопорушення як систему взаємопов'язаних прийомів та операцій, які застосовує особа з метою підготовки, безпосереднього вчинення та приховування делікту. Тому в криміналістичній характеристиці диференціюють способи злочину повні, тобто які вміщують усі вищевказані складові, та неповні, коли частина дій (наприклад, підготовка або приховування) відсутня. Крім того способи злочину в криміналістичній характеристиці класифікують за іншими підставами: застосуванням певних знарядь, засобів, елементів обстановки тощо.

З таких позицій нами було здійснено вибірковий аналіз практики розслідування порушення недоторканності житла, з метою визначити загальні особливості та виділити найбільш типові способи вчинення цього виду кримінального правопорушення.

Загальною ознакою способів «простого» порушення недоторканності житла, тобто кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 162 КК України, є відсутність етапів підготовки та безпосереднього вчинення. Правопорушники, як правило, діють внаслідок спонтанного виникнення умислу на проникнення до житла чи іншого володіння. При цьому вони нерідко перебувають у стані сп'яніння, а мотивами діяння є хуліганські та особисті (ревності, помста, бажання пожити деякий час в комфортних умовах тощо). При цьому не застосовуються складні прийоми й операції, а також спеціальні засоби злому, а використовуються зручні умови вільного доступу до житла чи іншого володіння або підручні засоби. Такі способи є типовими щодо майна знайомих із підозрюваними потерпілих (колишнього подружжя, родичів, приятелів). Непоодинокими є випадки спільного вживання алкогольних напоїв, наявності

побутових конфліктів тощо. Також ця група способів нерідко застосовується до житлових об'єктів, які господарями тривалий час не використовуються (наприклад, садових будинків), тому вони є зручним місцем тимчасового мешкання для осіб, які ведуть асоціальний спосіб життя та не мають особистого місця проживання.

Більш складний характер мають способи порушення недоторканності житла як злочину (ч. 2 ст. 162 КК України). Переважна більшість таких випадків пов'язана із застосуванням або погрозою застосування насильства. Рідше кваліфікуючою ознакою стає вчинення протиправних дій службовою особою. Для способів, пов'язаних із насильством, характерним є поєднання дій щодо проникнення до житла чи іншого володіння із застосуванням заходів фізичного та/або психічного впливу на потерпілих. Крім безпосереднього проникнення, злочинні дію можуть включати також і прийоми щодо примусового виселення особи з житла. Способи цієї групи нерідко крім етапу безпосереднього вчинення включають і підготовку до злочину, рідше ще і його приховування.

Підготовка до злочину може вміщувати підбір співучасників, обрання знарядь і засобів вчинення злочину (наприклад, засобів злому вхідних дверей, зброї або предметів, які планується застосувати для фізичного впливу на потерпілого), визначення зручного часу вчинення посягання (наприклад, коли мешканці відсутні за місцем проживання), підготовка документів, у тому числі підроблених (наприклад, щодо службового становища порушника або права зловмисника чи третьої особи на зайняття певного приміщення або проведення в ньому огляду чи обшуку). Для етапу безпосереднього вчинення злочину притаманні активні дії, які полягають у застосуванні до потерпілого фізичної сили, спеціальних засобів, зброї та інших знарядь для заподіяння тілесних ушкоджень, руйнування перешкод (воріт, паркану, вхідних дверей тощо), знищення або пошкодження майна потерпілого тощо. Такі дії можуть мати груповий характер, що значно впливає на слідові картини події.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що способи порушення недоторканності житла є центральним елементом криміналістичної характеристики даного виду криміналістичного правопорушення. Вони впливають на інші складові криміналістичної характеристики та відрізняються певною специфікою залежно від типу кримінального правопорушення (кримінальний проступок або злочин), мотивів протиправних дій, обраних знарядь і засобів, кількості учасників події тощо.

Одержано 23.04.2021

УДК 342.9

Дмитро Вячеславович КУПРОВСЬКИЙ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний світ досить складно уявити без використання комп'ютерних технологій, які застосовуються фактично у всіх сферах суспільного життя: від вирішення звичайних побутових питань до забезпечення функціонування підприємств, установ, організацій, а також різного рівня державних інституцій. Разом із тим, активне використання інформаційних систем породжує ряд інших проблем, які зокрема пов'язані із вчиненням правопорушень у досліджуваній сфері, за які передбачено відповідний вид юридичної відповідальності. Остання представляє собою важливий вид захисту інтересів особистості, суспільства і держави. Вона настає внаслідок порушення приписів правових норм та виявляється в формі застосування до правопорушника заходів державного примусу. Для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, означених в них певних заходів відповідальності. Це його обов'язок зазнавати заходи державного примусу, застосовані на підставі норм права [1, с.334].

Варто відзначити, що в науковій літературі питання видів юридичної відповідальності за вчинення правопорушення у сфері використання комп'ютерних технологій є малодослідженим, а тому проведений аналіз дає змогу констатувати наявність трьох ключових видів відповідальності у цій сфері: 1) дисциплінарна, яка, як правило застосовується до посадових осіб, які вчинили дисциплінарні проступки, пов'язані із використанням комп'ютерних технологій в межах виконання посадових обов'язків; 2) адміністративна; та 3) кримінальна. В даному контексті варто зауважити, що питання дисциплінарної відповідальності у досліджуваному контексті досить змістовно визначається на рівні підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють трудову відповідальність відповідної

категорії працівників (зокрема державних службовців). Що ж стосується кримінальної відповідальності, то зазначене питання також досить змістовно регламентовано на рівні Кримінального кодексу України.

Більше запитань в науковій літературі викликає саме проблематика притягнення до адміністративної відповідальності осіб, що вчинили правопорушення у сфері використання комп'ютерних технологій. Остання у найбільш загальному розумінні представляє собою окремий різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [2, с. 430–432]. Варто відмітити, що у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення вказаному у роботі питанню присвячено Статтю 212-6, яка передбачає, що здійснення незаконного доступу до інформації, яка зберігається, обробляється чи передається в інформаційних (автоматизованих) системах, - тягне за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією засобів, що використовувалися для незаконного доступу, або без такої. Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за порушення, передбачене в частині першій цієї статті, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією засобів, що використовувалися для незаконного доступу [3].

Незаконне копіювання інформації, яка зберігається в інформаційних (автоматизованих) системах, у паперовій чи електронній формі - тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовлених копій баз даних. Безоплатне незаконне розповсюдження інформації, яка зберігається в інформаційних (автоматизованих) системах, у паперовій чи електронній формі - тягне за собою накладення штрафу від п'яти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно розповсюджених чи призначених для розповсюдження копій баз даних. Незаконний збут інформації, яка зберігається в інформаційних (автоматизованих) системах, у паперовій чи електронній формі - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією

незаконно збутих чи призначених для збуту копій баз даних, а також грошей, отриманих від їх продажу [3].

Аналіз норм чинного законодавства та наукових поглядів вчених дав можливість виділити наступні проблеми організаційно-правові проблеми притягнення до адміністративної відповідальності осіб, що вчинили правопорушення у сфері використання комп'ютерних технологій:

– по-перше, складність встановлення об'єкта, суб'єкта, а також об'єктивної та суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення;

– по-друге, складність визначення провини, мотивів та шкідливих наслідків від вчинення правопорушення у сфері використання комп'ютерних технологій;

– по-третє, наявність процедурних недоліків, пов'язаних із проведенням розслідувань правопорушень, які були вчинені у досліджуваній сфері;

– по-четверте, законодавчо не встановлені межі адміністративної відповідальності саме за правопорушення у сфері використання комп'ютерних технологій, а також санкції, які застосовуються до правопорушників.

З огляду на зазначене вище ми переконані, що сучасні проблеми у сфері використання комп'ютерних систем потребують використання прогресивних підходів до їх розв'язання. І однією із таких прогалин, безумовно, є питання адміністративної відповідальності за порушення норм чинного законодавства у сфері використання комп'ютерних технологій. Її подолання, як вбачається, вимагає проведення комплексних наукових досліджень у даному напрямку, а також в розробці низки змін та доповнень до діючого КУпАП.

Список використаних джерел

1. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1995. 482 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч. : у 2 т.] / [ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. К. : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 2004. 584 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#Text>

Одержано 23.04.2021

УДК 347.421

Юлія Валентинівна МАЙБОРОДА,

*аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ ПІСЛЯ СМЕРТІ ВІДЧУЖУВАЧА

Відповідно до ст. 1302 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Згідно зі ст. 1305 ЦК набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Специфіка спадкового договору, що відрізняє його від договору довічного утримання (догляду) полягає у правовій можливості покласти на набувача обов'язку вчинити певні дії після смерті відчужувача.

Крім того, відчужувач може зобов'язати набувача здійснити певні дії майнового характеру навіть на користь третьої особи.

Цивільне законодавство України визначає спеціальні способи забезпечення виконання спадкового договору. Зокрема, відповідно до ст. 1307 ЦК, до спеціальних способів забезпечення виконання спадкового договору належать: 1) накладення нотаріусом заборони відчуження на майно, визначене у спадковому договорі; 2) нікчемність заповіту, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі; 3) призначення відчужувачем особи, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті; у разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

У науці цивільного права дискусійними залишаються питання, пов'язані із правовим статусом особи, яка здійснюватиме контроль за виконанням спадкового договору, кола її повноважень, а також можливості за власною ініціативою розірвати спадковий договір.

Так, якщо відчужувач зобов'язав набувача здійснити певні дії майнового чи немайнового характеру на користь третьої особи, у такому разі третя особа може вимагати виконання спадкового договору за правилом ч. 2 ст. 636 ЦК.

Слід врахувати, що законом не встановлені повноваження особи, призначеної для контролю за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача.

Варто зазначити, що спадковий договір є перш за все договором, тобто домовленістю двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК). Тому доцільно було б умовами договору передбачити конкретні повноваження особи, яку призначено здійснювати контроль за виконанням спадкового договору, враховуючи право звернення до суду із позовом про розірвання спадкового договору. Це повною мірою узгоджується із принципом свободи договору, за змістом якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

За змістом ст. 1308 ЦК спадковий договір може бути розірвано лише на вимогу відчужувача або набувача. Дана позиція також закріплена і в абз. 5 п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7, де роз'яснено, що інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимоги про розірвання спадкового договору.

При зверненні до суду про розірвання спадкового договору особою, призначеною здійснювати контроль за виконанням спадкового договору, необхідно визначити її правовий статус, адже вона не є стороною спадкового договору чи третьою особою, на користь якої даний договір виконуватиметься.

Водночас, Верховний Суд України наділяє правом оспорювати правочин і вимагати проведення реституції ЦК України не лише сторону (сторони) правочину, але й інших, третіх осіб, що не є сторонами правочину, визначаючи статус таких осіб як «заінтересовані особи» (ст. 215, 216 ЦК). Дана позиція закріплена в постанові Верховного Суду України від 25.05.2016 р., справа № 6-605цс16.

З огляду на те, що призначена відчужувачем особа має матеріально-правовий інтерес щодо виконання спадкового договору, такій особі доцільно надати право вимагати розірвання спадкового договору.

На підставі вищезазначеного, з урахуванням розпочатого процесу рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, доцільним видається доповнити главу 90 ЦК положенням про конкретні повноваження особи, яка здійснює контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача та доповнити ст. 1308 ЦК частиною 3 такого змісту: «спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу нотаріуса, особи, яку призначено здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача».

Одержано 23.04.2021

УДК 343.97

Оксана Вікторівна МАМІНА,

*аспірантка Харківського національного
університету внутрішніх справ*

ПРОПАГАНДА ІДЕОЛОГІЇ СПОЖИВАННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ (СТ. 140 КК УКРАЇНИ)

Серед причин, умов та факторів неналежного виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками виділяють низьку соціальну культуру, заробітну плату, корупцію, формальний характер ліцензування відповідних видів діяльності, акредитації закладів, атестації фахівців, недостатнє фінансування, відсутність необхідного обладнання, препаратів та працівників, велике навантаження, мотиваційні спотворення, небезпечні умови праці, низький захист від впливу різноманітних факторів, в тому числі, інфекцій тощо. Все це дійсно так, однак варто звернути увагу на більш глибокі моменти – на світоглядну складову сучасного суспільства.

Метою даної роботи є намагання визначити та описати пропаганду ідеології споживання як детермінанти неналежного виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками.

Детермінація злочинності – це процес взаємодії різнорідних соціальних і природних факторів (детермінант), що має своїм наслідком існування злочинності, її систематичне відтворення, появу новітніх її різновидів і форм прояву, негативних зміни у стані (зростання рівня, ускладнення структури, географії тощо). За характером механізму дії детермінанти злочинності поділяються на причини, умови й інші фактори. Причини злочинності – це фактори, які її породжують. До останніх більшість учених відносить негативні елементи, «дефекти» свідомості та інші суб'єктивно-особистісні фактори. Умови ж злочинності – це відносно пасивні фактори, що впливають на розвиток причинного зв'язку (відіграють роль каталізатору), але не породжують наслідку. До інших факторів належить решта явищ і процесів, що мають із злочинністю не причинний і не обумовлюючий зв'язок (кореляційний, функціональний тощо) [1, с.63, 69-70].

В цьому дослідженні необхідно дати відповідь на питання: як пропаганда ідеології споживання впливає на неналежне виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками?

Для існування ринкової економіки необхідні постійно зростаючі виробництво товарів і надання послуг. Без цього вона неможлива. Якщо темпи будуть на одному рівні або нижче попередніх, то ця економіка впаде. Щоб забезпечити таке зростання, людей необхідно постійно переконувати, що вироблені товари і запропоновані послуги їм потрібні (хоча це насправді обман). З цією метою використовують пропаганду. Це форма переконання, що полягає у поширенні певної інформації для формування у конкретних реципієнтів необхідних поглядів і уявлень. У випадку з економікою пропагандується ідеологія споживання. Без даної ідеології ринкова економіка неможлива, це її серце і рушійна сила.

Наслідком пропаганди цінностей ідеології споживання є формування у людей надмірних потреб: різноманітних продуктів харчування, їжі, одягу, відпочинку у розкішних закордонних готелях, володіння дорогими авто, нерухомістю, бажанням частих розваг тощо. Лікарі, старший і молодший медичний персонал, фармацевтичні працівники, будучи частиною об'єкта пропаганди, теж бажують задоволення таких надмірних потреб і володіння такими цінностями. Однак, вимушено зустрічаються із проблемою у вигляді неможливості за заробітну плату їх отримати.

За даними Держстатистики, в лютому середня заробітна плата медичних працівників склала 7471 гривню. Менше отримують тільки у сфері тимчасового розміщування (готелі) й організації харчування – 7411 гривень[2]. Фармацевтичні працівники отримують дещо вищу зарплату. У березні 2021 року – 8909 гривень [3]. Звичайно, що за такі гроші можна задовільнити лише необхідні потреби у вигляді їжі, води та сплати комунальних послуг. Про щось інше неможливо й говорити.

З описаного вище стає очевидним велика прірва між пропагандованими через засоби масової інформації потребами та реальними можливостями медичних і фармацевтичних працівників. Така ситуація вимушує їх шукати альтернативні шляхи заробітків, в тому числі неправомірні. А погляд з середини говорить про те, що хворий – це саме те джерело, з якого можна отримати прибуток. Сьогодні він вимушено розглядається, як джерело доходу, а не як найбільша цінність. Останнє залишається у минулих століттях. При тій системі цінностей професія лікар – священна, оскільки вимагає від нього жертвувати собою задля життя, здоров'я і щастя інших, а вже потім особистого благополуччя. Це було можливим при християнському світогляді, де на додаток ще й поширювався аскетизм

(задоволення лише мінімальних потреб). Сьогодні він в переважній більшості випадків втратив свою силу (незначна частина людей залишаються його носіями) через панування нової ліберальної ідеології, де на першому місці – задоволення власних тілесних потреб, а потім душевних і на самому низу – духовних. Тобто задля власного задоволення, матеріальних благ, комфорту, слави, моди, популярності можна поступитися душевними і духовними цінностями.

Таким чином, неможливість задоволення пропагандованих засобами масової інформації надмірних тілесних потреб (як цінностей сучасної ідеології споживання) суттєво знижує мотивацію медичних та фармацевтичних працівників виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні, жертвувати собою задля життя і здоров'я хворих, при низьких заробітних платах.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.

2. Зарплати лікарів: скільки отримуватимуть українські медики під час епідемії коронавірусу і хто їм платитиме // Радіо Свобода : сайт. 12.04.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/doctors-payments-coronavirus/30545995.html> (дата звернення: 26.04.2021).

3. Огляд статистики зарплатні професії «Фармацевт в Україні». URL: <https://ua.trud.com/ua/salary/2/3852.html> (дата звернення: 26.04.2021).

Одержано 28.04.2021

УДК 343.93

Володимир Андрійович МІТЯКІН,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету в внутрішніх справах*

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Законодавець використовує термін «обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». Зокрема, в ст. 91

Кримінального процесуального кодексу України визначено зміст доказування та перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Відповідно до вказаної норми доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. При цьому наводиться вичерпний перелік обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, наводиться в ст.ст. 91, 485 і 505 КПК України [1].

В.А. Журавель наголошує, що процедура формування обставин, які підлягають з'ясуванню, зумовлена трьома чинниками: предметом доказування, кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою певного злочинного прояву [2, с. 14].

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Відповідно до Кримінального процесуального законодавства України (ст. 91 КПК України) у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [3].

Відповідно, доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

У провадженнях даної категорії підлягають з'ясуванню такі обставини:

- ким вчинено злочин, чи притягалась раніше ця особа до кримінальної (адміністративної) відповідальності за аналогічні діяння;
- чи був факт незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами за допомогою мережі Інтернет;
- де, коли і за яких обставин вчинено злочин, пов'язаний з психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами;
- злочин вчинено однією особою чи групою осіб, функції кожного (хто займався виробуванням, збутом, заготівлею і т.п.);
- яка кількість наркотичних засобів вилучена і до якого виду наркотиків вони належать;
- хто організатор злочину;
- яким способом виготовлено наркотичні засоби і яке обладнання при цьому використовувалось;
- чи залучалися неповнолітні і дорослі особи до немедичного вживання наркотиків та інші.

Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що до незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернет було залучено неповнолітню особу, то крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, повинні також бути з'ясовані:

1. повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціальнопсихологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2. ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3. наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення та інше.

Важливо також зазначити, що прокурор, слідчий суддя, суддя, які здійснюють провадження щодо неповнолітнього, повинні мати

необхідні знання особливостей такого провадження з тим, щоб, як і слідчий, здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям, вживати всіх можливих заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього, зокрема:

– винесення постанови (ухвали) про забезпечення безпеки неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) (ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»);

– винесення розпорядження про роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) і дорослих та інших співучасників вчинення кримінального правопорушення (ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення»);

– забезпечення участі у допиті неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого законного представника, педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря (ст. 491 КПК України);

– обєрігання неповнолітнього від негативного впливу на нього з боку інших осіб під час здійснення слідчим одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України).

Наявність особливого порядку провадження у провадженнях про злочини із залученням неповнолітніх, зокрема незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернет, зумовлена необхідністю встановлення істини у кримінальних провадженнях для справедливого їх вирішення, тим самим забезпечуючи належний правовий захист неповнолітнього обвинуваченого.

У кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, зокрема незаконному вживанні, виробництві чи виготовленні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, участь захисника є обов'язковою з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів, у тому, що особа є повнолітньою (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України) [3, 4, с.103, 5, с. 35].

Отже, обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, є невід'ємним елементом окремої криміналістичної методики, оскільки вони встановлюються на кожному етапі розслідування злочинів.

Значимо, що обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, є загальними та єдиними для всіх

кримінальних правопорушень та визначені кримінальним процесуальним законодавством у ст. 91 КПК України.

Наявність особливого порядку провадження у провадженнях про незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зумовлена необхідністю встановлення істини у кримінальних провадженнях для справедливого їх вирішення, тим самим забезпечуючи належний правовий захист неповнолітнього обвинуваченого.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13.07.2012 р. / за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйдиби, М.І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2013. 1072 с.

2. Журавель В.А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2010. Вип. 10. С. 12–20.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Anatolii Kulish, Volodymyr Chumak, Roman Chernysh, Oleksandr Khan, Roman Havrik Measures to combat smuggling and corruption in the customs clearance of commercial goods in Ukraine. Amazonia Investiga. 2020. № 30. Vol. 9. P. 99–110

5. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій: науково-методичні рекомендації / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. - Х: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2019.-48 с.

Одержано 28.04.2021

УДК 343.9(06)М57

Поліна Станіславівна МИГАЛЕНКО,

*аспірантка кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Побудова правової держави передбачає першочерговим завданням відпрацювання продуктивного механізму протидії злочинності. Ефективне, виявлення та розслідування злочинів, застосування заходів з ліквідації причин та умов, які сприяють їх вчиненню, забезпечать належну реалізацію принципу законності та невідворотності кримінальної відповідальності.

В теперішній час виникла принципово нова ситуація в ідеологічній, політичній, економічній, соціальній та правовій сфері життєдіяльності українського суспільства. Реформується українське законодавство, вносяться зміни до організаційного аспекту діяльності кримінальної поліції, що не могло не вплинути на стан протидії злочинності. На сьогодні в Україні простежується тенденція до постійного зростання кількості осіб, які вживають наркотичні засоби не за медичним призначенням, а одночасно рівень виявлення цих злочинів знижується. Для результативного виявлення і розслідування злочинів в сфері незаконного обігу наркотичних речовин необхідна криміналістична методика розслідування злочинів, яка поєднує рекомендації з проведення слідчих (розшукових) дій та застосування сил та засобів оперативно-розшукової діяльності у формі негласних слідчих (розшукових) дій. Розслідування вказаних злочинів вимагає комплексного застосування усіх наявних у розпорядженні правоохоронних органів можливостей. Отже, розробка методики виявлення та розслідування злочинів повинна бути адаптована до діючого кримінального процесуального законодавства [1, с.156].

Криміналістична методика є важливим і невід'ємним інструментом діяльності органів досудового розслідування, оскільки вона розробляє найбільш раціональні й оптимальні способи розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Основним складником такої методики є криміналістична характеристика, яка має велике значення для успішного розв'язання теоретичних і практичних завдань методики розслідування злочинів.

У сучасній юридичній літературі домінує точка зору, відповідно до якої між методикою розслідування й криміналістичною характеристикою злочинів існує нерозривний взаємозв'язок, який виявляється в тому, що криміналістична характеристика злочинів визначає зміст методики. Як інформаційна система, криміналістична характеристика забезпечує процес формування методики розслідування типовими даними про елементи злочинної діяльності, взаємозв'язки та взаємозалежності між ними. Успіх розслідування будь-якого злочину пов'язаний не тільки з грамотним визначенням кримінально-правових особливостей злочину, але й із пізнанням слідчим його криміналістичної сутності. Для цього слідчий повинен знати не тільки кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінологічні характеристики злочинів, але й уміти цілеспрямовано виявляти необхідну криміналістичну інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення. У цьому істотно допомагають розроблені в криміналістичній науці характеристики різних видів злочинів [2, с. 111–114; 3, с. 152].

Саме криміналістична характеристика злочинів, як наукова категорія криміналістики являє собою систему відомостей щодо криміналістично-значущих ознак злочинів певного виду, відбиває закономірні зв'язки між ними й слугує побудові та перевірці слідчих версій, а також є тією інформаційною базою, що сприяє ефективному розслідуванню злочинів.

Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, включає наступні елементи: спосіб злочину; місце та обстановку; час вчинення злочину; знаряддя й засоби; предмет посягання; особу злочинця; типові сліди злочину [4, с. 423–424].

Серед основних елементів криміналістичної характеристики злочину домінують позицію займає *спосіб* його вчинення, а всі інші елементи, як уважають науковці, так чи інакше пов'язані з ним [5, с. 28]. Спосіб вчинення злочину охоплює систему взаємопов'язаних дій особи злочинця, що виконуються в певній послідовності, із застосуванням різних знарядь і засобів, спрямованих на досягнення

поставленої мети. Дії щодо безпосереднього скоєння злочинів диференціюються на декілька різноманітних та різнопланових способів, що утворюють самостійні склади злочинів: контрабанду, незаконне виготовлення, придбання, зберігання, перевезення та збут наркотичних засобів тощо.

Однією з основних ознак способу вчинення зазначених злочинів є їх груповий характер. Кількісне зростання зловживання наркотичними речовинами і різке підняття цін на них створюють сприятливі умови для організованої злочинності, яка являється результатом тривалого розвитку об'єктивних процесів в економіці, соціальній сфері та ідеології. При вивченні організованої злочинної діяльності важливо виявляти ознаки, за яких в кожному окремому випадку можна діагностувати діяльність саме організованої злочинності, а не простої співучасті. Дослідження, проведене О. О. Подобним, показало, що до складу організованих груп належать особи, знайомі за місцем проживання, роботи, навчання, відбування покарання, поєднані родинними зв'язками, спільними проблемами, захопленнями. Їхній спосіб життя (небажання працювати, вчитися; бродяжництво, наркоманія, незаконний бізнес і т. ін.) об'єднує людей такого кола, включаючи неповнолітніх, залишених без опіки батьків, які, у свою чергу, ведуть антисоціальний спосіб життя, розпивають спиртні напої, перебувають у місцях позбавлення волі і т. ін. Тому їхня діяльність розрахована на досить тривалий термін, у групі виділяються лідери, плануються, як правило, загалом дії для підготовки, здійснення та приховування слідів злочину, налагоджуються канали збуту наркотиків [6, с. 173–180]. Проведене дослідження показало, що за характером злочинних дій значну частину (48%) склали групи, котрі самостійно виготовляли та розповсюджували наркотики; 28% груп займалися розкраданням наркотиків та їх реалізацією; 24% займалися постачанням наркотиків з інших регіонів держави та з-за кордону.

Місце та обстановка вчинення злочину. Місце вчинення злочину, як елемент криміналістичної характеристики дає змогу відповісти на запитання: де учинено злочин. Місцем учинення злочину можуть бути квартира, будинок, вулиця, місце вживання спиртних напоїв або наркотиків. Важливе значення мають і ті місця, де здійснювалося підготування до вчинення злочину, або залишені сліди, пов'язані зі злочинною подією, або приховані їхні ознаки. Мережа професійно обладнаних підпільних лабораторій з виробництва наркотиків розширюється. В багатьох випадках у них працюють дипломовані спеціалісти з медичною або хімічною освітою, студенти, технічний персонал науково-дослідних установ, використовуються сучасні технології.

Обстановка скоєння злочину – це частина матеріального середовища, що містить, окрім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємини між ними. Обстановка, як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відбиває механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників. Криміналістичні ознаки обстановки можуть мати взаємозумовлені зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики (способом злочину, часом, місцем та ін.) [7, с. 184].

Час учинення злочину. Встановлення часу скоєння злочину має важливе криміналістичне значення. Час впливає на всі етапи виникнення, існування й використання доказової інформації. Ураховання впливу часового фактору в процесі розслідування дає змогу: а) визначити час події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій та ін.

Знаряддя й засоби вчинення злочину. Знаряддя злочину – це предмети й речовини, які злочинець використовує для досягнення очікуваного злочинного результату. Розрізняють знаряддя злочину за предметом посягання (знаряддя вбивства, знаряддя злому, знаряддя підпалу та ін.); за функціональним призначенням (спеціально виготовлені для вчинення злочинів, застосовувані в побуті, виробничій або іншій діяльності); за характером впливу (механічної, термічної, хімічної, вибухової дії тощо). До знарядь злочину належать також транспортні засоби, якщо вони використовувалися для досягнення злочинного результату.

У криміналістичній науці *предмет злочину* – це речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини. Точне встановлення предмета посягання дає можливість відмежувати один злочин від іншого, суміжного з ним. Ті або інші ознаки предмета посягання можуть бути як пом'якшувачими, так і обтяжливими обставинами одного й того ж злочину. Ознаки предмета посягання в криміналістичних характеристиках можуть мати різні зв'язки, наприклад: предмет посягання – способи вчинення злочину – дані про особу злочинця. Більше половини викритих нарколабораторій спеціалізувались на виробництві опійних наркотиків - 89 (80%). Однак останнім часом зростає кількість викритих підпільних лабораторій, які виробляли синтетичні наркотики опійної та амфетамінової груп, а також сильнодіючі речовини - 21 (20%)

До типових слідів у криміналістичній науці належать будь-які зміни середовища, що виникли внаслідок вчинення в ньому злочину. Сліди злочину охоплюють таке: а) зміни в речовій обстановці; б) сліди – відбиття (сліди рук, ніг, транспорту, інструментів тощо);

в) предмети – речові докази; г) документи – (письмові, електронні та ін.); д) ідеальні сліди (сліди пам'яті людини); е) запахові сліди; є) мікрочастинки; ж) звукові сліди.

Слідам злочину притаманні такі взаємозв'язки: від вивчення слідів – до пізнання способу та інших обставин злочину, від знань про спосіб злочину – до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій. Слідова картина злочину є збірним поняттям, що включає опис матеріальних та ідеальних відображень і умов, що існують на момент виявлення злочину.

Найбільш значущими, на наш погляд, у структурі криміналістичної характеристики зазначених злочинів, є типові властивості *особи злочинця*, оскільки саме вони визначають вибір способу злочинних дій, предмета посягання, мотиви поведінки, як у момент вчинення злочину, так і після цього. Особисті якості злочинця нерідко є визначальними у виборі способу вчинення цих злочинів. Так, перевізниками є особи, які здійснюють різними способами незаконне перевезення (транспортування) наркотичних засобів з місць їх вирощування, виготовлення або зберігання в місця їх подальшої переробки, збуту та споживання. Збувальники - це особи, які здійснюють незаконну реалізацію наркотичних засобів. Особливістю протиправної діяльності збувальників наркотиків є її груповий характер, розгалуженість злочинних зв'язків, їх міжрегіональний та міжнародний характер, розподіл ролей серед учасників групи. Перекупники це ті, хто займається придбанням партій наркотиків у оптових збувальників, фасуванням та збутом їх роздрібним збувальникам. Деякі з них споживають наркотики, але епізодично. Іноді виступають і в ролі перевізників. Виготівельники (виробники) - це особи, які безпосередньо переробляють наркотичну сировину або виготовляють готовий до споживання наркотик, здійснюють його рафінування (очищення від побічних домішок) з метою підвищення концентрації наркотичної основи в готовому наркотику.

Отже, наркобізнес – це особливий вид різноманітної, широко розгалуженої, професійної злочинної діяльності високо організованих і добре законспірованих наркоугруповань, які мають міжнародні зв'язки, широкий корумповані контакти і займаються, у вигляді промислу, незаконним обігом наркотичних засобів з метою постійного отримання максимальних прибутків, а також впливу на політичне та громадське життя держави. Тому криміналістична характеристика незаконного обігу наркотиків учасниками організованої злочинності має велике значення для вдосконалення заходів протидії вказаному кримінальному явищу.

Список бібліографічних посилань

1. Федосова О. В. Інтеграція кримінально-правових наук та її вплив на формування структури методики розслідування окремих груп злочинів // The development of legal sciences: problems and solutions : International scientific-practical conference (April, 27–28). Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. С. 155–158.

2. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 3. С. 111–114.

3. Пчолкін В. Д., Іванцова О. В. Криміналістична характеристика злочинів, що вчинюються у сфері економічної діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3 (74). С. 151–158.

4. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. перероб. та допов. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.

5. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 232 с.

6. Подобний О. О. Окремі аспекти соціально-психологічної характеристики учасників корисливо-насильницьких організованих угруповань. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 4. С. 173–180.

7. Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре, 2011. 736 с.

Одержано 23.04.2021

УДК 343.9

Айтадж Ідріскизи МУРАДЛИ,

*аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
процесу, криміналістики та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ

Виробництво споживчих товарів відіграє значну роль у розвитку економіки, але злочинність у цій сфері негативно впливає на

формування правової, демократичної, економічно стабільної держави. Аналіз ситуації, яка склалася в економіці України в останні роки, за твердженням учених, свідчить про те, що криміногенні чинники стали в значній мірі визначати сьогоdnішній стан і перспективи розвитку самої економіки, а детермінанти економічних злочинів досить численними, різноманітними і обумовленими суттєвими змінами в соціальному та економічному житті суспільства. У великому тлумачному словнику сучасної української мови детермінантами злочинності (від лат. *Determinare* - «визначати») називаються комплекси соціальних явищ, спільна дія яких породжує злочинність [1]. А.П. Закалюк зазначає, що детермінація злочинності – це вся сукупність, явищ, процесів, фактів, проявів з якими вона пов'язана та якими вона обумовлена [2, с. 184]. Тому важливим є з'ясування, які саме криміногенні фактори впливають на злочинність у сфері виробництва споживчих товарів.

Існують різні класифікації детермінантів злочинності. За змістом детермінанти злочинності поділяють на політичні, економічні, соціально-культурні, психологічні, моральні та ін. За джерелами формування детермінанти злочинності розподіляють на антропологічні, які пов'язані з кодом генетики, і соціальні, набуті в процесі життєвого досвіду. За структурою вирізняють детермінанти окремих видів злочинності (проти власності, у сфері економіки тощо). За часом функціонування детермінанти злочинності впливають на формування особи злочинця. Детермінанти злочинності перебувають у найбільш типових сферах суспільного життя економічній, політичній та соціальній [3, с. 93].

Дослідники економічної злочинності в якості її основних детермінантів називають: недосконалість законодавства; відсутність належного контролю за діяльністю бюрократичного апарату; низький рівень заробітної плати; розрив економічних зв'язків; зростання організованої злочинності; високі ставки оподаткування; недосконалість системи правового регулювання господарської діяльності; зuboжіння народу; розшарування суспільства на багатих і бідних; політичну нестабільність; недостатнє бюджетне фінансування; недосконалість системи державного контролю за підприємницькою діяльністю [4, с. 68; 5, с. 17]. Стає зрозумілим, що слідом за економічними змінами міняється детермінація економічної злочинності, нові детермінанти замість традиційних виходять у сучасних умовах на перший план. На жаль приходиться констатувати, що з цієї причини відбуваються переміщення злочинності усередині самої системи виробництва споживчих товарів.

Важливою проблемою є процес криміналізації галузей сфери виробництва споживчих товарів. Тому, щоб правильно зрозуміти природу і сутність економічних злочинів та їх детермінантів, необхідно науково осмислити і вивчити механізм дії криміногенних факторів, установити взаємозв'язок злочинних дій конкретних осіб з особливостями функціонування ринкового механізму у цій сфері. В рамках досліджуваного питання торкнемося характерної проблеми, яка свідчить про наявність у сфері виробництва споживчих товарів процесу криміналізації. У цьому зв'язку ми зупинимося лише на характеристиці деяких з найбільш істотних факторів. Про криміналізацію цієї сфери може свідчити, зокрема, процес її тінзації.

Тіньова економіка – це вбудована в офіційну економіку злочинність, як то злочини проти власності, у сфері господарської та службової діяльності. Злочини у сфері економіки посягають на права, свободи, потреби й інтереси учасників економічних відносин, порушують нормальне функціонування господарського механізму, завдають цим соціальним цінностям і благам матеріальну шкоду. Отже, економічна злочинність та корупція негативно впливають на розвиток сфери виробництва споживчих товарів. «Тіньова» економіка, яка має за мету одержання високого прибутку, є прихованою від держави економічною діяльністю фізичних і юридичних осіб. Вона виступає одним з основних джерел фінансування організованих злочинних формувань, свого роду «фундаментом» економічної злочинності. Через приховану економічну діяльність держава недоодержує значні суми доходів.

Науковці, що вивчають детермінанти економічної злочинності одностайні в думці про те, що розрив господарських зв'язків і нові умови вибору ділових партнерів багато в чому обумовили певні зміни економічної злочинності у сфері виробництва споживчих товарів. Ці фактори вплинули на посилення міждержавного і міжрегіонального характеру злочинної діяльності ділків «тіньового» бізнесу, корумпованих елементів, що паразитують на труднощах становлення ринкових відносин. Нові явища в цій сфері пов'язані з появою регіональних груп, що борються за політичний і економічний вплив в державі. Зловживаючи владою, корумповані чиновники укладають контракти на постачання неякісних закордонних товарів, і, унаслідок, цього більш якісна продукція вітчизняних товаровиробників не знаходить збуту і не доходить до споживача. Кримінальна підприємницька діяльність як різновид «тіньової» економіки створює економічну і фінансову основу для існування професійної злочинності.

Науковці, що займаються питаннями протидії економічній злочинності виділяють три найважливіші сучасні тенденції, а саме:

1) посилення організованого характеру економічної злочинності, що пов'язано з проявами елементів корупції; 2) зрощування економічної і загально кримінальної злочинності; 3) посилення міждержавного і міжрегіонального характеру злочинної діяльності[6, с. 38].

Злочинні угруповання ведуть безкомпромісну боротьбу за монопольне провадження певного виду злочинної діяльності на об'єктах сфери виробництва споживчих товарів. Високий рівень організації і особливо зв'язок з окремими представниками владних структур дозволяють нейтралізувати різні форми соціального контролю [7, с. 27]. Члени організованих злочинних груп прагнуть увійти в урядові структури та управлінські ланки різних галузей промисловості, що виробляють споживчі товари, і впливати на її ключові позиції з метою одержання надвисоких доходів. Зрозуміло, злочинний бізнес гальмує розвиток сфери виробництва, відлякує інвесторів, підвищує темпи інфляції.

Негативно впливають на розвиток сучасного українського споживчого ринку суперечності й недосконалість чинного законодавства, нестабільність макроекономічної ситуації, а також недоліки в системі контролю за товарними потоками. До невирішених проблем внутрішнього споживчого ринку в Україні нині також можна віднести: недосконалу систему економічних відносин у сфері торговельної діяльності, яка не повною мірою відповідає вимогам ринкової економіки; недостатня розвиненість організаційно-економічної інтеграції виробництва й збуту товарів; наявність на внутрішньому ринку значної частини товарів фальсифікованого та тіньового походження; нераціональне розміщення торговельних об'єктів та ін.

У процесі виготовлення товару може виникнути ряд виробничих ситуацій, які здатні змінити стандартні показники його якості. У ряді випадків такі зміни можуть привести до випуску фальсифікованої продукції, здатної нанести шкоду здоров'ю людини. Подібна продукція не може бути сертифікована. Запобігти формуванню властивостей продукції, що не відповідає вимогам нормативних документів, а також постачанню таких товарів на ринок можна тільки шляхом постійної оцінки якості виробів на всіх стадіях виготовлення та всебічному контролю готової продукції. Поряд із всебічним контролем якості продукції на підприємствах, слід відмітити, що сучасний ринок наповнений недоброякісною та фальсифікованою продукцією, яка часто наносить невиправну шкоду здоров'ю, а іноді і життю людини. Об'єктами злочинної діяльності у різноманітності її проявів стають непродовольчі та продовольчі товари, сировина, матеріали та напівфабрикати. Часто об'єктами злочинних

дій стають сертифікати якості та сертифікати відповідності, ліцензії, товарно-транспортні документи, фірмові та товарні знаки [8, с. 5].

Таким чином, до детермінантів у сфері виробництва споживчих товарів можна віднести ті, що характерні для усіх економічних злочинів. При цьому до специфічних детермінантів у процесі виготовлення товарів споживання можна віднести: випуск неякісної, бракованої, фальсифікованої продукції та її подальший збут, недотримання процесу виготовлення товарів у виробничих цехах, заводах нормативно-правовим стандартам, встановленим законодавством, здійснення господарської діяльності нелегально створеними підприємствами або з підробленими документами (ліцензії, накладні, акцизні марки). Підводячи підсумки вищевикладеному, варто констатувати, що до основних детермінантів злочинності, у сфері виробництва споживчих товарів, слід віднести: падіння рівня виробництва, що спричинило різке зниження рівня життя більшості населення і як наслідок недостатність споживання продуктів харчування; неефективний і несправедливий розподіл національних багатств і сукупного суспільного продукту; недостатнє фінансування контролюючих органів, в тому числі правоохоронних, що в свою чергу викликає зниження ефективності роботи прокуратури, поліції, відтік з них досвідчених, кваліфікованих кадрів; розшарування населення, інтенсивне зростання соціальної нерівності, ідеологічну кризу; недосконалість законодавства, яке певною мірою зумовлено прорахунками і проникненням кримінальних елементів у владні структури.

Список бібліографічних посилань

1. Великий глумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 712 с.
3. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. 352 с.
4. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 428 с.
5. Гетьманець О. П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 33 с.
6. Білоус В. Т., Попович В. М. Про державну програму детінізації економіки України. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2000. 49 с.
7. Філюк Г., Шевчук О. Тенденції розвитку споживчого ринку України. *Товари і ринки*. 2011. № 1. С. 24–36.

8. Петрова І. А., Петров С. О., Кричковська Л. В., Дубоносов В. Л. Загальні методи визначення якості та безпеки споживчих товарів : навч.-практ. посіб. Харків : ФОП Крамаренко Ю. М., 2017. 233 с.

Одержано 23.04.2021

УДК 351.741:343.85

Оксана Олександрівна ПАНОВА,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 Харківського національного
університету в внутрішніх справах;*

Маргарита Олександрівна ЩЕРБИНА,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету в внутрішніх справах*

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В ході історичного розвитку людське суспільство використовувало два основних способи протидії злочинності: покарання за скоєні правопорушення і попередження правопорушень. Однак, незважаючи на необхідність справедливого, своєчасного і невідворотного покарання правопорушника, для стримування злочинності та забезпечення громадського порядку, у міру розвитку людської цивілізації все більше зміцнювалася думка про те, що саме попередження правопорушень є найбільш перспективним способом протидії цьому негативному явищу. Перш, ніж перейти до основних питань досліджуваної проблеми, доцільно з'ясувати значення термінів «попередження», «профілактика». Особливе місце в системі попередження злочинів відводиться державним правоохоронним органам, до числа яких відносяться органи поліції. Попередження злочинів органами поліції є діяльність служб, підрозділів та співробітників органів поліції, здійснювана в межах їх компетенції, спрямована на недопущення злочинів шляхом виявлення, усунення або нейтралізації причин, умов і обставин, що сприяють їх вчиненню, надання профілактичного впливу на осіб з протиправною поведінкою.

В системі підрозділів Національної поліції України, в роботі по забезпеченню громадського порядку та протидії злочинності, важливе місце займає превентивна діяльність дільничних офіцерів поліції. Дільничні офіцери на території адміністративної дільниці, що обслуговується в місті або сільській місцевості, виконують основний обсяг профілактичних та правоохоронних функцій, покладених законом на поліцію. Визнання дільничних офіцерів поліції в якості однієї з найбільш важливих ланок в превентивній діяльності системи Національної поліції України, на сучасному етапі обумовлено низкою факторів, а саме: 1) специфічними умовами праці дільничного офіцера (є представником поліції серед населення, щодня спілкується з громадянами, особисто «формує» громадську думку про роботу поліції); 2) дільничний офіцер – організатор взаємодії різних служб поліції і представників інших державних органів та громадських формувань з охорони правопорядку, профілактики, розкриття злочинів на території обслуговування; 3) дільничний є ключовим фактором, реально впливає на стан злочинності та публічного порядку на території обслуговування. У Положенні про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України, який був затверджений наказом № 550 від 11.11.2010 р, визначено такі основні завдання дільничних офіцерів поліції: 1) проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до скоєння правопорушень; 2) охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; 3) робота з населенням і громадськими формуваннями на адміністративній дільниці з охорони громадського порядку та громадської безпеки; 4) попередження злочинів і адміністративних правопорушень; 5) участь в розкритті злочинів, скоєних на території адміністративного ділянки [1]. Правоохоронна практика незмінно підтверджує, що важливою запорукою ефективної боротьби з правопорушеннями, є участь в цій справі широких верств населення. Провідне місце в превентивній діяльності, на думку вчених, займає загальна та індивідуальна профілактика правопорушень.

Індивідуальні засоби профілактики, є найбільш ефективним напрямком попереджувальної діяльності, оскільки не вимагають безпосереднього вирішення значних соціально-економічних чи інших проблем життя суспільства. Вони охоплюють комплекс заходів, спрямованих головним чином, на усунення або нейтралізацію криміногенних факторів, які сприяють формуванню анти суспільної орієнтації людини або її протиправної поведінки; призводять до формування асоціальних потреб, інтересів, поглядів, прагнень і схильностей людини. Індивідуальна профілактика правопорушень

здійснюється у двох формах – безпосередньої і ранньої. Основними критеріями розмежування профілактики на ранню і безпосередню виступають, по-перше, час, який «віддаляє» особу з моменту можливого вчинення злочину; по-друге, ступінь «соціальної зіпсованості» людини. Сигналом для початку ранніх профілактичних заходів можуть бути профілактичні заходи які є засобом реагування на антигромадський вчинок особи: порушення ним правил соціального гуртожитку або іншої соціальної поведінки, а також негативний вплив на людину з боку іншої особи чи групи осіб. Об'єктом індивідуальної профілактики є конкретна особа з її неповторною єдністю соціальних і психофізіологічних властивостей.

Метою індивідуальної профілактики є зміна антигромадської поведінки або припинення такої поведінки і створення умов для зміни криміногенних тенденцій в поведінці особи. Завдання індивідуальної профілактики може вважатися виконаним, якщо провідними елементами системи внутрішнього контролю особистості стануть моральні, правові приписи суспільства. Вирішенню більшості сучасних проблем індивідуальної профілактики правопорушень, не сприяє наявність процесу соціалізації особистості, формування її антигромадської спрямованості під тиском зовнішніх факторів, у вигляді різних за характером і ступенем тяжкості відхилень від нормальної поведінки (безробіття, соціальна невизначеність, порушення трудової дисципліни, правил соціального гуртожитку, конфлікти в родині, вчинення адміністративних правопорушень і та ін.). Дільничний офіцер поліції, який здійснює профілактичну діяльність безпосередньо впливає на громадян з певним рівнем криміногенного поведінки і їх навколишнє середовище, як правило, шляхом реалізації заходів превентивного характеру. Наприклад, під час профілактичного обходу адміністративної дільниці офіцер поліції безпосередньо здійснює виявлення осіб перерахованих вище категорій, а також встановлює довірчі відносини з громадянами з метою отримання інформації, що сприяє попередженню правопорушень, в т.ч. про осіб, від яких, судячи з їхньої поведінки, можна очікувати скоєння правопорушень. На наш погляд, важливим в проведенні профілактичної діяльності дільничного офіцера поліції, є вміння збирати необхідну інформацію, особливо за умови, коли ситуація вимагає від нього відповідного невідкладного реагування.

Для проведення ефективних заходів індивідуальної профілактики дільничний повинен мати глибокі професійні знання, відповідний практичний досвід, володіти високими діловими якостями, користуватися повагою у населення. Для підвищення рівня

ефективності індивідуальної профілактики, які проводяться дільничними офіцерами поліції, на наш погляд є необхідним проведення наступних організаційно-правових заходів: – прийняти нову інструкцію «Про організацію роботи дільничних офіцерів поліції», яка дозволить привести їх діяльність у відповідність до сучасних вимог суспільства і існуючою системою правового забезпечення роботи органів поліції України; – привести у відповідність з науково обґрунтованими нормами розміри адміністративних дільниць та нормативи службового навантаження на кожного дільничного офіцера поліції; – при департаментах (відділах) оборонної, мобілізаційної роботи та взаємодії з правоохоронними органами місцевих адміністрацій, створити сектор із координації взаємодії з відділами превентивної діяльності Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України : Наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10> (дата звернення: 18.04.2021). Втратив чинність.

Одержано 21.04.2021

УДК 343.1

Сергій Юрійович ПЕРЕКОПСЬКИЙ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

Запровадження у 2012 році Кримінально процесуального кодексу окреслило новий період розвитку кримінально процесуального законодавства, спрямованого на дотримання прав та свобод людини, а також

перегляд непродуктивних форм досудового провадження, крім цього зміни, що відбулись останнім часом в нашій державі в багатьох сферах життєдіяльності суспільства під впливом прийняття численних реформ й актуалізації євроінтеграційних процесів, спонукають до оновлення підходів щодо визначення ролі держави та її інституцій у забезпеченні стабільності суспільного життя, а також у підвищенні гарантій захищеності прав та інтересів громадян. Це повною мірою стосується й питань, пов'язаних із кримінальними процесуальними відносинами. Зокрема, прийнятий у практичну площину інституту дізнання (Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»).

В міжнародній практиці інститут кримінальних проступків широко застосовується у системі континентального та загального права. Велика кількість розвинених країн світу історично вибудувала модель того, що, якщо те чи інше протиправне діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин, то розслідування такого діяння повинно проводитися за спрощеним порядком, що представляє собою диференційовану процесуальну форму кримінального провадження.

Виходячи зі стану розробленості проблематики досудового розслідування кримінальних проступків, необхідно відзначити, що реалізація в кримінальному судочинстві спрощеного порядку може мати наступні позитивні моменти:

- 1) скорочення строків кримінального судочинства;
- 2) забезпечення доступу до правосуддя тих осіб, які постраждали внаслідок вчиненого кримінального проступку, а також якнайшвидше відновлення їх порушених прав;
- 3) скорочення проміжного інтервалу між скоєним кримінальним проступком і послідуєчим за ним покаранням;
- 4) підвищенням ефективності профілактики кримінальних правопорушень;
- 5) скорочення матеріальних витрат держави у зв'язку із здійсненням кримінального судочинства.

Разом з тим, існують і серйозні побоювання щодо застосування згаданого спрощеного порядку кримінального провадження, які посилюються через передбачені у ч. 2 ст. 302 КПК України обставини, а саме: слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального

акта у спрощеному провадженні. Вважаємо, що вказане судження має есте суб'єктивне підґрунтя, а отже нівелює гарантії, спрямовані на дотримання прав та свобод людини.

Однак, зазначимо, що будь-які зміни кримінальної процесуальної форми, в тому числі, спрямовані на її спрощення, повинні обумовлюватися суспільними потребами і відповідати сформованій системі права та гарантувати реалізацію прав і законних інтересів учасників процесу. Суспільний інтерес до спрощеного кримінального провадження у вигляді проведення дізнання у скорочені строки бачиться в тому, що таке досудове розслідування здійснюється в режимі процесуальної і фінансової економії, але за умови збереження гарантій забезпечення прав і свобод осіб, залучених до кримінального судочинства, з метою притягнення до кримінальної відповідальності винуватих у вчиненні кримінального проступку осіб, а також задля того, щоб потерпілому було відшкодовано завдану шкоду.

Вбачається, що приватний інтерес особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, полягає в зниженні рівня кримінального переслідування, з мінімально можливим покаранням за скоєний злочин, а також у тому, щоб невинувата особа не було притягнута до кримінальної відповідальності. Приватний інтерес потерпілого полягає в максимально швидкій реакції державних органів на повідомлення про вчинення кримінального проступку, а також в тому, щоб винувата у скоєному кримінальному проступку особа була притягнута до кримінальної відповідальності, а заподіяна шкода була відшкодована.

Вважається, що саме для задоволення перерахованих вище інтересів і було впроваджено інститут дізнання кримінальних проступків, але виникає питання, щодо термінів провадження дізнання у скорочені строки. Відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК України дізнання у скорочені строки має бути закінчено протягом сімдесяти двох годин у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. У п. 2. ч. 3 зазначеної статті передбачено можливість продовження терміну дізнання до 20 діб у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій. При цьому, п. 3 ч. 3 ст. 219 КПК України регламентовано терміни продовження дізнання до одного місяця у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи. Тобто загальний термін дізнання не може перевищувати 30 діб. Отже, можливість продовження строків дізнання (у разі, якщо підозрюваний не визнає вину, виникає необхідність у проведенні додаткових слідчих (розшукових) дій), практично зводить

нанівець усю зазначену вище значущість та відмінність від загальної (уніфікованої) процесуальної форми досудового розслідування, що на наш погляд, доцільніше скасувати скорочені строки з метою збереження його сутності, адже з метою економії часу, втрачається і якість досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.04.2021).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2021).

Одержано 28.04.2021

УДК 349.2

Дар'я Сергіївна ПІДКОПАЙ,

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ВНУТРІШНЬОГО ТРУДОВОГО РОЗПОРЯДКУ

Суспільні відносини з організації праці на підприємстві, в установі, організації чи у роботодавця – фізичної особи, що становлять об'єкт внутрішнього трудового розпорядку, за своїм складом не є однорідними. Відповідно, внутрішній трудовий розпорядок є системним утворенням, який складається з великої кількості елементів, серед яких важливе значення має нормування праці. Складовою частиною (функцією) управління виробництвом, що включає: (а) визначення необхідних витрат праці (часу) на виконання робіт (виготовлення продукції) як окремими працівниками, так і їх колективами (бригадами), й (б) установлення на цій підставі норм праці – є нормування цього процесу, під яким В. М. Толку нова, наприклад, розуміє встановлені для працівника обсяги праці в годину, день (зміну), тиждень, місяць, рік, які той зобов'язаний виконати за нормальних умов праці [1, с.184].

Ми не погоджуємося з В. Г. Ротанем, І. В. Зубом і Б. С. Стичинським, які обстоюють вузьке тлумачення нормування праці як основи планово-організаційних розрахунків, а ось інший підхід, з їх погляду, нібито буде заплутувати термінологію, сформульовану в законодавстві, ускладнюватиме її застосування [2, с. 410]. Суперечливість подібних суджень полягає в наступному. По-перше, згадані науковці, аналізуючи чинне законодавство, при цьому самі наголошують на його суперечливості й застарілості. На їх думку, інститут нормування праці ще при соціалізмі, коли контроль за законністю у трудових відносинах здійснювався більш задовільно, характеризувався суттєвим відривом правових норм від життя. Норми права, що стосуються нормування праці, існували здебільшого самі по собі, а суспільні відносини, які були покликані врегульовувати ті норми – самі по собі. Та й правові положення, що регламентували нормування праці, були суперечливими. З одного боку, вони встановлювали публічно-правові й імперативні норми, з другого – основний нормативний акт, присвячений нормуванню праці, в оглядовій ретроспективі завжди йменувався «рекомендації». По-друге, вказаний інститут необхідно розглядати з точки зору прийняття нового Трудового кодексу України на фоні численних порушень прав працівників щодо нормування праці.

О. І. Процевський у монографічному дослідженні «Предмет радянського трудового права» фактично сформулював правовий принцип нормування праці: «Обсяг конкретних обов'язків може і повинен бути розрахований на норму робочого часу» [3, с. 61]. Далі ним окреслено тезу, яка чітко відображає значення роботодавця в питаннях організації праці й ефективного використання робочого часу: «...Якщо працівник протягом норми робочого часу не повністю зайнятий виконанням обов'язків, обумовлених договором, то адміністрація вправі без його згоди розширити коло трудових обов'язків, але в межах обумовленої в договорі роботи» [3, с. 61]. І дійсно, це один з ефективних і правових способів оптимізації напруженості праці трудівників.

Отже, сутність нормування праці полягає в аналізі організаційно-технічних умов виконання роботи, методів і прийомів праці й у розробленні заходів для впровадження наукової організації праці й найбільш раціонального порядку (технології) виконання нормованої роботи з подальшим установами норм витрат праці.

Виходячи зі змісту нормування праці О. А. Хименко вважає, що основними його завданнями є: (а) розширення сфери нормування праці й охоплення ним усіх категорій працівників з метою захисту

їх прав; (б) удосконалення методів установалення норм і на цій підставі – докорінне поліпшення якості впроваджуваних у виробництво нормативних матеріалів, що стосуються праці; (в) підтримання прогресивності норм шляхом своєчасного їх перегляду з урахуванням проведених організаційно-технічних заходів і підвищення кваліфікації трудівників; (г) використання ефективних форм і методів матеріального й морального заохочення за розроблення і впровадження у процес праці трудових норм і нормативів [4, с. 157].

Норми праці (операційна норма) встановлюються на окрему операцію і взаємопов'язану групу операцій як кінцевий комплекс робіт (укрупнена, комплексна норма). Ступінь диференціації норм визначається типом і масштабом виробництва, особливостями вироблюваної продукції, формами організації праці. Укрупнені, комплексні норми встановлюються на планово-облікову (облікову) одиницю продукції (робіт), як правило, на кінцевий виріб. Вони застосовуються в основному в умовах колективних форм організації праці.

При нормуванні праці застосовуються такі види норм: норма часу, виробітку, обслуговування, норматив чисельності.

Адміністрація підприємства постійно вдосконалює організацію праці, неухильно підвищує рівень нормування, забезпечує широке впровадження технічно обґрунтованих норм для всіх категорій працюючих, в установленому порядку вводить міжгалузеві й галузеві норми виробітку, часу, обслуговування, нормативи чисельності, які рекомендуються міністерством, затверджує нові й переглядає діючі норми, а також нормовані завдання для робітників-погодинників, систематично провадить аналіз норм і нормативів з праці, створює умови для високопродуктивної роботи і зростання продуктивності праці (розд. 1.3 Рекомендацій щодо нормування праці в галузях народного господарства [5]).

Робота з нормування праці на підприємстві здійснюється відповідно до КЗпП України. З метою широкого залучення трудових колективів до розроблення і вжиття заходів щодо підвищення продуктивності праці, поліпшення якості застосовуваних норм, своєчасної заміни новими, забезпечення перегляду застарілих норм і підвищення на цій підставі продуктивності праці на підприємствах у колективному договорі приймаються взаємні обов'язки між власником і працюючими щодо зниження трудомісткості продукції, підвищення рівня нормування, збільшення питомої ваги технічно обґрунтованих норм виробітку й обслуговування, нормованих завдань, своєчасного перегляду застарілих і помилково установлених норм праці.

При доведенні до виконавців норм праці повинні дотримуватися такі положення, як-от: (а) диференціація норм за умовами виробництва, (б) прогресивність норм витрат праці, (в) урахування всіх нормотворюючих чинників, (г) психофізичне обґрунтування норм, (д) дотримання єдності норм на однакові роботи, виконувані за аналогічних умов, (е) закріплення в нормах праці передового виробничого досвіду, (є) опис організації праці й технології робіт, на які розроблені норми, (ж) викладення технічних умов при необхідній якості робіт, (з) чітко визначена тривалість робочого часу, на яку розроблена норма.

Список бібліографічних посилань

1. Трудовое право России : учеб. пособие / под ред. В. Н. Толкуновой. М. : Юристъ, 1996. 448 с.
2. Ротань В. Г., Зуб І. В., Стичинський Б. С. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. 8-е вид., допов. і перероб. Київ : А.С.К., 2007. 944 с.
3. Процевский А. И. Предмет советского трудового права : монография. М. : Юрид. лит., 1979. 224 с.
4. Хименко О. А. Правовідносини з організації та управління працею : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2013. 218 с.
5. Рекомендації щодо нормування праці в галузях народного господарства : затв. Постановою М-ва праці України від 19.05.1995 № 2 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002205-95> (дата звернення: 05.04.2021).

Одержано 07.04.2021

УДК 349.2

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

аспірантка, викладачка кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасна Україна – багатоконфесійна держава у якій вирують безліч міжконфесійних відносин. За даними Державного комітету України у справах релігій, діє 33841 релігійних організацій по 55 віросповідань (на 778 більше ніж у минулому році), в тому числі 32493 релігійні громади, 82 центри та 246 управлінь, 421 монастир, 333 місії, 74 братства, 192

духовні навчальні заклади, 12689 недільних шкіл. Розподіл церковно-релігійних організацій за конфесійною ознакою свідчить про домінування в Україні православ'я, до якого входить 16736 парафій, що становить 51,5 % від загальної кількості релігійних осередків віруючих країни. Водночас, прослідковується тенденція до зменшення їх питомої ваги в загальній складовій, а приріст релігійних громад є нижчим загальнодержавного показника [8].

Головним суб'єктом національної безпеки у духовно-релігійній сфері є Українська держава, що разом із національними церквами повинна проводити цілеспрямовану політику в цій галузі, покликану забезпечити духовну єдність українського народу, стабільність та динамізм прогресивного розвитку всього суспільства. Результатами такої державної політики повинно бути забезпечення національних інтересів у духовно-релігійній сфері. Це в першу чергу: зміцнення суверенітету і незалежності України, ефективне державне управління гуманітарними процесами, свобода волевиявлення й реалізація релігійних інтересів особи та груп віруючих, конструктивне розв'язання міжцерковних конфліктів [7, с. 45], але лише тих, які не загрожують стабільній ситуації в державі.

Духовні цінності, як пріоритети національних інтересів, визначені Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року розглядаються як складові частини загальної національної безпеки. У стратегії Національної безпеки України зазначено, що стратегічними пріоритетами політики національної безпеки є досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об'єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі повноцінного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [2].

Основними інституціями, які формують духовні цінності, є релігійні інститути. Саме вони є важливою складовою національної безпеки України. Загалом під релігійною складовою національної безпеки України слід розуміти такий стан релігійно-церковного життя нації (її державно-церковних, міжконфесійних та внутрішньо-церковних стосунків), що є чи за певних обставин може бути загрозою національним інтересам держави, стабільному розвитку суспільства та здійсненню невід'ємних прав і свобод громадян [6, с. 131].

Однією з найнебезпечніших загроз національній безпеці є високий рівень політизованості конфесійного життя, політизація діяльності релігійних інституцій. Досвід свідчить: політизація релігійно-церковного середовища, тим більше — політичний характер

взаємодії етнічного і релігійного чинників, негативно позначається на розвитку етно-політичної ситуації та міжконфесійного діалогу в регіонах, призводить до створення своєрідних політико-конфесійних систем закритого типу, з ворожим ставленням одна до одної [5, с. 48].

Продовжуючи попередню думку, потужним чинником, що спричиняє міжконфесійну конфліктність у релігійному середовищі, а тому і посилення уваги держави до релігійних організацій саме як до об'єктів національної безпеки, слід вважати високий рівень політизації діяльності окремих видів релігійних громад, також їх втягування до протистояння між різними політичними силами. Проте, на думку М. Єленського, присутність церкви «і ширше, в суспільстві, дозволяє їй виконувати свою місію з перетворення широкого суспільно-морального контексту і політичного простору в специфічний, притаманний лише церкві спосіб на більш відповідний євангельському ідеалу, а відтак і більш людяний» [4, с. 29], з думкою якого можу не погодитися.

Відповідно ст. 35 Конституції України, церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви, тобто Україна є світською державою [1]. Виходячи з позиції конституційної статті, фундаментальний принцип свободи віросповідання не повинен переплітатися з державними інтересами, адже релігія має направленість на задоволення, перш за все, духовних та моральних потреб людей.

Також відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні», політичною партією є зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах, тому будь-яка політична партія має пряме або опосередковане відношення до державних органів влади та, особливо, до органів місцевої влади, де політичні сили найбільш щільно сконцентровані [3].

Також враховуючи складну економічну, соціально-політичну і культурно-релігійну ситуації в країні, несформовану правову базу, порівняно низький рівень життя населення, можна розглядати діяльність деяких закордонних місіонерів як спробу втручання у внутрішні справи нашої держави, намагання впровадження чужих цінностей, що далекі від національної культури і традицій українського суспільства. Тому безконтрольне перебування в країні деяких закордонних емісарів, їх протиправна, а в окремих випадках – відверто ворожа щодо України діяльність, переростає на дестабілізуючий фактор, а саме: негативно впливає на істинне формування духовних цінностей української

громади; створює штучні перешкоди для сталого розвитку національної стратегії у сфері національної безпеки України, тому в сукупності має негативний вплив на міжконфесійну ситуацію в цілому.

Висновок. Бажаю зазначити, що було б некоректно включати церкву до суб'єктів політичної організації суспільства. Така об'єднана рушійна сила буде зачіпляти інтереси держави у сфері забезпечення національної безпеки України крізь призму міжконфесійних відносин. Слушно казати про так звану «паралельну» відокремлену один від одного діяльність церкви та держави, що забезпечить найбільш незалежне та ефективне виконання завдань і функцій кожного з них і буде прямо відповідати інтересам церковним, з одного боку, та інтересам політичним, з іншого.

Отже, забезпечення світських відносин сприятиме встановленню гармонійних і виважених, заснованих на співпраці та повазі взаємної автономії стосунків держави і церкви в умовах сучасної України.

Вдумливий та ґрунтовний аналіз проблеми взаємозв'язку між релігією і політикою має бути позбавлений тез у наукових публікаціях, експертних оцінках наукових сентенцій щодо тверджень: «взаємодія церкви, держави і суспільства у сучасному політичному процесі», «політична участь релігійних організацій», «суспільна значущість церкви як політичного інституту, яка визначається її активною політичною діяльністю».

На мою думку, церква не є тим об'єднанням людей, котрі ставлять перед собою завдання досягнення цілей свого об'єднання політичними засобами, власне політичних цілей (завоювання або використання політичної влади) на основі співробітництва з різними суб'єктами політики. Водночас церква та релігійні організації як громадські утворення, що беруть участь у суспільних процесах, є одним із суттєвих негласних елементів політичної системи, латентним джерелом впливу на політичні установки своїх прихильників.

Нажаль, практика розвитку розвинених країн світу засвідчує, що релігійні інституції є неофіційними суб'єктами політичної організації суспільства, що особливо проявляється на перехідному, кризовому етапі розвитку держав. Тіньовий об'єднаний напрямок діяльності конфесій та політичних угруповань може призвести до викривленню релігійних уявлень між добром та злом, між праведним та грішним, що в кінцеву результаті призведе до дестабілізації безпеки національного буття країни в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 20.04.2021).

3. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (дата звернення: 20.04.2021).

4. Єленський В. Є. Церква і вибори. Спогади про майбутнє. *Контекст*. 2001. № 12. С. 24–31.

5. Єленський В. Є. Релігія і глобальна політика: світ і Україна. *Національна безпека і оборона*. 2011. № 1–2. С. 79–88.

6. Петрик В. Стратегія захисту національних інтересів у духовно-релігійній сфері України // Роль православних духовних цінностей у формуванні національної свідомості та громадської позиції сучасної молоді : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 берез. 2005 р.). Київ, 2006. С. 129–140.

7. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку : експертна доп. Київ : НІСД ; ТОВ «Славутич-Дельфін», 2007. 256 с.

8. Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення. Тенденції, динаміка змін, перспективи розвитку. URL: <http://www.scnm.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2021).

Одержано 22.04.2021

УДК 342.51

Олена Валеріївна ПТУХІНА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками стала одним із результатів здійснюваних у 2010-2014 роках процесів оптимізації системи центральних органів виконавчої влади.

На сьогодні її нормативні позиції визначаються Положенням про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, де визначено, що Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується

Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу[1]. З огляду на визначене, дана норма наділяє її державно - владними та організаційно-розпорядчими функціями через які Держлікслужба здійснює свою компетенцію. Відносно цього постає актуальне питання щодо теоретичного визначення адміністративно-правового статусу цієї служби.

На нашу думку, слід розпочати дослідження з огляду наукових думок щодо визначення адміністративно-правового статусу. Так, на думку В.Б. Авер'янова адміністративно-правовий статус є сукупністю суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Також, він стверджує, що адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації має три блоки: цільовий, що включає завдання та функції органу; організаційно-структурний до якого відносить нормативне регулювання порядку створення та ліквідації органу; та компетенційний, що включає повноваження щодо предметів відання [2, с.27].

О.А. Гусар розглядаючи адміністративно - правовий статус визначає його як сукупність адміністративно - правових аспектів суб'єкта права. До цих аспектів дослідник відносить компетенцію, порядок утворення органу, цілі та відповідальність[3, с. 117].

Ми розділяємо думки науковців щодо їх визначень адміністративно-правового статусу та пропонуємо розглянути адміністративно - правовий статус Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками через такі критерії як :1) нормативну основу діяльності;2) структуру; 3) завдання служби; 4) функції та 5) компетенцію.

Так, основою нормативно-правового регулювання діяльності Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками становить Конституція України та Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 647. Слід зазначити, що засади діяльності Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками наразі визначені лише в зазначеному Положенні, яке є підзаконним нормативно-правовим актом, а отже це є не конституційним, бо відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові

особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України[4]. Тож, дана прогалина потребує як найшвидшого вирішення.

Наступним критерієм є структура, яка визначена п.10 Положення, де зазначено, що Держлікслужбу очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра охорони здоров'я. Він має двох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним Міністром охорони здоров'я на підставі пропозицій Голови Держлікслужби [1].

Також, відзначимо, що Держлікслужба складається з підрозділів, які мають центральну компетенцію та обласних управлінь, на які також поширюється центральна компетенція в межах відповідної територіальної одиниці.

Одним із основних критеріїв визначення адміністративно – правового статусу Держлікслужби є завдання. Так, основними завданнями є : 1) реалізація державної політики у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, медичних виробів та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також внесення Міністрові охорони здоров'я пропозицій щодо формування державної політики у зазначених сферах; 2) ліцензування господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; 3) технічне регулювання у визначених сферах; 4) здійснення державного регулювання і контролю у сферах обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та протидії їх незаконному обігу [1].

Щодо функцій Держлікслужби, то відмітимо, що в Положенні вони прямо не визначені, але виходячи із аналізу покладених на неї завдань можемо виділити: 1) функцію контролю у сферах обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; 2) функцію ліцензування суб'єктів господарювання на виробництво лікарських засобів, імпорт таких засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), і оптову та роздрібну торгівлю ними; 3) праворегулюючу функцію; 4) функцію з міжнародного співробітництва та 5) технічну функцію.

Щодо останнього критерію слід сказати, що компетенція Держлікслужби не визначена нормативно - правовими актами, але на

нашу думку, її можна розглянути через завдання, так пунктом 4 Положення передбачено: проведення галузевої атестації лабораторій із здійснення контролю якості лікарських засобів; проведення атестації провізорів і фармацевтів; видача суб'єктам господарювання ліцензії на виробництво лікарських засобів, імпорт таких засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптову та роздрібну торгівлю лікарськими засобами; контроль за дотриманням суб'єктами господарювання ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами; державний ринковий нагляд; державний контроль за ввезенням на митну територію України лікарських засобів; складання протоколів про адміністративні правопорушення та розгляд справи про адміністративні правопорушення; видача суб'єктам господарювання дозволів на право ввезення (вивезення) та на право транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [1].

Отже, проаналізувавши чинні норми законодавства хочемо відмітити, що по-перше, прогалиною у нормативно-правовому регулюванні є відсутність законодавчого акту про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. По-друге, щодо визначення адміністративно – правового статусу Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками то це – визначені нормами законодавства, зокрема адміністративними, завдання та компетенція Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками щодо надання адміністративних послуг та їх контролю, а також здійснення адміністративних процедур в сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів і обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та протидії їх незаконному обігу.

Список бібліографічних посилань:

1. Положенням про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.08. 2015 року № 647.(дата звернення 07.05.2021).
2. Авер'янов В.Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре», 2002. 668с.
3. Гусар О.А. Адміністративно – правовий статус персоналу державного управління. Адміністративне право і процес. 2013. №2 (4). С. 116-123.

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення 07.05.2021).

Одержано 23.04.2021

УДК 351.741(477)

Тетяна Анатоліївна ПУЗАНОВА,

*старший науковий співробітник секретаріату Вченої ради
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ ІЗ ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

Україна, як незалежна і суверенна держава, є активним учасником міжнародної діяльності в різних сферах, зокрема, в миротворчій і правоохоронній. У зв'язку з цим є потреба розгляду окремих етапів розвитку національного законодавства, виявлення його взаємозв'язку з політичними та соціально-економічними умовами суспільного життя та зв'язку з міжнародними правовими актами у сфері забезпечення міжнародної безпеки.

Історія розвитку адміністративно-правового забезпечення діяльності органів поліції України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки являє собою хоч і короткочасний період (1992-2019 рр.), але поступальний, системний і закономірний процес.

29 травня 1992 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» [1]. Відповідно до чинної тоді Конституції України тільки парламент – Верховна Рада України, був правомочний приймати рішення про направлення військових підрозділів для участі в операціях за межами України. В указаній Постанові Верховної Ради України велоса лише про військові підрозділи.

Діяльність українських силових структур у миротворчих операціях розпочалася з 19 травня 1994 року, коли перші 10 працівників органів внутрішніх справ України згідно з Постановою

Верховної Ради України «Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах ООН на території колишньої Югославії та надіслання групи військових спостерігачів» [2] виїхали до колишньої Югославії, охопленою громадянською війною. У Постанові Верховної Ради України від 19 листопада 1993р. було доручення Міністерству внутрішніх справ України виділити до 20 осіб для можливого використання в силах цивільної поліції ООН на території колишньої Югославії.

Доручення МВС України, викладене у Постанові, було першою адміністративно-правовою нормою участі працівників МВС України у міжнародній миротворчій місії, на основі якої були здійсненні відбір, підготовка та екіпіровка в наступному окремих груп працівників органів внутрішніх справ для виконання завдань миротворчого характеру.

На основі вказаної вище Постанови Верховної Ради України в період з 1994 року по 1999 рік понад 100 працівників міліції України брали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Органи внутрішніх справ України за перше десятиріччя незалежності своєї держави накопичили значний досвід діяльності в операціях з підтримання миру і безпеки, який був використаний при підготовці Закону України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» [3], який був прийнятий Верховною Радою України у квітні 1999 року.

Вказаний Закон створював нові адміністративно-правові основи для підготовки та направлення військового і поліцейського персоналу України для участі у міжнародних миротворчих операціях. Президент України у відповідності до Закону отримав додаткові повноваження у прийнятті рішення про участь Української держави в миротворчих місіях.

Вже наступного 2000 року Президент України прийняв Указ «Про направлення миротворчого персоналу для участі України в тимчасовій адміністрації Організації Об'єднаних Націй у Східному Тиморі» [4].

У 1999 році Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про забезпечення діяльності миротворчого персоналу України у місії ООН у справах тимчасової адміністрації Косово, союзна республіка Югославія» [5], в якій в адміністративному порядку визначалися умови формування спеціального підрозділу МВС України для направлення в Косово до березня 2000 року.

Україна отримала запрошення від ООН щодо направлення спеціальних підрозділів до Косово та Східного Тимору ще у квітні 1999 року.

В зв'язку з цим, у зазначеній Постанові уряду була низка доручень Міністерству внутрішніх справ України з підготовки спеціальних підрозділів. 10 грудня 1999 року МВС України видало розпорядження про заходи з підготовки персоналу для вказаних спецпідрозділів, зокрема, встановлювались вимоги до кандидатів, які бажали взяти участь у миротворчих місіях: зріст не нижче 170 см., володіння зброєю як табельною (пістолет, автомат) так і спеціальною, що могла застосовуватися у випадках масових заворушень, та прийомами самозахисту. Кожен кандидат повинен мати не менше двох років службового стажу. Відбиралися спеціалісти: снайпери, сапери, зв'язківці, водії бронемашин та іншої спецтехніки, фахівці з ремонту автотранспорту та електрообладнання. Відбір кандидатів здійснювався відповідно до вимог Організації Об'єднаних Націй щодо формування спеціальних підрозділів поліції.

Участь України в миротворчих операціях в кінці 90-х років минулого століття на початку 2000-х років постійно зростала, що викликало необхідність подальшого удосконалення адміністративно-правового забезпечення та посилення соціальних гарантій діяльності персоналу України і Збройних Сил України в операціях з підтримання миру і безпеки.

МВС України, використовуючи досвід, накопичений в операціях з підтримання миру і безпеки, у 2001 році розробило положення «Про миротворчий персонал працівників органів внутрішніх справ України, осіб, звільнених з органів внутрішніх справ за віком або вислугою років, та відібраних для відрядження для участі у міжнародних миротворчих операціях» [6].

Президент України, враховуючи зростаючу зацікавленість Організації Об'єднаних націй в участі України в миротворчих операціях, видав Указ «Про порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних операціях» [7, с. 71].

Кабінет Міністрів України прийняв низку постанов про фінансове забезпечення діяльності миротворчого персоналу України в складі тимчасової адміністрації в Косово [8], про фінансове забезпечення діяльності українського контингенту операції багатонаціональних сил з виконання угоди на території Боснії та Герцеговини. Виконання розширених обов'язків поліцейських України в миротворчих місіях ООН, обумовило необхідність вдосконалення організації системи підготовки працівників органів внутрішніх справ України у миротворчих місіях ООН, що було підтверджено розпорядженням МВС України від 14 травня 1996 року [9]. Питання організаційно-адміністративного забезпечення миротворчої

діяльності спеціальних підрозділів України були розглянуті в наказі МВС України від 7 грудня 2003 року [10].

Відбір кандидатів на службу в поліцейські підрозділи миротворчих місій здійснює наразі Комісія МВС з питань відбору персоналу органів поліції України, яка функціонує у складі МВС України, а питання правового забезпечення міжнародної миротворчої діяльності МВС України розглядає комісія, створена наказом МВС України від 25 червня 2001 року [11].

31 березня 2001 року МВС України видало наказ «Про удосконалення діяльності підрозділів МВС України щодо забезпечення миротворчих операцій» [12]. Згідно вказаного наказу був створений Спеціальний миротворчий Центр, який був підпорядкований Головному управлінню по роботі з особовим складом МВС України з кількістю 300 працівників, 247 з яких мали бути працівниками міліції, 30 – військовослужбовці внутрішніх військ, інші спеціалістами – фахівцями. Наказом було передбачено, що всі працівники системи МВС України, які перебували в той час у місіях ООН, були переведені до Спеціального Центру ГУРОС МВС України, який у 2002 році було передано до Національної академії внутрішніх справ. Але вже в квітні 2001 року був підписаний новий наказ МВС України «Про затвердження Положення про миротворчий персонал працівників органів внутрішніх справ України» [13]. Вказаний наказ деталізував порядок відбору, підготовки та направлення в миротворчі місії працівників органів внутрішніх справ та осіб, звільнених за віком або за вислугою років, відібраних для участі в міжнародних миротворчих операціях. В кінці 2003 року був прийнятий наказ «Про організаційне забезпечення миротворчої діяльності МВС України», основні положення якого з певними змінами і доповненнями діють і по нинішній час [14].

Досвід, який отримують українські поліцейські в складі миротворчих місій, корисний для їх професійного зростання, для удосконалення організації поліцейської діяльності в Україні і підготовки персоналу поліції. Секретаріат ООН постійно звертається до України з пропозиціями прийняти участь в ключових польових місіях, враховуючи професіоналізм і відданість справі українських миротворців. Окрім того, участь України в операціях ООН з підтримання міжнародного миру і безпеки також приносить додаткове фінансування державного бюджету України. 9 січня 2019 року Президент України прийняв рішення про участь України в багатопрофільній інтегрованій місії ООН по стабілізації в Малі [15].

Зважаючи на вищевикладене, можемо дійти висновку, що національний поліцейський персонал України в міжнародних

операціях з підтримання миру і безпеки керується міжнародними актами, що визначають статус місії та її персоналу, актами керівництва місії, загально визначеними принципами і нормами міжнародного права, міжнародними договорами та угодами про статус миротворчих сил.

Список бібліографічних посилань:

1. Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії: Постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 № 38. Ст. 564.

2. Про направлення миротворчого персоналу для участі України в тимчасовій адміністрації Організації Об'єднаних Націй у Східному Тиморі : Указ Президента України від 26 квітня 2000 року № 624/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624/2000>.

3. Украина в миссиях ООН: наш вклад во всемирный мир. 29 мая 2018 г. URL: https://24tv.ru/ru/ukraina_v_missijah_oon_nash_vklad_vo_vsemirnyj-mir_n973546.

4. Про забезпечення діяльності миротворчого персоналу України у місії ООН у справах тимчасової адміністрації Косово, союзна республіка Югославія: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 1999 р., N 2047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2047-99-%D0%BF>.

5. Мисия ООН по поддержке мира в Восточном Тиморе. URL: <https://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/untaet/untaetindexbacgr.htm>.

6. Про фінансове забезпечення діяльності миротворчого персоналу України в складі Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 року, № 1653. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP001653.html.

7. Заросило В. О. Участь працівників ОВС у міжнародних миротворчих операціях один із шляхів євроатлантичної інтеграції України: Реформування системи органів внутрішніх справ та євроатлантична інтеграція України : міжнарод. науково-практич. конференція. 2010. С. 70-73.

8. Про вдосконалення організацій системи підготовки працівників органів внутрішніх справ України у миротворчих місіях ООН від 14 травня 1996 р., № 107.

9. Про Комісію МВС з питань правового забезпечення міжнародної миротворчої діяльності МВС України : Наказ МВС України від 25 червня 2001 року, № 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0277-04>.

10. Про удосконалення діяльності підрозділів МВС України щодо забезпечення миротворчих операцій : Наказ МВС України від 31 березня 2001 року, № 234. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mvs840>.

11. Про затвердження Положення про миротворчий персонал працівників органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 18 квітня 2001 року, № 286. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mvs840>.

12. Про організаційне забезпечення миротворчої діяльності МВС України : Наказ МВС України від 7 грудня 2003 року, № 249. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE23564>.

13. Украина в миротворческих операциях. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_миротворческих_миссий_Украины.

14. Где служат украинские миротворцы? URL: https://zn.ua/-UKRAINE/v-mirotvorcheskih-missiyah-zadeystvovany-bolee-300-voennosluzhaschih-vsu-305727_.html.

15. Поліція ООН. URL: <https://peacekeeping.un.org/ru/un-police>.

Одержано 23.04.2021

УДК 343.163:349.22

Ольга Володимирівна СЕВІДОВА,

аспірантка, викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

На сьогоднішній день немає єдиного підходу, щодо визначення правового статусу працівників, що реалізують право на працю в органах прокуратури України. Безумовно працівники органів прокуратури виступають суб'єктом адміністративного права, оскільки виконують функції представника державної влади, що встановлені Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру» [1]. Проте, трудові права, обов'язки, гарантії працівників прокуратури є невід'ємною складовою їх правового статусу як суб'єкта трудового права.

А. В. Акуліч підкреслює, що поява правового статусу працівника прокуратури є наслідком виникнення саме трудових, а не адміністративних правовідносин. При цьому констатація факту появи перших не заперечує можливості виникнення інших, оскільки вони можуть існувати паралельно. У такому випадку правовідносини, учасником яких є працівник органів прокуратури, за своїм характером є дуальними. З одного боку, кандидат на посаду набуває статусу працівника, з іншого – державного службовця. Вступаючи на службу до органів прокуратури, фізична особа набуває статусу сторони трудових правовідносин – працівника, який здійснює

діяльність з виконання завдань і функцій держави, що мають ознаки державного управління [2, с. 43].

Але слід зауважити, що серед вчених галузі трудового права існує і протилежна позиція відносно сфери регулювання правовідносин на державній службі. Наприклад С.П. Маврін визначає, що «трудове право не повинно займатися експансією всіх своїх прийомів правового регулювання на сферу так званих «службових» відносин. Безсумнівно, що державні службовці і всі суб'єкти мілітаризованої праці повинні володіти гарантіями виконання своїх конституційних прав не нижче тих, які мають працівники. Однак не треба забувати про те, що державна служба фактично виключає індивідуальне і колективне договірне регулювання службових відносин і ця обставина породжує серйозні відмінності в правовому положенні традиційних для трудового права суб'єктів. Так, в таких відносинах фактично немає традиційної для трудового права фігури роботодавця. Замість нього є агент держави (орган, установа тощо), які мають чітко окреслене коло повноважень і фіксовані відповідним бюджетом фінансові можливості. В цій ситуації і трудовий і колективний договори втрачають свій смисл, оскільки більшість умов служби регулюється позадоговірним нормативним порядком» [3, с. 478].

Важливо зазначити, що відповідно до ст.3 Кодексу законів про працю України «законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами» [4]. З цього випливає що законодавець відносить державних службовців, та зокрема працівників прокуратури, до числа суб'єктів трудового права. Отже правовідносини в сфері державної служби підпадають під дію норм трудового законодавства, з урахуванням особливостей, що передбачені спеціальними нормами та обумовлюють специфіку державної служби.

Специфіка відносин, що складаються у зв'язку зі вступом на службу в органи прокуратури України обумовлена двома факторами: особливістю роботодавця та особливістю трудової функції. В свою чергу, ці відмінності обумовлюють особливі вимоги до осіб, що мають бажання працювати в органах прокуратури, специфічний режим оплати праці, робочого часу та часу відпочинку, підвищену відповідальність у порівнянні з працівниками інших галузей [5, с.149].

Як зазначалось вище, працівники органів прокуратури мають спеціальний статус. Це пов'язано з тим що правовідносини в рамках яких працівники прокуратури реалізують свої трудові права та обов'язки, виникають на підставі трудового договору та регулюються Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-

правовими актами у сфері праці, а також спеціальними нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність працівників прокуратури. Таким чином можна дійти висновку про наявність спеціальної правосуб'єктності працівників органів прокуратури.

Виявлення ж ознак спеціальної правосуб'єктності певної категорії працівників є шляхом дослідження законодавчих приписів у відповідній сфері. Так, у результаті комплексного аналізу положень чинного законодавства України можна стверджувати, що трудова правосуб'єктність осіб, які бажають набути статусу працівника прокуратури, охоплюють нижченаведені ознаки: Громадянство України. Вища юридична освіта. Неперебування особи в інших трудових правовідносинах та дотримання існуючих обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначеними в антикорупційному законодавстві. Ці приписи забороняють працівникам прокуратури займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту. Невходження особи до складу політичної партії. Відсутність судимості та непритягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення. Наявність дворічного юридичного стажу. Володіння державною мовою. Невизнання особи судом обмежено дієздатною або недієздатною. Відсутність захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків прокурора. Відсутність в особи характеристик, які є обмеженням для зайняття нею посади прокурора за Законом України «Про очищення влади». Добросесність. У зв'язку із цим можна стверджувати про існування ще однієї ознаки спеціальної трудової правосуб'єктності працівників прокуратури – добросесність. З метою сприяння утвердженню таких особистих якостей працівників прокуратури, як неупередженість, чесність, порядність, здатність протистояти намаганням неправомірного впливу на службову діяльність, було розроблено і Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури. Цей документ перелічує основні принципи і моральні норми, якими необхідно керуватися працівникам прокуратури як при виконанні своїх службових обов'язків, так і поза службою [4, с. 44].

В Законі України «Про прокуратуру» також передбачені додаткові ознаки трудової правосуб'єктності для окремих груп працівників прокуратури (Генеральний прокурор, працівники військової прокуратури, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) [1].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що працівники органів прокуратури входять до кола суб'єктів трудових правовідносин, тому що трудова діяльність таких працівників

є різновидом суспільної трудової діяльності. Правовідносини, виникнення яких пов'язане з укладенням трудового договору, підпадають під сферу дії норм трудового права. Отже, в названих правовідносинах роботодавцем виступає державний орган, а найманою стороною працівник прокуратури. При цьому правове регулювання зазначених трудових відносин здійснюється не тільки законодавством про працю, а і законодавством про прокуратуру.

Список бібліографічних посилань

1. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 21.04.2021).
2. Лозовой С. В. Правовий статус працівника прокуратури як суб'єкта трудових правовідносин. *Соціальне право*. 2018. № 2 С. 41–46.
3. Шевцов О. О. Працівник прокуратури як суб'єкт трудового права. *Форум права*. 2008. № 2. С. 476–479. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_2_70.pdf (дата звернення: 21.04.2021).
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 21.04.2021).
5. Грюк В. В. Наймана праця з виконанням певних функцій держави як сфера регулювання трудового права. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 17. С. 145–155.

Одержано 23.04.2021

УДК 347.965(477)

Давид Володимирович СИМОНОВИЧ,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Судова реформа 1922 р. стала ще одним із найважливіших етапів у розвитку кримінального процесу, зокрема його системи. Підготовка та розроблення першого Кримінально-процесуального кодексу Української РСР 1922 р. були складовою кодифікаційної діяльності, яку здійснював робітничо-селянський уряд УРСР [1, с. 156]. Центром

кодифікаційної роботи був Народний комісаріат юстиції. 14 вересня 1921 р. ВЦВК прийняв Постанову «Про розроблення питань цивільного, матеріального, процесуального права», відповідно до якого розпочалася робота над кримінально-процесуальним законодавством.

У першу чергу, змістом судової реформи 1922 р. стало створення єдиного суду. Як засвідчило проведене вище дослідження, на час реформи на теренах тодішньої України, як, до речі, і в інших радянських республіках, існували дві системи судів – народні суди та революційні трибунали. Система народних судів складалася з народного суду, що був судом першої інстанції, і ради народних суддів – касаційної інстанції. Народний суд функціонував за участю двох або шести народних засідателів, залежно від характеру справ, переданих на їх розгляд. Крім того, існували камери народного суду при ЧК для розгляду кримінальних справ, розслідування за якими вели органи надзвичайної комісії.

Революційні трибунали поділялися на територіальні (губернські) і спеціальні (військові та військово-транспортні трибунали). Судовим центром трибунальської юстиції УРСР став у 1921 р. єдиний верховний трибунал УРСР. Народні суди такого республіканського судового центру не мали.

Перший Кримінально-процесуальний кодекс УРСР був прийнятий ще до здійснення в Україні реформи судоустрою, що об'єднала народні суди і революційні трибунали в єдину судову систему. Кримінально-процесуальний кодекс був затверджений 13 вересня і введений в дію з 20 вересня 1922 р., тоді як «Положення про судоустрій УСРР» було затверджене ВУЦВК 16 грудня 1922 р. і введене в дію з 1 лютого 1923 р. Саме тому КПК 1922 р. відбивав роздільне існування народних судів і революційних трибуналів та певні відмінності в порядку судочинства між ними. У КПК 1922 р. в самостійних розділах містилися процесуальні норми про судовий розгляд у народних судах і в революційних трибуналах. Щодо всіх інших норм першого КПК УСРР 1922 р., то вони однаковою мірою стосувалися всіх судових органів [2, с. 8].

Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 р. складався з 8 розділів, 32 глав і 481 статті. Перший розділ містив шість глав, які містили основні положення кримінального судочинства, правила про підсудність, правила про склад суду, сторони та відводи, главу про докази, правила про протоколи, строки і судові витрати. Другий розділ складався з 14 глав, які охоплювали процесуальні норми, що стосувалися порушення кримінальної справи, провадження досудового слідства і судового розгляду. Третій розділ містив вісім

глав, які закріплювали норми судочинства в народному суді як суді першої інстанції, так у раднарсуді з розгляду кримінальних справ у касаційному порядку, у порядку нагляду і за нововиявленими обставинами. До цього розділу також входила глава про особливі провадження в народному суді. У четвертому розділі наводилися правила щодо провадження в революційних трибуналах як суді першої інстанції та в Верховному трибуналі при розгляді кримінальних справ у касаційному порядку і в порядку судового нагляду. П'ятий розділ (одна глава) стосувався провадження справ в порядку вищого судового контролю Народного комісаріату юстиції УРСР. І, нарешті, шостий розділ (одна глава) визначав правила виконання вироків [3, с. 149–153].

Порушення кримінальної справи в Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1922 р. становило першу самостійну стадію кримінального процесу. Згідно зі ст. 96 КПК УСРР 1922 р. приводами до порушення кримінальної справи визнавалися: а) заява громадян і різних об'єднань і організацій; б) повідомлення урядових установ і посадових осіб; в) явка з повинною; г) пропозиція прокурора; д) безпосередній розсуд органів дізнання, слідчого і суду.

Новий кримінально-процесуальний кодекс Української РСР, прийнятий 2-ю сесією ВУЦВК X скликання 20 липня 1927 р. і введений в дію 15 жовтня того самого року, відбив ті значні досягнення в кримінальному судочинстві, які стали результатом розвитку й зміцнення соціалістичної законності в роки мирного господарського будівництва. Зазначений КПК був розроблений відповідно до Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік від 31 жовтня 1924 р. і Положення «Про судоустрій УРСР» від 23 жовтня 1925 року [4, с. 26–27].

25 грудня 1958 р. Верховною Радою СРСР були прийняті Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік. Вони послужили базою для розроблення нових кримінально-процесуальних кодексів союзних республік, оскільки більшість раніше виданих кримінально-процесуальних кодексів застаріла.

Кримінально-процесуальний кодекс України був затверджений 28 грудня 1960 р. і набув чинності з 1 квітня 1961 р. Незважаючи на юридичне закріплення багатьох демократичних принципів судочинства, кримінально-процесуальне законодавство того часу не передбачало ефективного правового механізму їх забезпечення. Відсутність такого механізму не дозволяла забезпечити права і свободи людини при розслідуванні кримінальних справ, причому це стосувалося як обвинуваченого, так і потерпілого. Особливо

наочно це проявилось в період соціально-суспільних змін, що відбулися після розпаду СРСР.

Можна стверджувати, що кримінальне процесуальне законодавство України має давню історію. При цьому, як слушно наголошують багато дослідників, кримінальному процесу були притаманні риси змагальності, диспозитивності та деякі інші демократичні засади (принципи). У цілому історичний процес формування системи кримінального процесу свідчить, що прогресивний розвиток кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Луценко А. А. Історіографічні особливості розбудови кримінально-процесуального законодавства через призму юридичної техніки / А. А. Луценко // Вісник НУВС. – 2004. – Вип. 27. – С. 154–159.

2. Губар С. В. Становлення і розвиток органів дізнання та досудового слідства в Україні (1917 – 60-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. В. Губар. – К., 2002. – 17 с.

3. Землянский П. Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы советской власти (на материалах УССР) / П. Т. Землянский. – К. : Типография МВД УССР, 1972. – 306 с.

4. Гончаров И. Д. Возникновение и развитие института предварительного следствия в советском уголовном процессе (на материалах Украинской ССР) / И. Д. Гончаров. – К.: НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1980. – 156 с.

Одержано 23.04.2021

УДК 343.163

В'ячеслав Анатолійович СМІРНОВ,

голова Печенізького районного суду Харківської області

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ

Поняття «правові наслідки» широко використовується у цивільному законодавстві. Разом із цим, ані цивільне, ані кримінальне процесуальне законодавство не містять визначення зазначеного поняття. Правовий наслідок, на нашу думку, доцільно визначати як результати настання певного юридичного факту, які встановлені чинним законодавством. Отже, постає необхідність у з'ясуванні питання, чи є визнання доказів недопустимими юридичним

фактом. Загалом, визначення поняття юридичного факту нерозривно пов'язано з правовідносинами, які можуть виникати, розвиватися та припинятися у зв'язку з певними життєвими обставинами, тобто це динамічне явище. В свою чергу, вказівка на юридичну площину свідчить про те, що такі правовідносини регулюються відповідними законодавчими нормами. Тож, можна стверджувати, що визнання доказів недопустимими також є юридичним фактом, оскільки: 1) зазначена процедура закріплюється в нормах кримінального процесуального закону; 2) вона має значення для учасників кримінального провадження у зв'язку з реалізацією їх процесуальних прав і обов'язків; 3) встановлюється в межах кримінальної процесуальної форми; 4) виражається у формі судового рішення (ухвала або вирок суду); 5) визнання доказів недопустимими тягне за собою настання певних правових наслідків – скасування вироку суду або направлення кримінального провадження на новий судовий розгляд. На наш погляд, визнання доказів недопустимими, у розумінні юридичного факту, можна визначити як встановлену в межах кримінальної процесуальної форми процедуру, яка знаходить своє вираження у формі судового рішення (ухвала, вирок, постановова) та тягне за собою настання певних юридичних наслідків.

Правові наслідки визнання доказів недопустимими доцільно визначити як результат настання юридичного факту, а саме визнання судом недопустимості доказу, який передбачає втрату ним юридичної сили та неможливість його подальшого використання у кримінальному провадженні.

Питання визначення конкретних правових наслідків визнання доказів недопустимими не є прямо врегульованим кримінальним процесуальним законодавством України. Частина 2 ст. 86 КПК містить лише вказівку на те, що «недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення». Також вважаємо, що в питанні допустимості доказів можна розглядати як правовий наслідок преюдиціальне значення судових рішень (зазначене положення передбачене ст. 90 КПК).

Ще одним наслідком визнання доказів недопустимими є виключення посилання на такий доказ у мотивувальній частині вироку суду першої інстанції. Виходячи зі змісту вимог п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК, бачимо, що у мотивувальній частині як обвинувального, так і виправдувального вироку мають бути викладені результати дослідження, аналізу та оцінки доказів у справі, як тих, що були зібрані як стороною обвинувачення, так і стороною захисту.

Щодо скасування вироку суду першої інстанції та повернення справи на новий судовий розгляд у суд першої інстанції як правового наслідку визнання доказів недопустимими, чинний КПК України не містить такого наслідку визнання недопустимості доказів. Відповідно до ст. 415 КПК, «суд апеляційної інстанції скасовує вирок чи ухвалу суду і призначає новий розгляд у суді першої інстанції ... ». Слід підкреслити, що правовими наслідками визнання недопустимості доказів судом апеляційної інстанції є скасування або зміна судом апеляційної інстанції вироку на підставі невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (ст. 409 КПК), а також закриття провадження.

Якщо розглянути питання настання правових наслідків з точки зору їх впливу на учасників кримінального провадження, доцільно зазначити, що вони обов'язково повинні його мати, оскільки непоодинокими є випадки неналежного порядку проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та навіть неналежного виконання представниками сторони обвинувачення своїх посадових обов'язків. Адже більш сумлінне ставлення до проведення якісного досудового розслідування дозволить попередити процесуальні порушення та забезпечити більш якісний збір доказів та їх допустимість. Означене твердження пояснюється тим, що в своїй практичній діяльності окремими уповноваженими особами нехтуються очевидні вимоги закону, наприклад, у протоколі допиту не зазначаються відомості про особу, яка провела допит, відсутній підпис цієї особи, а особа, яка допитувалася в якості свідка не попереджається про кримінальну відповідальність. Тобто, з незрозумілих причин допускається порушення вимог ст. 223 КПК. Натомість, досить часто сторона обвинувачення, під час обґрунтування своїх клопотань спирається на протоколи таких допитів, отримує дозвіл на проведення процесуальних дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження. У зв'язку з цим, у подальших судових засіданнях сторона захисту ставить під сумнів допустимість доказів, отриманих на підставі процесуальних дій, дозвіл на здійснення яких одержано на основі інших. В такому разі, спираючись на принцип «плодів отруйного дерева», сторона захисту звертається з клопотанням про визнання зібраних доказів недопустимими. І як свідчить судова практика, зазвичай протокол процесуальної дії, що була проведена з прошенням вимог КПК, відігравав вирішальну роль, оскільки він був об'єднуючим, закріплюючим елементом (первинний), адже інші протоколи процесуальних дій мали значення для доведення вини особи лише в сукупності із первинним.

Вивчення практики розгляду судами кримінальних проваджень та подальшого перегляду судових рішень в апеляційній та касаційній інстанціях вказує на те, що на практиці непоодинокі випадки виявлення порушень кримінального процесуального законодавства в частині порядку проведення органами досудового розслідування та прокурорами слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій. І лише у випадку належного реагування на факти визнання судом доказів недопустимими, виявлення недоліків в їх роботі та притягнення до відповідальності за грубі порушення можливе зменшення подібних випадків та підвищення якості роботи сторони обвинувачення.

Вважаємо, що наслідком визнання доказу недопустимим також є преюдиційність зазначеного судового рішення, в тому числі в інших кримінальних провадженнях. При цьому, наявність такого факту не позбавляє суд таких обов'язків в іншому кримінальному провадженні, а саме: 1) досліджувати докази безпосередньо; 2) враховувати те, що жоден доказ не має наперед встановленої сили; 3) брати до уваги те, що докази в одному кримінальному провадженні можуть мати інше значення в іншому; 4) забезпечувати сторонам можливість надавати речі, документи, інші докази та брати участь в їх дослідженні.

Резюмуючи викладене, вважаємо, що систему правових наслідків визнання доказів недопустимими складають основні та додаткові наслідки. На нашу думку, до основних належать: 1) втрата доказом юридичної сили, а отже й неможливість його врахування при прийнятті процесуальних рішень і при доведенні обставин, які входять до предмету доказування; 2) преюдиційність рішення суду щодо визнання недопустимим доказу; 3) виключення посилання на такий доказ у мотивувальній частині вироку суду першої інстанції; 4) необхідність вжиття заходів із перевірки законності дій сторони обвинувачення під час досудового розслідування.

Додатковими наслідками є винесення судом виправдувального вироку, скасування або зміна судом апеляційної інстанції вироку на підставі невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження, а також закриття провадження.

Одержано 25.04.2021

УДК 342.95

Олена В'ячеславівна ДЖАФАРОВА,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри поліцейської діяльності та
публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Дмитро Анатолійович СОРОЧАН,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНО-ЮВЕНАЛЬНІЙ ПАРАДИГМІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

На сучасному етапі інтеграції у світове співтовариство в Україні не вироблені механізми забезпечення і захисту прав та інтересів неповнолітніх, не створено ефективної системи державних органів, які б здійснювали діяльність щодо запобігання та протидії булінгу серед неповнолітніх.

У даний час існують лише окремі розрізнені органи в основному примусової спрямованості. Вони як органи, покликані відповідати за реалізацію захисних механізмів дотримання прав неповнолітніх, не можуть на належному рівні реалізувати свої повноваження. Тому необхідно вдосконалення системи державного управління цією сферою діяльності уповноважених суб'єктів.

Сформована на сьогоднішній день криміногенна обстановка потребує якнайшвидшого вирішення проблем профілактики неправомірної поведінки серед неповнолітніх, в тому числі шляхом реалізації захисних механізмів як основних профілактичних засобів недопущення (припинення) девіантної поведінки.

В цілому захист прав і законних інтересів неповнолітніх - один із пріоритетних напрямків державної політики. Адже відповідно до відомого постулату: захист прав людини починається з захисту прав дитини. Вона потрібна неповнолітнім у всіх сферах життєдіяльності, а її відсутність несприятливо позначається на розвитку самодостатньої особистості з правовою свідомістю і культурою. Неповнолітнім потрібний захист як від сімейних конфліктів, так і від незаконних дій інших осіб, в тому числі і посадових. Адже неповнолітні є самою

соціально незахищеною, залежною верствою населення, яка в силу психологічних і вікових особливостей не знає своїх прав або не може самостійно захистити їх.

Із метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, здоров'я, освіту та з огляду на світові суспільні течії, 18 грудня 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [1].

Вищезазначеним законом сформульовано визначення булінгу та внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, де передбачено адміністративну відповідальність за цькування в закладах освіти [2, с. 90].

Загалом, нормативно-правову основу діяльності Національної поліції України щодо запобігання та протидії булінгу умовно можна поділити на дві частини: 1) загальні законодавчі акти; 2) відомчі нормативно-правові акти. Окремо потрібно зауважити, що профілактика булінгу і запобігання та протидія домашньому насильству це різні сторони однієї проблеми, які перебувають у постійній тісній взаємодії.

До загальних законодавчих актів потрібно віднести: Кодекс України про адміністративні правопорушення [3], Закон України «Про освіту» [4], Закон України «Про Національну поліцію» [5], Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [6].

Адміністративно-правовими засобами регулювання захисту прав неповнолітніх є: вдосконалення контрольних функцій державного управління в цій сфері (інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини); розширення адміністративно-правової практики використання процедур примирення у справах про адміністративні правопорушення неповнолітніх; посилення виховних і реабілітаційних функцій в діяльності органів, що здійснюють роботу з неповнолітніми, в тому числі в роботі соціальних служб. Причому така реструктуризація повинна відбуватися в аспекті соціальної спрямованості та індивідуалізації роботи з неповнолітніми, зміни підходів до дітей, використання ефективних нетрадиційних для сучасної практики методів діяльності.

Що стосується основних адміністративно-правових засад діяльності Національної поліції щодо запобігання та протидії булінгу, то вони були розпочаті змінами до адміністративного законодавства. Кодекс доповнено статтею 173⁴ «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу». Законодавець визначає булінг (цькування) як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій,

що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [3].

Запорукою вирішення наявних проблем, а також нейтралізації девіантної поведінки неповнолітніх, недопущення вчинення ними правопорушень є створення в країні єдиної системи ювенальної юстиції. Цей правовий інститут можна визначити як взаємопов'язану систему державних органів з чітким розмежуванням функціональних обов'язків, які здійснюють діяльність із захисту прав неповнолітніх правовими засобами. При чому така юстиція має своїм пріоритетним напрямком реабілітаційні індивідуалізовані процедури. Таким чином, у даний час необхідна зміна існуючої системи роботи з неповнолітніми, реструктуризація органів влади і управління в сфері захисту прав неповнолітніх, визначення їх організаційно-правового становища і функціональних обов'язків. На сучасному етапі формування правового механізму забезпечення і захисту прав неповнолітніх провідне місце в ньому повинні зайняти адміністративно-правові засоби. Це потрібно не для посилення підпорядкованості суб'єктів, а для найбільш ефективної реалізації завдань захисту такої незахищеної категорії населення, як неповнолітні, для вдосконалення механізму доступу до реалізації ними своїх прав і законних інтересів. Для цієї мети необхідно визначити саме ті адміністративно-правові форми і засоби, які забезпечать ефективну реалізацію управлінських функцій в цій галузі.

Таким чином, адміністративними формами визначення захисних механізмів щодо неповнолітніх є: по-перше, видання правових актів, що регулюють діяльність системи органів ювенальної юстиції, а також зміна і доповнення існуючих нормативних документів в даній сфері; по-друге, підбір і реалізація методів індивідуальної роботи з даною групою населення (в тому числі за допомогою активного залучення соціальних працівників), орієнтування органів та підрозділів Національної поліції, які здійснюють діяльність щодо неповнолітніх, на виховні та реабілітаційні процедури; по-третє, моніторинг проблем дитинства, створення єдиної автоматизованої бази даних по різним категоріям неповнолітніх в рамках формування централізованої системи інформаційного простору. Дані положення повинні реалізовуватися за допомогою вдосконалення функціональних обов'язків уповноважених суб'єктів, шляхом чіткого визначення завдань і функцій кожного з них, а також створення ефективної системи взаємодії.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 26.04.2021).
2. Ведернікова А. О. Американський досвід кримінально-правового регулювання булінгу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Т. 2, № 90. С. 90–102.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 26.04.2021).
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.04.2021).
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 26.04.2021).
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 26.04.2021).

Одержано 28.04.2021

УДК 342.1.25(477)

Андрій Валерійович ТАНЬКО,

*докторант відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СТАТУС ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ПРОВІДНОГО СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬСТВІ

Сьогодні в умовах євроінтеграції та демократизації українського суспільства, докорінного реформування правоохоронної системи України, перетворення поліції на сервісну службу, яка спрямована на задоволення потреб усіх верств населення в правовому захисті, усе більш гостро постає проблема подолання стереотипного образу сприйняття громадою правоохоронця. Відповідно особливо важливою стає зміна ставлення населення до роботи поліції щодо забезпечення прав і свобод, що

є можливою, насамперед, через забезпечення позитивного досвіду спілкування людини з представниками правоохоронних органів.

Сучасний імідж правоохоронця має відображати факт, що поліцейський уособлює лад та безпеку в державі, оскільки саме цей представник держави безпосередньо забезпечує реалізацію офіційної політики з охорони прав і свобод людини. На поліцейського сьогодні покладено виконання низки практичних правоохоронних завдань, у яких відображено реальні потреби населення України в безпеці, дотриманні прав, забезпеченні гідності й вирішення яких є можливим лише у тісній співпраці з громадою, за умов здобуття прихильності населення, подолання традиційної для української спільноти упередженості щодо роботи правоохоронних органів.

Новим викликом у діяльності Національної поліції України щодо забезпечення прав і свобод людини стає налагодження роботи в межах моделі «Community Policing» – партнерської поліцейської діяльності, в межах якої зусилля працівників поліції спрямовуються на налагодження постійної дієвої співпраці з громадою, органами місцевого самоврядування, розширення діапазону та підвищення якості надання населенню поліцейських послуг тощо. Поліцейський стає комунікатором, «медійною» людиною, роблячи власну діяльність більш прозорою, популяризуючи роботу поліції, заохочуючи громадян до партнерської співпраці.

Зважаючи на суттєві зміни в суспільному призначенні та сприйнятті громадськістю образу поліцейського як суб'єкта правоохоронної діяльності, великий науковий інтерес становить дослідження конкретних змін, які відбулися в цьому напрямі й зумовили трансформацію образу працівника правоохоронних органів протягом останніх десяти років. Разом з цим, враховуючи велику роль суб'єктивного чинника в роботі поліції у сфері забезпечення прав і свобод людини, особливо гостро постає питання особистісної готовності працівника поліції до роботи в правоохоронних органах, відповідності його внутрішнього світу та ціннісних орієнтацій очікуванням суспільства.

Українські дослідники (О. Балинська, О. Бандурка, О. Безпалова, В. Венедиктов, З. Кісіль М. Коваль, О. Ковбич, В. Лапшина, В. Медведєв, О. Музичук, І. Нестерова, В. Серєда, О. Скакун, О. Шмоткін та інші) ґрунтовно досліджують теорію і практику діяльності правоохоронців у змінюваних умовах, зокрема роботу працівників Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод людини в контексті інтеграції європейського досвіду поліцейської діяльності.

У дослідженнях вітчизняних науковців (В. Андросюк, В. Барко, Я. Бондаренко, А. Буданов, В. Васильєв, В. Коновалова, О. Корнєв, М. Логочев, А. Лігоцький, О. Петленко, О. Столяренко, О. Тімченко, Д. Швець, Г. Яворська та інші) висвітлюються проблеми особистісної і професійної компетентності працівників поліції у вирішенні завдань службової діяльності в умовах пріоритетності забезпечення прав і свобод людини в Україні.

Аналізуючи праці дослідників, підкреслимо, що в сучасних умовах тісної взаємодії поліції з громадою й прозорості правоохоронної діяльності цієї державної служби, позитивний образ працівника органів Національної поліції України сприймається як гарантія вирішення соціально-правових проблем громадян і є однією з найвагоміших передумов практичного втілення в суспільне функціонування моделі сервісної поліції, робота якої побудована відповідно до положень міжнародних правозахисних документів щодо законності і правопорядку, верховенства права та рівного доступу всіх громадян без винятків до отримання повного спектру поліцейських послуг.

Закон України «Про Національну поліцію» є провідним законодавчим актом, у якому закріплено очікування держави і суспільства щодо професійної діяльності, поведінки і самої постаті працівника поліції.

Серед орієнтирів роботи нової поліції, закарбованих у Розділі 2 Закону України «Про Національну поліцію», зазначено принцип дотримання прав і свобод людини (стаття 7), за яким поліцейському в жодному разі не можна заохочувати, реалізовувати, підбурювати чи виявляти толерантність до будь-яких форм дискримінації, приниження гідності, тортурів, виявів жорстокості [1]. Виокремлення цього положення закону, безумовно впливає з намагань законодавців подолати важкі наслідки тоталітарного минулого нашої держави, коли правоохоронці протиставлялися населенню й уособлювали силові і каральні структури держави.

Сьогодні застосування силових методів щодо населення стає вкрай обмеженим, навпаки, у випадку встановлення факту подібних дій поліцейський зобов'язаний невідкладно використати всі можливі заходи щодо їх припинення та у жодному разі не приховувати факти катування та подібні наміри (стаття 7, п.п. 4). Приховування фактів порушення права людини на недоторканість має встановлюватися у ході службового розслідування й належним чином каратися. Дії поліцейського мають базуватися на принципі законності, працівнику поліції неможна виконувати злочинні або незаконні команди та розпорядження (стаття 8, п.п. 4) [1]. Таким

чином, сучасний поліцейський, залишаючись представником правоохоронної структури, якій надані розширені компетенції в питаннях обмеження прав людини задля підтримання безпеки і порядку в суспільстві, разом з цим, є фахівцем, орієнтованим на чітке дотримання прав і свобод людини й недопущення їх обмежень без гострої необхідності. Поліцейський має бути об'єктивним і неупередженим, навіть незважаючи на можливі провокації.

Важливо зазначити, що у статті 19 Закону проголошується, що у випадку вчинення протиправних дій співробітниками поліції мають нести повну відповідальність згідно із законом, як кримінальну, так і адміністративну й цивільно-правову, а в деяких випадках матеріальну чи дисциплінарну.

У Законі наголошується також на забороні в діяльності поліцейських жодних пріоритетів чи утисків за ознаками расової приналежності, кольору шкіри, політичних поглядів, релігійних та інших переконань, статі, етнічної приналежності, соціального і майнового стану, місця проживання, за мовними уподобаннями або іншими ознаками (стаття 7, п.п.5). Поліцейський є провайдером недискримінаційного підходу в громаді, своїми діями він демонструє повагу і толерантне ставлення до кожної людини.

Згідно зі статтею 12 Закону «Про Національну поліцію», поліцейські мають бути готові до безперервного та цілодобового виконання професійних завдань. Кожна людина має право звернутися за допомогою до співробітника поліції в будь-який час. Фахівець має адекватно і професійно відреагувати на звернення представників населення, як у робочий, так і в неробочий час, дотримуючись при цьому норм професійної етики. Такі умови професійної діяльності вимагають від поліцейських глибокої відданості своїй справі, бажання допомагати людям, вихованості та терпіння.

Сучасному працівнику поліції необхідно володіти також високим рівнем комунікативної культури: він зобов'язаний бути тактовним та доброзичливим; висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі; надавати можливість особі висловити власну думку; до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя [2].

У Законі «Про Національну поліцію» відображені чіткі вимоги до зовнішнього вигляду поліцейського як представника влади, а саме зазначено, що виконання професійних обов'язків передбачено законом у спеціальній поліцейській формі. Зразки і опис однострою поліцейських наведено в спеціальній Постанові Кабінетів Міністрів

України № 823 від 30.09.2015 р. [3]. Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити документ, що посвідчує його повноваження (стаття 30, п.п. 4) [1]. Така увага законодавців до зовнішнього вигляду працівників поліції пов'язана з необхідністю означити його як представника державних повноважень, зокрема у галузі забезпечення прав і свобод людини.

Очевидно, що сьогодні очікування держави і суспільства щодо представників поліцейської професії значно зросли, тому актуалізувалися питання пошуку шляхів підвищення професійного рівня поліцейських. На переконання Д. Швеця, умовою підтримання відповідності працівників поліції сучасним вимогам й підвищення рівня готовності до виконання своїх службових обов'язків у новій українській поліції є оновлення системи конкурсного відбору і професійної підготовки поліцейських з урахуванням досвіду провідних країн Європи [4, с. 103]. Необхідно додати також, що формування здатності працівників поліції до вирішення сучасних професійних завдань пов'язане з розширенням спектру світоглядних цінностей працівників поліції, задоволенням потреб особистості в професійному зростанні, підвищенням рівня комунікативної культури в ході професійної та службової підготовки, профілактикою професійного вигорання на робочому місці, посиленням здатності протидіяти правопорушенням, проявам бездуховності, антигромадської діяльності; підвищенням рівня психологічної та фізичної готовності фахівців до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів і незалежності держави, підвищення престижу поліцейських органів; розвитком громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Якими є вимоги до етичної поведінки поліцейських. Офіційний сайт Громадської спілки «Мережа правового розвитку». <https://ldn.org.ua/consultations/yakymy-je-vymohy-do-etychnoji-povedinky-politsejskyh/>
3. Про однострій поліцейських. Постанова Кабінету Міністрів України; Опис, Зразок від 30.09.2015 № 823. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2015-%D0%BF#Text>
4. Швець Д.В. Первинна професійна підготовка як необхідна правова вимога до підготовки поліцейських. Право і Безпека. 2017. № 3. С. 103-112.

Одержано 28.04.2021

УДК 342.95:[342.51:001.89](477)

Вікторія Сергіївна ТАРАСЕНКО,

*аспірантка відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПОНЯТТЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Наукова та науково-технічна діяльність є рушійною силою економічного розвитку держави, засобом покращення якості життя людини. Також вона постає об'єктом державного регулювання та управління, що в першу чергу здійснюється через функціонування визначеного кола органів виконавчої влади. Від ефективності їх діяльності, вираженого, чіткого підходу до розподілу повноважень між ними залежить формування ефективної державної політики щодо розвитку наукової та технічної сфери в країні.

Однак, у сучасній науці адміністративного права питання визначення поняття органів виконавчої влади у сфері наукової та науково-технічної діяльності в Україні та їх ознак майже не досліджувались. Відсутнє визначення поняття цієї категорії, рівно як і не виокремлені її суттєві ознаки.

Адміністративно-правовій доктрині відомі диференційовані підходи до визначення поняття «органи виконавчої влади», у яких відображено різні суттєві ознаки цієї категорії. Наприклад, А. С. Васильєв під органом державної виконавчої влади розуміє первинний елемент апарату державного управління, який утворюється державою для здійснення від її імені завдань і функцій державної виконавчої влади [1, с. 78]. Науковець виділяє три суттєві ознаки органу виконавчої влади: 1) він є первинним елементом апарату державного управління, 2) утворюється державою та 3) здійснює від імені держави завдання і функції державної виконавчої влади.

В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко визначають це поняття як носія державної виконавчої влади, що реалізує свою компетенцію в закріпленій сфері державного управління і має юридичний (нормативно-зафіксований) статус органу державної виконавчої влади [2, с. 92]. На думку науковців, органи виконавчою влади також мають три суттєві ознаки: 1) вони є носіями державної виконавчої влади, 2) реалізують свою компетенцію в закріпленій сфері державного управління та 3) мають юридичний статус органу державної виконавчої влади.

На думку В. Я. Малиновського, органи виконавчої влади є різновидом органів державної влади в цілому, які, відповідно до конституційного принципу поділу влади, призначені реалізовувати функції, покладені на виконавчу гілку влади та мають для цього відповідну компетенцію [3, с. 77]. Отже, науковець також виділяє три ознаки органів виконавчої влади: 1) вони є різновидом органів державної влади; 2) призначені реалізовувати функції, покладені на виконавчу гілку влади та 3) мають для цього відповідну компетенцію.

Загальний аналіз запропонованих у літературі дефініцій поняття «органи виконавчої влади» вказує на різноманітність підходів до його визначення. Основним недоліком деяких із них вбачається відсутність акцентів на суттєві родові ознаки цього поняття. Багато ознак, через які визначають те поняття, є загальними та характеризують органи державної влади в цілому.

Наприклад, вказівка на те, що органи виконавчої влади створюються державою та від її імені здійснюють свою діяльність, стосується й державних органів законодавчої і судової гілок влади. Аналогічно це стосується таких ознак, як: наявність власної структури та штату службовців, територіального масштабу діяльності чи здійснення ними своєї компетенції на основі законів.

Будь-який державний орган має власну структуру, штат службовців, його діяльність масштабується на всю територію держави або певного її регіону (адміністративно-територіальної одиниці). Іншими словами, ці ознаки є похідними від ознаки «органи державної влади» та видовими для всіх органів державної влади.

На нашу думку, вони призводять до зайвого навантаження поняття та можуть бути враховані шляхом включення до складу визначення органу виконавчої влади вказівки, що вони є різновидом органів державної влади в цілому.

Отже, важливою ознакою органів виконавчої влади є їх дотичність та зв'язок з органами державної влади в цілому. Як їх складова частина, органи виконавчої влади мають усі найважливіші ознаки державних органів: виконують значний обсяг завдань і функцій держави, виступають від імені держави, наділені державними владами повноваженнями.

Водночас органи виконавчої влади мають і власні специфічні риси, обумовлені призначенням, змістом їх діяльності, її особливим характером. Саме на ці ознаки слід робити акцент під час визначення їх поняття.

Перша і, мабуть, найголовніша закріплена в ст. 6 Конституції України, де зазначено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Отже,

ознакою, за допомогою якої органи виконавчої влади можливо відрізнити із системи органів державної влади – це виконавчий характер їх діяльності, яка спрямована на розроблення і втілення державної політики щодо забезпечення виконання законів та управління сферами суспільного життя шляхом видання підзаконних актів і виконання організаційних дій.

Другою специфічною ознакою органів виконавчої влади є не просто наявність власної структури, а її особливість, яка носить строго ієрархічний характер, де нижчі органи виконавчої влади перебувають у прямому підпорядкуванні та контролюються вищими. Наприклад, Міністерство юстиції — у підпорядкуванні Кабінету Міністрів України. Міністерству, своєю чергою, підпорядковуються територіальні управління юстиції в областях.

На відміну від органів виконавчої влади, ані законодавчий орган (Верховна Рада України), ані органи судової влади не характеризуються такою ознакою. Верховна рада України, відповідно до ст. 75 Конституції України, реалізує законодавчу владу одноособово, тому і про існування ієрархічної структури в рамках законодавчої влади в Україні мова йти не може, адже для створення ієрархічної структури необхідно принаймні два елементи.

Щодо органів судової влади, то про існування в цій підсистемі органів державної влади ієрархії мова йти також не може, адже ця структура, відповідно до ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», складається з незалежних один від одного елементів — судів. Незалежність є ознакою-антиподом до ознаки ієрархічності, адже вона виключає підпорядкування та контроль з боку інших елементів структури. Наприклад, місцеві суди не перебувають у прямому підпорядкуванні апеляційних судів або Верховного Суду.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо наступне визначення органів виконавчої влади: це різновид органів державної влади, що мають ієрархічну структуру, діяльність яких спрямована на виконання законів та інших нормативно-правових актів та полягає в підзаконному адміністративно-правовому регулюванні (адмініструванні) в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах суспільних відносин. У частині адміністрування сфер суспільних відносин не залишається осторонь і сфера наукової та науково-технічної діяльності в Україні, яка структурно входить до складової частини соціально-культурної сфери.

Через те органи виконавчої влади у сфері наукової та науково-технічної діяльності в Україні можна визначити як різновид органів державної влади, що мають ієрархічну структуру, діяльність

яких спрямована на виконання законів та інших нормативно-правових актів та полягає в підзаконному адміністративно-правовому регулюванні (адмініструванні) суспільних відносин у сфері наукової та науково-технічної діяльності в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Васильев А. С. Административное право Украины. Харьков : Одисей, 2001. 143 с.
2. Колпаков В., Кузьменко О. Административное право Украины : підручник. Київ, 2003. 544 с.
3. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 2000. 558 с.

Одержано 20.04.2021

УДК 343.1

Дар'я Вікторівна ТУРЕНКО,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ВИНЕСЕННІ СУДОМ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

За дослідженням встановлено, що одним із основних міжнародно-правових актів, який слід враховувати при виконанні працівниками національних правоохоронних органів та судовими інстанціями є загальні принципи гуманного відношення до особи з психічними захворюванням згідно «Принципів захисту психічно хворих осіб та поліпшення психіатричної допомоги», що прийняті генеральної Асамблеї ООН від 17.12. 1991 року. Зокрема, у принципі 18-му якого закріплено право на захист для представництва інтересів такої категорії осіб, а у 21-му його ж принципі - право на оскарження, зокрема в судових інстанціях відповідно до положень, що врегульовано кримінальним процесуальним законодавством України [1].

На підставі вказаних міжнародних правових актів чинний КПК України передбачає можливе застосування судом такого положення. Так, відповідно до ст. 19 КК України не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння (бездіяльності) перебувала в стані неосудності. Не

підлягає покаранню також особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, за наявності обставин, що виключають злочинність діяння на підставі Розділу VIII Загальної частини КК України. Положення ст. 503 КПК України формулюють концептуальні норми, що регулюють підстави для досудового розслідування кримінального провадження в якому можуть бути застосовано примусові заходи медичного характеру. Зокрема в цій статті зазначено, що можна застосовувати лише ті примусові заходи медичного характеру, які передбачено нормами ст. 94 КК України [2, с.403-404].

Рішення про застосування примусових заходів медичного характеру може прийняти тільки суд. Сутність цього рішення полягає саме в тому, що суд в межах кримінального провадження не застосовує щодо особи, яка вчинила злочин, визначено Кримінальним кодексом України щодо обтяження особистого, майнового чи іншого характеру, якщо до цього є встановлені законні підстави. Стосовно вимог майнового характеру суд вирішує їх не у межах кримінального провадження, а у межах цивільного законодавства. Для прийняття рішень судом про застосування примусових заходів медичного характеру необхідно обов'язкове встановлення судом що саме певна особа вчинила конкретне кримінальне правопорушення. Певний час в науці такі вчені як М.П. Карпушин і В.І. Курляндський визначали, що для прийняття такого рішення про закриття кримінальних проваджень на таких підставах, повинно було визнати особу винною [3, с. 216]. Однак, ще за радянських часів така позиція вказаних вчених підлягала критиці, обґрунтовуючи таку точку зору тим, що вказане рішення згідно чинного законодавства на той час мали право приймати як органи кримінального переслідування, так і суди. Щодо вказаних наукових позицій точилась дискусія. Зокрема, на той час одні вчені висловлювали позицію про те, що згідно ст. 160 Конституції СРСР лише суд міг визнавати особу винною у вчиненні конкретного злочину, тому прийняття вказаних рішень органами попереднього розслідування треба було визнавати неконституційними, тому пропонувалось законодавчо закріпити такі повноваження тільки за судом [4, с. 83]. Другі вчені пропонували відмовитись від визнання особи винною у вчиненні злочину при звільненні її від кримінальної відповідальності [5, с. 92] Інші вчені пропонували узгодити обидва підходи, обґрунтовуючи, що органи попереднього розслідування можуть з тих же підстав відмовитись

від кримінального переслідування такої особи, не вирішуючи наперед питання про її винуватість у вчиненні злочину [6, с. 50-51].

В той же час, згідно доктринальних принципів, поки особа не визнана судом винною у вчиненні злочину, ні покласти на неї кримінальну відповідальність, ні звільнити її від такої, чи від покарання неможливо. На підставі цього доречною є позиція тих науковців, які вважають, що питання про можливість звільнення конкретної особи від кримінальної відповідальності за вчинене настає тільки тоді, коли ця особа вчинила діяння, яке визнано злочином [7, с. 7]. Питання про застосування примусових заходів медичного характеру виникає тільки в тих випадках, коли є всі підстави передбачені в главі 39 «Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру» КПК України де мова ведеться про звільнення такої особи саме від покарання. В ході дискусії з піднятих питань, слід підтримати пропозицію Л.В. Головки про застосування зарубіжного досвіду і законодавства в частині закріплення в національному законодавстві положення поряд «зі звільненням від покарання», також й поняття «звільнення особи від кримінального переслідування» [6, с. 46] на підставах ст.ст. 503-516 Глави 39 КПК України. В той же час не всі вчені з кримінального права підтримують вищезазначену пропозицію цього вченого, посилаючись на те, що вказані рішення приймаються в межах кримінального процесу. Таке рішення приймається тільки судом, що оформлюється винесенням ухвали або постанови про закриття кримінального провадження (справи), зокрема воно може бути винесено до видалення суду до нарадчої кімнати. Однією із підстав розгляду такої категорії проваджень (справ) судом є отримання (згідно до ст. 293 КПК України) клопотання слідчого затвердженого прокурором, складеного відповідно до ст. 292 КПК України або складеного самостійно прокурором відповідно до ч. 2 ст. 292 КПК України. Право застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або захворіли після вчинення злочину на психічну хвороби чи під час відбування покарання (тільки на цей період), яка виключає кримінальне покарання, належить лише суду першої інстанції згідно п. 21 ст. 3 КПК України. Підставами застосування судом примусових заходів медичного характеру є : 1) наявність суспільно небезпечного діяння передбаченого КК України; 2) доведеність вчинення цього діяння конкретною особою; 3) встановлення того факту, коли особа в момент вчинення суспільно небезпечного діяння була в стані неосудності, чи захворіла після цього психічною хворобою, що

виключає застосування кримінального покарання; 4) визнання цієї особи небезпечною для суспільства в силу її хворобливого стану і характеру вчиненого нею діяння. В той же час, відсутність хоча б однієї з цих підстав не дає суду права застосовувати вказані заходи та приймати відповідне рішення. Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з положеннями глави 39 КПК України «Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру» [8, с. 404]. Судовий розгляд здійснюється одноособово судьєю в судовому засіданні за участю прокурора, законного представника, захисника згідно із загальними КПК України. При цьому, законодавець визначає особливий порядок судового розгляду, який передбачає додаткові гарантії прав, свобод особи, стосовно якої є необхідність у застосуванні примусових заходів медичного характеру. Судовий розгляд у справах такої категорії, зберігаючи свою специфіку, відбувається за загальними правилами судового розгляду відповідно до глави 27-29 КПК України, в той же час з урахуванням особливостей провадження, передбачених його главою 39. Однією із особливостей є те, що суд не вправі спрощувати судовий процес у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Він повинен базуватись насамперед на дотриманні засади законності та інших засад національного кримінального процесу та судочинства. Дослухаючись до міжнародно-правових актів, рішень ЄСПЛ, національний законодавець вніс доцільні зміни у ст. 506 КПК України згідно яких з неї виключені положення частини 2, якими до внесення таких змін дозволялось проведення судового засідання без участі особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру [8]. Завершується судовий розгляд одним із таких рішень : постановленням ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру або ухвалою про відмову в їх застосуванні. У випадку об'єднання в одне провадження кримінального провадження, яке здійснюється в загальному порядку, та кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру вони розглядаються в судовому засіданні в одному кримінальному провадженні з додержанням вимог КПК України. По закінченню судового розгляду суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку щодо обвинуваченого та ухвали щодо застосування примусового заходу медичного характеру [1]. Суд

першої інстанції, надаючи кримінально-правову оцінку суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинен ґрунтуватись лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. Відповідно до ч. 3 ст. 503 КПК України, при цьому не враховуються попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусового заходу медичного характеру. Досудове розслідування і судовий розгляд провадження (справи) про суспільно небезпечні діяння, вчинені особою у стані неосудності, проводяться відповідно до загальних правил встановлених чинним КПК України. Особливості таких проваджень (справ) пов'язаних з психічною хворобою особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і неможливість застосування до неї кримінального покарання зумовили введення спеціальних положень при розслідуванні і судовому розгляді такої категорії [9].

Певні вимоги закріплені в ст. 513 чинного КПК України й відносно самої ухвали та алгоритму дій суду у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. При цьому враховані певні особливості розгляду таких проваджень (справ), а сама стаття містить перелік питань, що вирішуються в такому порядку, які вони викладені. Зокрема, в залежності від обставин кримінального провадження суд повинен вирішити також питання про речові докази, судові витрати, оплату праці захисника, про скасування заходів забезпечення кримінального провадження, про заходи піклування про неповнолітніх дітей і заходи по охороні майна особи, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру. При встановленні неосудності або обмеженої осудності особи слід виходити з наявності двох критеріїв : медичного(біологічного) і юридичного (психологічного). Зокрема, медичний критерій передбачає можливість наявності у особи хронічного психічного захворювання, або тимчасового розладу психічної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану психіки. Встановлює і діагностує психічний стан особи компетентний склад експертів-психіатрів. Юридичний критерій характеризується двома аспектами : 1) коли особа не здатна або неповною мірою може усвідомлювати свої дії; 2) коли особа не здатна чи здатна не повною мірою керувати своїми діями. Вказані аспекти суд встановлює шляхом всіх зібраних у кримінальному провадженні доказів. Суд обирає певний вид примусового заходу медичного характеру відповідно до ст. 94 КК України і 503 КПК України та при цьому у нарадчій кімнаті може постановити ухвалу : а) про застосування

примусового заходу медичного характеру; б) про відмову в застосуванні примусового заходу медичного характеру та закриття кримінального провадження. Суд, визнавши необхідним застосування певного виду примусового заходу медичного характеру, призначає його вид залежно від характеру і тяжкості психічної хвороби, тяжкості психічної хвороби, тяжкості вчинення суспільно небезпечного діяння, з урахуванням ступеня небезпеки психічно хворого для себе або інших осіб. Призначаючи примусове лікування, суд одночасно повинен прийняти рішення про скасування часу доставки неосудного для госпиталізації до психіатричного закладу запобіжного заходу, якщо такий був до нього застосований. Питання про речові докази вирішуються судом згідно вимог ст. 100 КПК України. Судові витрати і сума оплати послуг захисника, призначеного в порядку положень ст. 52 КПК України, з неосудного не стягуються, а відносяться на рахунок держави. Питання про відшкодування збитків, заподіяних неосудним, вирішується в порядку цивільного судочинства, про що повинно бути зазначено в ухвалі суду. На нашу думку, в ст. 52 КПК України та ЦК України слід внести зміни щодо судових витрат і сум оплати послуг захисника неосудному повинні вирішуватись індивідуально в порядку цивільного судочинства, а не за рахунок держави. Суд не може застосовувати примусові заходи медичного характеру, якщо буде встановлено, що суспільно небезпечне діяння особа вчинила в стані неосудності, а на момент судового розгляду видужала або внаслідок змін у стані її здоров'я відпала необхідність в їх застосуванні. У разі закриття кримінального провадження суду необхідно повідомити про таке рішення органи охорони здоров'я з метою взяття такої особи на облік і здійснення необхідного психіатричного лікарського нагляду за нею. У разі, якщо неосудність на час вчинення суспільно небезпечного діяння не була підтверджена чи встановлена, а також у разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу, суд повинен закрити таке кримінальне провадження. В такому разі, після закриття судом кримінального провадження щодо застосування примусового заходу медичного характеру прокурор повинен розпочати кримінальне провадження в загальному порядку [1].

Список бібліографічних посилань

1. Резолюція № 46/119 «Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги». Міжнародний документ від 18.02.1992 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-905>

2. Блаживський Є.М., Грошевий Ю.М., Дьомін Ю.М. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. Т. 2. За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків. Право. 2012. 664 с.
3. Резолюція № 46/119 «Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги». Міжнародний документ від 18.02. 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-905>
4. Карпушин М.П., Курляндский В.И. Уголовная ответственность и состав преступления. Москва. 1974. С. 216.
5. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. Харьков. 1979. С. 83.
6. Ной И.С. Новое в трактовке основных уголовно-правовых понятий. Советское государство и право. 1982. № 7. С. 92.
7. Головки Л.В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования : соотношение понятий. Государство и право. 2000. №6. С. 50-51.
8. Келина С.Г. Освобождение от уголовной ответственности как правовое последствие совершения преступления. Москва. 1994. С. 7.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги. Закон України від 14.11. 2017 р. № 2205-УІІІ.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 3 лютого 2020 року. Харків. Право. 2020. 410 с.

Одержано 14.04.2021

УДК 343.14

Руслан Павлович ЧИЧА,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ СИСТЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Розглянуто актуальні питання імплементації елементів електронного документообігу в кримінальний процес України, з урахуванням останніх законодавчих ініціатив та тенденцій реформування національного кримінального судочинства.

Реформування кримінального судочинства України та його приведення у відповідність до міжнародних, європейських стандартів, вимагає поступового запровадження дієвих електронних, цифрових

технологій на всіх стадіях кримінального процесу. Останнім часом, відбувається активне обговорення та розробка пропозицій, законопроектів, які дозволять, у середньостроковій перспективі, запустити національну модель електронного кримінального провадження.

Не зважаючи на те, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, уже містить та використовує елементи цифрової кримінальної процесуальної діяльності, такі як Єдиний реєстр досудових розслідувань, відеоконференції при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій та інші, необхідні системні та масштабні зміни до закону. Такі зміни пропонуються проектом Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування № 5246 від 15.03.2021 року, який знаходиться на розгляді у Верховній Раді України.

Підчас підготовки вказаного документа було задекларовано, що його впровадження дозволить підвищити ефективність кримінального процесу, впорядкувати процедури, прискорити та покращити взаємодію між прокурором, слідчим та іншими учасниками кримінального провадження і в подальшому мінімізувати, а у майбутньому і повністю відмовитися від паперового провадження на стадіях досудового розслідування та розгляду справи у суді.

Так, законопроект пропонує закріпити правові основи використання учасниками процесу інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, визначає функціональне призначення інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, порядок надання доступу до матеріалів досудового розслідування, які зберігаються в інформаційно-телекомунікаційній системі, передбачає можливість інтеграції інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування з іншими інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами. На думку авторів законопроекту це дозволить суттєво зменшити витрати на здійснення кримінального провадження, скоротити час на виконання процесуальних дій та процедур, підвищити ефективність захисту прав учасників провадження та кримінального судочинства в цілому.

Не зважаючи на, в цілому, позитивне враження від законопроекту, детальний аналіз його положень, викликає низку запитань, щодо його подальшого ефективного впровадження у практичну діяльність та належного функціонування.

Зокрема, в першу чергу, виникає питання щодо назви законопроекту та самої інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, яка запроваджується в органах досудового

розслідування, прокуратури та судах. Відповідно її назва не відповідає сфері застосування, так як в судах здійснюється судове провадження.

Крім того, є питання щодо гармонізації запропонованої системи з уже існуючим Єдиним реєстром досудових розслідувань, яким чином забезпечуватиметься відсутність дублювання відомостей в ЄРДР та інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування. Логічним виглядає запровадження єдиної системи з організацією багаторівневого доступу. Ці положення потребують подальшої розробки.

Також необхідно враховувати перспективи запровадження інших електронних систем, наприклад, системи електронного кримінального судочинства eCase, яка буде інтегруватися з ЄРДР та автоматизованими системами судових органів. Запуск вказаної системи планується на базі НАБУ, САП та ВАС. З огляду на вище зазначене, потрібно визначити механізм взаємодії інформаційно-телекомунікаційних систем, випадки, у яких така взаємодія відбуватиметься, та обсяг взаємодії.

Очевидно, що запровадження електронної форми кримінального провадження потрібне і є тільки питанням часу. Але воно потребує зваженого, системного підходу, який передбачає підготовку плану поетапного запуску та поступового внесення змін і доповнень до законодавства України, з урахуванням вже існуючих, перевірених часом механізмів і тих зауважень які виникають в процесі підготовки.

Одержано 14.04.2021

УДК 342.95

Катерина Анатоліївна ШАПОВАЛ,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗНАРЯДЬ І ЗАСОБІВ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ БВІВСТВ, УЧИНЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Сьогодні домашнє насильство набуває досить великої актуальності в суспільстві, виступає об'єктом багатьох досліджень в тому числі в криміналістиці. Під час з'ясування питань пов'язаних з методикою

розслідування вбивств вчинених у зв'язку із домашнім насильством, виникає необхідність дослідження знарядь та засобів, за допомогою яких вчиняються вказані кримінальні правопорушення.

В свою чергу, знаряддя та засоби, є елементами криміналістичної характеристики та відіграють важливу роль під час розслідування зазначеної категорії вбивств. Отже, поняття «знаряддя» визначається, як пристосування, прилад, механізм тощо, за допомогою якого виконується певна дія; інструмент [1, с. 469]. Розглядаючи питання «знаряддя вчинення злочину», слід розуміти, будь-який предмет, за допомогою якого може вчинитися злочинне діяння, в нашому випадку, заподіяння смерті після або в момент вчинення домашнього насильства.

Вперше, термін «знаряддя вчинення злочину» зазначалося в науці криміналістика, як предмети і речовини, використовуючи властивості яких, злочинець впливає на матеріальні об'єкти з метою досягнення бажаного результату [2, с.7], або речі матеріального світу, якими безпосередньо заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода об'єктові кримінально-правової охорони [3, с.105], що використовуються для руйнівного впливу на предмет злочину або для спричинення фізичної шкоди, які повністю знаходяться під контролем свідомості і волі особи, для безпосереднього вчинення діяння, зменшуючи кількість зусиль або шляхом концентрації сили [4, с. 164].

Під засобами вчинення злочину науковець розуміє різноманітні речовини, предмети, гази тощо, хімічні (отрута), фізичні (електричний струм, радіація), біологічні (інфекційні хвороби) тощо, властивості яких використовуються в процесі вчинення злочину для створення сприятливих умов його реалізації і полегшення процесу його виконання, що не знаходяться під повним контролем свідомості та волі суб'єкта [4, с. 164], а також за допомогою яких був вчинений злочин та вказують, що використання злочинцем тих чи інших засобів може вплинути на оцінку вчиненого діяння [5, с.67].

Отже, беручи до уваги вище зазначене, можемо дійти висновку, що під знаряддями вчинення вбивств, у зв'язку із застосуванням домашнього насильства є підшукані, виготовлені чи пристосовані предмети матеріального світу за допомогою яких потерпілому було спричинено смерть. В свою чергу, засобами вчинення вбивств, у зв'язку з домашнім насильством – є підшукані, виготовлені чи пристосовані об'єкти та явища, що полегшують вчинення вбивцею злочинних діянь або створюють сприятливу обстановку для здійснення злочинного наміру, а саме вчинення вбивства.

Як правило, під час вчинення зазначених кримінальних правопорушень, злочинцями використовуються підручні предмети, спеціально не пристосовані для спричинення смерті потерпілому. Такі предмети, або підібрані на місці події, або ж злочинець скористався перевагою у грубій фізичній силі. У випадках відсутності цих знарядь, удари завдавалися руками і ногами по всьому тілу потерпілого. Поширеним знаряддям вчинення вбивств, у зв'язку із застосуванням домашнього насильства є кухонний ніж, що завжди знаходиться в швидкій доступності та сприяє його оперативному використанню.

В ході проведеного аналізу кримінальних проваджень за фактом вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством встановлено, що найбільш розповсюдженими знаряддями вчинення вбивств із застосуванням домашнього насильства є нанесення ударів господарсько - побутовими та підручними предметами, що були знайдені злочинцями безпосередньо на місці події. До них належать: 1) колюче-ріжучі предмети: ножі - 57,1 %, молотки - 11,4 %, сокири - 8,6 %, садові ножиці (секатор) - 2,8 %; 2) мотузки, медичні джгути, нитки - 8,6%, за допомогою яких здійснювалось удушення потерпілих; 3) тупі предмети з обмеженою поверхнею: біти - 5,7 %, палиці - 2,8%, металеві совки - 2,8%, в тому числі нанесення ударів руками і ногами По всьому тілу потерпілого - 8,6 %.Також до знарядь вчинення вбивств із застосуванням домашнього насильства є застосування вогнепальної зброї - 2,8%; використання нафтопродуктів (спалення з використанням бензину) - 2,8% кримінальних проваджень тощо.

До засобів, що використовуються під час вчинення вбивств у зв'язку з домашнім насильством, слід віднести, такі як: висловлювання різного роду погроз, як у письмовій формі (за допомогою смс-повідомлень, залишення записок тощо), так і в усній формі (використання нецензурних слів); спільне вживання алкогольних напоїв, що є спеціально спланованим для реалізації подальшого умислу направленою на вбивство.

Отже, встановлення особливостей знарядь та засобів, як елементів криміналістичної характеристики вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством є потужною інформаційною базою для органів досудового розслідування, що використовується під час формування версій, планування розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, призначення судових експертиз тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

2. Сырков С. М. Орудие преступления: криминалистическое и процессуальное исследование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Л., 1973. 18 с.
3. Романівна З. Є. Поняття та кримінально-правове значення знарядь та засобів вчинення злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91), ч. 2, кн. 1. С. 99–105
4. Тельпіс М. В. Кримінально-правова характеристика знарядь та засобів вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 185 с.
5. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : Навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Стратонова. Київ : Істина, 2007. 400 с.
6. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері : монографія. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.

Одержано 14.04.2021

УДК 342.97

Оксана Олександрівна ШЕВЧЕНКО,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК, УЧИНЕНИЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ, ЯК ФАКТИЧНА ПІДСТАВА ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Охорона, захист прав і свобод людини, інтересів держави і суспільства, забезпечення правопорядку та публічної безпеки, а також протидія правопорушенням і злочинам є базовими завданнями правоохоронних органів, зокрема і Національної поліції України.

Ефективність функціонування органів Національної поліції перш за все залежить від чіткого регламентування їх повноважень, компетенції та дотримання поліцейських службової дисципліни.

Наразі актуальним залишається забезпечення дисципліни й законності серед особового складу поліції. Протиправні вчинки деяких поліцейських мають вкрай негативний характер, що призводить до «підриву авторитету» в суспільстві до органів Національної поліції, оскільки на поліцейських покладені надзвичайно важливі завдання.

Дисциплінарна відповідальність поліцейського є одним із основних засобів забезпечення дотримання поліцейським службової дисципліни через застосування до поліцейського, який здійснив

дисциплінарний проступок дисциплінарного стягнення, що законодавчо закріплено.

Тому актуальним є питання теоретичного визначення дисциплінарного проступку, вчиненого поліцейським, що є фактичною підставою для дисциплінарного провадження в органах Національної поліції.

На сьогодні існує чимала кількість підходів до визначення «дисциплінарного проступку» серед науковців.

Так, Н.М. Вапнярчук розглядає дисциплінарний проступок державного службовця як винне протиправне порушення вимог чинного законодавства щодо державної служби, зокрема, невиконання або неналежне виконання службових обов'язків, у тому числі винне не відвернення шкідливих наслідків через бездіяльність, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних з проходженням державної служби, а також вчинки, які можуть ганьбити його як державного службовця або дискредитувати орган державної влади. Також, автор зазначає, що дисциплінарні проступки державних службовців поділяються на пов'язані з невиконанням обов'язків функціональних, внутрішньоорганізаційних і морально-етичних [1, с.6].

На думку В.І. Щербини до дисциплінарного проступку відноситься протиправне, винне діяння, яке посягає на службову дисципліну в державному органі шляхом невиконання або неналежного виконання працівником своїх обов'язків, порушення заборон або обмежень, зловживання повноваженнями, або вчинення проступку, який порочить його як державного службовця чи дискредитує орган, в якому він працює [2, с.14].

К.В. Коваленко визначає дисциплінарний проступок поліцейського як протиправне, винне (умисне чи необережне) діяння (дія чи бездіяльність) поліцейського, тобто невиконання або неналежне виконання ним своїх службових обов'язків, перевищення повноважень, порушення обмежень і заборон, установлених законодавством з питань проходження служби в Національній поліції України, або вчинення інших дій, які дискредитують не тільки поліцейського, а й Національну поліцію України, за яке може бути застосоване дисциплінарне стягнення [3, с. 147].

З огляду на визначення науковців «дисциплінарного проступку» на нашу думку слід виділити ознаки дисциплінарного проступку: 1) протиправна дія чи бездіяльність; 2) винність особи; 3) наявність наслідків для органу виконавчої влади та суспільства; 4) наявність дисциплінарної відповідальності відповідно до законодавства.

Дисциплінарним проступком відповідно до законодавства визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що

полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції [4].

Виходячи із законодавчо закріпленого визначення слід підкреслити, що дисциплінарний проступок складається з таких аспектів як: «порушення службової дисципліни», «невиконання обов'язків поліцейського», «порушення обмежень» та «вчинення дій, що підривають авторитет поліції».

Щодо першого аспекту дисциплінарного проступку - порушення службової дисципліни, слід зазначити, що службова дисципліна поліцейського полягає в : 1) бути вірним Присязі поліцейського, мужньо і вправно служити народу України; 2) знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки; 3) поважати права, честь і гідність людини, надавати допомогу та запобігати вчиненню правопорушень; 4) безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону; 5) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, та негайно інформувати про це безпосереднього керівника; 6) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим поліцейським виконувати їхні обов'язки, а також які підривають авторитет Національної поліції України; 7) утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини або принижують честь і гідність людини; 8) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку; 9) підтримувати рівень своєї підготовки (кваліфікації), необхідний для виконання службових повноважень; 10) берегти службове майно, забезпечувати належний стан зброї та спеціальних засобів; 11) поважати честь і гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та стримувати їх від вчинення правопорушень; 12) дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення; 13) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення, у тому числі вчинені іншими працівниками поліції; 14) під час несення служби поліцейському заборонено перебувати у стані алкогольного, наркотичного та/або іншого сп'яніння [4].

Наступним аспектом є невиконання основних обов'язків поліцейського, до яких відносяться : 1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових

актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; 2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; 3) поважати і не порушувати прав і свобод людини; 4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді [5].

Щодо обмежень пов'язаних зі службою в поліції відповідно до законодавства, то вони стосуються особи, яка не може бути поліцейським, а саме: 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою; 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку; 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої; 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав; 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск; 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції; 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства; 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції [5].

Як бачимо вище наведені аспекти законодавчо урегульовані, але щодо розуміння аспекту дисциплінарного проступку «вчинення дій, що підривають авторитет поліції», то дане явище не знайшло свого відображення в законодавстві. Але, існують наукові підходи до розуміння цього явища, так, наприклад діями, що підривають авторитет поліції слід вважати дії, які суперечать Правилам етичної поведінки поліцейських, затверджених Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 № 1179, а також дії, що тягнуть за собою стійку негативну суспільну думку про «моральне

обличчя» поліцейського. Наприклад, поява в нетверезому чи іншому непристойному вигляді на службі чи в позаслужбовий час у громадських місцях; поширення негативних думок щодо професійних навичок або особистих якостей колег по службі, тощо [6, с. 116].

Отже, дисциплінарний проступок включає в себе зазначені аспекти, які є вичерпними. Порушення хоча б одного із вищезазначених аспектів, що складають дисциплінарний проступок є фактичними підставами для дисциплінарного провадження та реалізації службового розслідування.

Також, відзначимо, що дисциплінарне провадження в органах Національної поліції – це вид адміністративно-юрисдикційної діяльності, що здійснюється в порядку, встановленому законодавством для вирішення дисциплінарної справи і застосування до винної особи дисциплінарних заходів з метою зміцнення та забезпечення службової дисципліни [7, с. 102].

Список бібліографічних посилань

1. Вапнярчук Н. М. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2010. 20 с.

2. Щербина В. І. Дисциплінарна відповідальність державних службовців органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 1998. 22 с.

3. Коваленко К. В. Щодо правового регулювання дисциплінарної відповідальності поліцейських в Україні. *Форум права*. 2016. № 4. С. 146–149. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_25.pdf (дата звернення: 16.04.2021).

4. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19> (дата звернення: 16.04.2021).

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 16.04.2021).

6. Жеребцов Д. Є. Поняття та склад дисциплінарного проступку поліцейських. *Соціальне право*. 2018. № 3. С. 114–118.

7. Крижановська В. А., Крижановська А. С. Правові засади дисциплінарного провадження в органах Національної поліції України. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 99–106.

Одержано 18.04.2021

УДК 347.965(477)

Василь Михайлович ШЕВЧЕНКО,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ У 20–40-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Початком організації судово-медичної експертизи в Україні було створення у 1920 р. судово-медичного відділу в складі Народного Комісаріату охорони здоров'я УСРР, в обов'язки якого входило керівництво діяльністю судово-медичних органів і підготовка інструктивних матеріалів до проведення різних видів експертиз. У 1922 р. відділ було закрито та організовано «судово-медичний стіл» при лікувальному відділі, який не забезпечував задовільних умов роботи, тому в 1923 р. створюється Головна судово-медична інспектура при організаційному відділі, котра згодом відокремлюється в самостійний підрозділ із підпорядкуванням безпосередньо Наркомові НКОЗ. Також вводилися посади губернських судово-медичних інспекторів при губернських відділах охорони здоров'я, а в районних – судових лікарів [1, с. 9]. Постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 04 липня 1939 р. «Про заходи зміцнення та розвитку судово-медичної експертизи» законодавчо закріплюється структура судово-медичної служби, організація навчання судових медиків тощо.

З прийняттям 05 жовтня 1918 р. Положення «Про організацію відділів карного розшуку» виникла гостра необхідність застосування наукових досягнень при розслідуванні злочинів, унаслідок чого 04 березня 1919 р. при Центрі розшуку почав діяти кабінет судової експертизи [2, с. 185], до функцій якого входила організація наукової експертизи на місцях, проведення криміналістичних експертиз, огляди місця події тощо. З прийняттям Радою Народних Комісарів УСРР 03 квітня 1920 р. «Положення про організацію відділів карного розшуку» та закріпленням в Україні організаційно-правових форм побудови апарату карного розшуку, створюється відділ науково-судової експертизи при єдиному Центральному слідчо-розшуковому Управлінні, після реорганізації якого, наказом від 02 квітня 1921 р. на основі відділу створюється перший науково-технічний підрозділ, а 02 травня 1922 р. підрозділ перетворюється в науково-технічний відділ, перед яким стояли рішення невідкладних

завдань у боротьбі зі злочинністю [3, с. 200]. Із метою вдосконалення науково-технічної служби в апаратах карного розшуку, наказом від 13 серпня 1923 р. Народного комісаріату внутрішніх справ РРФСР створюється кабінет науково-технічної експертизи, який входить до складу науково-технічного відділу. Подібні відділи були створені та функціонували практично при всіх обласних і губернських апаратах карного розшуку України.

13 жовтня 1921 р. був прийнятий циркуляр Народного комісаріату юстиції України № 56/185, який передбачав порядок надання речових доказів судовим експертним установам губернськими трибуналами й народними судами [4]. Проте, відсутність належного фінансування існуючих на той час Київського та Одеського кабінетів не давала змоги співробітникам використовувати в повному обсязі необхідні методи судово-експертної діяльності.

У березні 1923 р. слідчий із надзвичайних справ при Народного комісаріату юстиції УСРР С. С. Савченко та видатний український судовий медик і криміналіст М. С. Бокаріус запропонували законодавчо реорганізувати в Україні два діючих (Київський та Одеський) і створити третій кабінет науково-судової експертизи в м. Харкові [5, с. 168]. Пропозиція була зумовлена прийняттям у 1922 р. Кримінально-процесуального кодексу в Україні, у якому на законодавчому рівні висновок експерта вперше визначено різновидом судових доказів, у зв'язку з чим, перед органами попереднього розслідування й судами для об'єктивного прийняття рішень у кримінальних справах виникло питання щодо необхідності повного та всебічного дослідження всіх доказів за допомогою науково-технічних знань.

Завдяки ініціативі С. С. Савченко та М. С. Бокаріуса, 10 липня 1923 р. на засіданні Ради Народних Комісарів УСРР було прийнято постанову щодо створення у системі Народного комісаріату юстиції кабінетів науково-судових експертиз у містах Харкові, Києві та Одесі та затверджено «Положення про кабінети науково-судової експертизи» [6] – першого нормативного акту, який регулював діяльність установ судової експертизи в Україні. Мета створення Кабінетів була сформульована дуже коротко – «Для провадження різного роду науково-технічних досліджень у судових справах». Із 01 листопада 1923 р. на базі кафедри судової медицини медичного інституту розпочав свою діяльність Харківський кабінет науково-судової експертизи, завідувачем якого було призначено М. С. Бокаріуса [7, с. 4]. Після його смерті 23 грудня 1931 р. уряд УСРР, відзначаючи його великі заслуги, присвоїв Харківській експертній установі ім'я Заслуженого професора М. С. Бокаріуса.

23 жовтня 1925 р. судово-експертні установи в Україні, які називалися кабінетами науково-судової експертизи, Положенням про судоустрій УСРР (затвердженого другою сесією ВУЦВК IX скликання) у зв'язку із розширенням їх функцій перейменовано в Інститути науково-судової експертизи в містах Києві, Одесі та Харкові [8].

У травні 1931 р. створюються науково-технічні відділення карного розшуку в обласних центрах і оперативних секторах із правом проведення науково-технічних експертиз. Як зазначає І. П. Красюк, у 1940 р. науково-технічну службу виведено з підпорядкування карного розшуку та передано до штатів спецвідділів Головного управління міліції та місцевих управлінь міліції в складі трьох науково-технічних відділень і шести науково-технічних груп [9, с. 9].

Інститути науково-судової експертизи в містах Києві, Одесі та Харкові успішно здійснювали судово-експертну й науково-дослідну діяльність до початку Великої Вітчизняної війни 1941 р. Із початком війни така діяльність тимчасово була призупинена та відновлена лише після звільнення міст, у яких знаходилися судово-експертні установи. 04 листопада 1943 р. поновлюється діяльність Харківського інституту науково-судової експертизи відповідно до прийнятої постанови Ради Народних Комісарів УРСР, слідом за ним у 1944 р. Київського, потім Одеської лабораторії. 02 червня 1944 р. Київський і Харківський інститути науково-судової експертизи перейменовано на НДІСЕ. У 1944 р. організуються науково-технічні апарати міліції в багатьох містах країни.

У січні 1946 р. утворюється науково-технічний відділ у складі оперативного відділу Управління міліції МВС УРСР, який у серпні 1948 р. перетворюється у відділ із відділеннями різних напрямів досліджень. До 1949 р. практично в усіх областях України функціонували криміналістичні підрозділи міліції, завдяки яким підвищується рівень розкриття злочинів. У деяких науково-технічних відділах відкриваються хімічні й біологічні лабораторії та вперше вводяться посади експертів у міськрайорганах.

Список використаних джерел

1. Судова медицина [Текст] : підруч. / [авт. кол.: А. С. Лісовий, Л. Л. Голубович, П. Л. Голубович та ін.] ; за заг. ред. А. С. Лісового, Л. Л. Голубовича. — Вид. 3-тє, допов. та переробл. — К. : Атіка, 2008. — 483 с.
2. Цимбал П. В. Зародження та еволюція експертології в кримінальному судочинстві [Текст] / П. В. Цимбал, А. М. Лазебний // Міжнар. юрид. вісн.: зб. наук. праць Нац. універ. ДПС (економіка, право). — 2015. — Вип. 1. — С. 53–58.

3. Пиріг І. В. Історія становлення та розвитку експертної діяльності в органах внутрішніх справ [Текст] / І. В. Пиріг // Право і суспільство. — Д., 2011. — № 6. — С. 196–203.

4. Циркуляр НКЮ УССР всем наркоматам и центральному учреждению о направлении в кабинеты научно-судебной экспертизы вещественных доказательств для формирования музеев от 13 октября 1921 г. [Текст] // ЦД ВВО України. — Ф. 8, спр. 7335. — Арк. 31.

5. Комаха В. В. Перші криміналістичні установи в системі МВС України [Текст] / В. В. Комаха // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. — Одеса : Юрид. літ-ра, 2006. — Вип. 29. — С. 166–170.

6. Положение о кабинетах научно-судебной экспертизы [Текст]: Постановление СНК УССР от 10 июля 1923 г. // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1923. — Отд. 1, № 26. — Ст. 384.

7. Оніщук М. В. 3 нагоди 85-річчя Харківського НДІ судових експертиз [Текст] / М. В. Оніщук // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : зб. матер. засід. «круглого столу», присвяч. 85-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 11–12 листоп. 2008 р.). — Х. : ХНДІСЕ, 2008. — С. 3–8.

8. Положение о судоустройстве УССР, утвержденное 2-й сессией ВУЦИКа IX созыва 23 октября 1925 г. [Текст] // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1925. — Отд. 1, № 92–93. — Ст. 522.

9. Красюк І. П. Виникнення, становлення та розвиток експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України [Текст] / І. П. Красюк, В. С. Печніков // Криміналістичний вісник : зб. наук. праць. — К., 2010. — № 1 (13). — С. 6–18.

Одержано 21.04.2021

УДК 342.9

Юрій Юрійович ШЕКА,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Проведення реформи в правоохоронній серії та створення Національної поліції України у 2015 році започаткувало новий історичний етап розвитку та становлення правоохоронних органів з принципово

новими поглядами громадянської спільноти та підходами у практичній діяльності як поліції в цілому, так і окремого працівника.

Зрозуміло, що діяльність будь-якого державного органу повинна реалізовуватися за допомогою покладених на нього завдань, а ті, в свою чергу, мають базуватися на головних ідеях, тобто принципах функціонування органу державної влади. Сучасне законодавство України у сфері поліцейської діяльності проголошує ряд принципів, що в ідеальному задумі повинні були стати орієнтиром на поліцію європейського зразка, як сервісної служби, і саме на їх основі мала би базуватися вся діяльність сучасної поліції як органу, що покликаний надавати сервісні послуги населенню. Проте практика сьогодення звертає нашу увагу на дещо іншу реальність та інколи неефективність закріплених у Законі України «Про Національну поліцію» принципів її діяльності.

Першочергово слід наголосити, що принципи права як керівні юридичні вимоги відображають особливості та специфіку юридичного права, мають нормативний, регулятивний характер, визначають і скеровують правомірну поведінку людей [1, с. 114–115]. У галузі трудового права, на переконання М. І. Іншина, принципи слід розглядати як керівні ідеї, базові та визначально перші положення, основні правила поведінки, центральні поняття, основи системи [2, с. 74–75]. Представники сфери адміністративного права, досліджуючи принципи, зазвичай асоціюють їх із принципами державного управління. Так, наприклад, В.К. Колпаков з цього питання зазначає, що принципи управління – це його позитивні закономірності, які пізнані наукою і практикою та охарактеризовані (зафіксовані, закріплені) у відповідних поняттях. Звідси випливає висновок, що ознаками принципу управління є належність до пізнаних позитивних закономірностей та фіксованість, закріпленість у суспільній свідомості [3, с. 19].

Отже, можемо сказати, що принципи діяльності поліції — це основні положення, які закріплені в Конституції України та інших її законах, на яких базуються повноваження органів Національної поліції, порядок її функціонування, устрій тощо [4]. Так, Закон України «Про Національну поліцію» в розділі II закріплює наступні принципи її діяльності: а) принцип верховенства права (ст. 6); принцип дотримання прав і свобод людини (ст. 7); принцип законності (ст. 8); принцип відкритості та прозорості (ст. 9); принцип політичної нейтральності (ст. 10); принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства (ст. 11); принцип безперервності (ст. 12) [5]. Як бачимо, перелік досить невеликий, проте діяльність сучасної системи поліції, зрозуміло, має базуватися на значно ширшому колі базових (загальних) та спеціальних принципів. З цією метою розглянемо деякі з них.

Варто звернути увагу, що науковці під принципами адміністративної діяльності Національної поліції розуміються ідеї, основні положення, якими вони керуються під час виконання службових обов'язків [6]. В юридичній літературі зустрічається безліч класифікацій принципів адміністративної діяльності Національної поліції, які мають право на життя, оскільки будь-яка класифікація є умовною і, насамперед, має пізнавальну мету. Сутність організаційно-правових принципів діяльності Національної поліції України полягає в тому, що ця система різнобічна. Вона поділяється на основні принципи і принципи формування і функціонування її відповідних частин (інститутів) [7].

Необхідно звернути увагу, що окремі теоретики пропонують розглядати систему принципів адміністративної діяльності Національної поліції, яка містить такі групи принципів:

1. Загально-правові принципи – це ті, що властиві будь-якій виконавчо-розпорядчій діяльності. До таких принципів зараховують: а) принцип верховенства права; б) принцип дотримання прав і свобод людини; в) принцип законності; г) принцип демократизму; д) принцип поєднання гласності й професійної таємниці; е) принцип політичної нейтральності поліцейських; є) принцип взаємодії поліції з різними установами, органами, організаціями, колективами та громадянами тощо.

2. Спеціально-правові принципи – це принципи, на яких ґрунтується виконавчо-розпорядча діяльність органів Національної поліції. До означеної групи принципів доцільно віднести:

а) організаційні принципи (принцип науковості, принцип плановості, принцип єдиноначальності і колегіальності, принцип комплексності, принцип раціонального розподілу повноважень тощо);

б) тактичні принципи (принцип оперативності, принцип безперервності, принцип гнучкості, принцип комплексності сил і засобів, принцип маневреності, принцип резерву сил і засобів тощо) [6, с.13-14].

Отже, можемо зробити висновок, що науковці виділяють значну кількість принципів, які мають посідати важливе місце в побудові та діяльності системи правоохоронних органів, насамперед в поліції, яка відповідно до проведеної реформи повинна стати сервісною службою. Проте як бачимо чинний Закон України «Про Національну поліцію» закріпив лише декілька загально-правових принципів у II розділі, не надаючи їм такого важливого значення, на яке заслуговують принципи діяльності Національної поліції України. На нашу думку особливої уваги, як один із спеціально-правових принципів, заслуговує принцип інформаційно-аналітичного забезпечення, так як саме він дозволяє здійснювати свою діяльність важливим підрозділам, які діють в системі Національної поліції.

Вважаємо, що відсутність закріплення спеціальних принципів в чинному Законі України «Про Національну поліцію» є вагомим недоліком означеного спеціального законодавчого акту. Так як саме спеціальні принципи заслуговують на правове закріплення, адже саме вони визначають правові засади для здійснення інформаційно-аналітичної діяльності поліції, зокрема: формування баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користування базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; інформаційно-пошуковою та інформаційно-аналітичною роботи; інформаційної взаємодії з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Список бібліографічних посилань

1. Правознавство : підручник / за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 752 с.
2. Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудової діяльності державних службовців як особливої категорії зайнятого населення України : навч. посіб. Харків : ФІНН, 2010. 672 с.
3. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник / за ред. В. К. Колпакова. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
4. Адміністративна діяльність Національної поліції : навч. посіб. / О. М. Калюк, С. Ф. Константінов, В. А. Куліков та ін. ; за ред. В. А. Кулікова. Київ : Освіта України, 2016. 230 с.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 19.04.2021).
6. Адміністративна діяльність Національної поліції: загальна частина : навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. М. Мердова, В. С. Тулінов та ін. ; за ред. В. М. Бесчастного. Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2017. 188 с.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 19.04.2021).

Одержано 21.04.2021

УДК 343.98

Карина Григорівна ШЕЛЕНІНА,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПРИ ВБИВСТВАХ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Під час розслідування кримінальних правопорушень таких як вбивство, учинене засудженим в місцях позбавлення волі, слідчий проводить окремі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, серед яких важливе місце та значення має допит. При проведенні якого слідчий згідно чинного законодавства вербальним шляхом отримує інформацію від допитуваного про відомі йому факти щодо вчиненого злочину та які мають значення для розслідування. Дана слідча дія регламентується ст.ст. 223-225 КПК України та загальних положень тактики допиту, розроблених у теорії криміналістики і слідчій практиці.

Слід погодиться з представниками криміналістичної науки, що допит - це слідча дія, сутність якої полягає в отриманні слідчим безпосередньо від допитуваного в установленій кримінально-процесуальним законом формі показань про відомі йому обставини та інші дані, які мають значення для кримінального провадження [1, с. 276].

Доцільно зауважують вчені, що вибір тактики допиту залежить від кількох чинників: а) ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту, тощо); б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду і т.п.); г) характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо [2, с. 60–61].

Для організації допиту необхідним є врахування тактичних аспектів допиту таких як: 1) планування даної слідчої дії; 2) вивчення особи, що допитують; 3) визначення місця та часу проведення допиту; 4) обрання способу виклику на допит (у межах встановлених законом); 5) підготовка технічних засобів фіксації допиту; 6) надання допомоги допитуваній особі у згадуванні інформації; 7) оцінка отриманої інформації [3, с. 14].

Специфікою допиту у кримінальних провадженнях щодо вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, визначається передусім залежно від категорії допитуваної особи

(потерпілий, свідок, підозрюваний, одночасний допит), предмету допиту та слідчої ситуації, що складається під час його проведення. Відповідно до цього можна розглядати особливості допиту як складову частину окремої криміналістичної методики.

Допит потерпілого при розслідуванні вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, проводиться в переважній більшості випадків (близько 68%) близьких родичів (мати, батько, дружина, чоловік тощо) вбитого засудженого. Саму жертву – засудженого можливо допитати лише у випадках: 1) до настання смерті; 2) при замаху на вбивство.

Допит свідка є розповсюдженою слідчою дією з отримання доказів у кримінальному провадженні. Крім цього, допит свідків, потерпілих в історичному аспекті передував отриманню інформації за допомогою експертиз, відтворення обстановки та обставин події та інших слідчих дій [4, с. 130-134].

Досліджуючи слідчу практику щодо вбивств, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, надає змогу виділити наступну категорію свідків, які підлягають допиту за даним видом кримінальних правопорушень: 1) очевидці злочину засудженні, адміністрація виправних установ, які виявили злочинця на місці злочину з явними ознаками того, що вбивство вчинив останній; 2) адміністрація виправної колонії, де було вчинено вбивство; 3) інші особи, яким відомі відомості, що мають значення для кримінального провадження.

Зауважимо, що якість допиту та отримання максимально інформації щодо вищевказаної категорії кримінальних правопорушень, залежить від позиції особи, яку допитують. Тобто, особа, яка бажає максимально «відтворити» вчинений злочин, вона надає точні та правдиві показання, тим самим створює безконфліктну ситуацію та сприяє розслідуванню. Як правило, під час такого допиту створюється безконфліктна ситуація та отримується необхідна інформація, що формує доказову базу під час розслідування вбивства, вчиненого засудженим в місцях позбавлення волі.

Допит підозрюваного, як правило, необхідно проводити без зволікань, використовуючи фактор раптовості та дотримуючись систему тактичних прийомів. Злочинець в такому випадку не встигає ретельно продумати лінію своєї поведінки при допиті та починає надавати неправдиві показання. В такому випадку, слідчий маючи наявну доказову базу та оперуючи нею, зі застосуванням психологічних факторів впливу на підозрюваного, може спростовувати показання останнього. Як правило, підозрюваний відповідаючи на додаткові питання слідчого, починає надавати правдиві пояснення того, що сталося.

На початку допиту підозрюваного у вчиненні вбивства в місцях позбавлення волі спочатку варто поставити питання про конкретні факти, що стосуються об'єктивної сторони кримінального правопорушення, а потім питання що стосуються наміру, мети, мотивів вбивства. Характер питань залежить від обставин кримінального провадження та наявних у слідчого доказів. Але є питання, які обов'язково ставляться слідчим допитуваному:

- 1) питання, що стосуються обставин вчиненого вбивства (за яких обставин, час, місце, період, спосіб, хто брав участь тощо);
- 2) питання пов'язані з мотивами злочину (причини);
- 3) питання, що характеризують особу злочинця (минуле, справжнє, діяльність, відомості про його спосіб життя тощо).

Крім того, на наш погляд необхідним є обов'язкове залучення до проведення допиту підозрюваного зазначеної категорії кримінальних правопорушень спеціалістів у галузі психології, фізіономістів, судово-медичних експертів.

Підсумовуючи, зауважимо, що для успішного проведення допиту підозрюваного у вчиненні вбивства у місцях позбавлення волі, з урахуванням норм чинного законодавства України, в основу входять наступні фактори:

- 1) психологічний процес формування;
- 2) встановлення контакту з підозрюваним; 3) уміле застосування тактичних прийомів допиту з урахуванням ситуації, що склалась в ході даної слідчої (розшукової) дії.

Список бібліографічних посилань

1. Криминалістика / под ред. И. Ф. Герасимова и Л. Я. Драпкина. М., 1994. 528 с.
2. Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацішин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с.
3. Бачиева А. В., Вернич С. Н., Виноградова А. Н., Сотников К. И. Тактика допроса потерпевших, свидетелей, подозреваемых, обвиняемых : учеб.-практ. пособие. М. : ЦОКР МВД России, 2010. 40 с.
4. Сальников Ю. С., Сорокотягин И. Н., Глазырин Ф. В. Психология следственных действий. *Проблемы психологии следственной деятельности*. 1986. № 2. С. 130-134.

Одержано 09.04.2021

УДК 340.6:341.232

Ірина Іванівна ЯЦЕНКО,

аспірант Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ДЕРЖАВНИМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМИ УСТАНОВАМИ В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Євроінтеграційний курс України визначає актуальність заходів, котрі спрямовані на міжнародне співробітництво. Роль міжнародного наукового співробітництва з державними спеціалізованими установами в галузі судової експертизи стрімко зростає. Адже, метою діяльності цих установ є захист прав та інтересів людини, громадянина і держави шляхом проведення повноцінного, достовірного та об'єктивного наукового та обґрунтованого експертного або судово-експертного дослідження, яке має здійснюватися шляхом послідовності та чіткості дій суб'єктів правозастосовної діяльності.

Актуальність визначення адміністративних процедур міжнародного наукового співробітництва з державними спеціалізованими установами в галузі судової експертизи полягає у тому, що враховуючи наукові напрацювання дане питання не було предметом окремого наукового дослідження. Тому, на сьогодні існує нагальна потреба у висвітленні цієї тематики.

Враховуючи актуальність, дослідження слід розпочати з надання визначення адміністративної процедури. Так, На думку О.І Миколенка адміністративна процедура є врегульована адміністративними нормами послідовність дій суб'єктів нормотворчої і правозастосовної діяльності, структурованих відповідними процедурними відносинами, щодо прийняття нормативно-правових актів управління та вирішення адміністративних справ [1, с. 29].

Під адміністративною процедурою розуміють нормативно встановлений порядок послідовно здійснюваних дій органів публічної адміністрації, спрямованих на прийняття владних управлінських рішень і реалізацію повноважень, не пов'язаних із розглядом спорів або застосування заходів примусу[2, с. 24].

Розглядаючи міжнародне наукове співробітництво, зазначимо, що воно регламентоване в ст. 24 розділу IV «Міжнародне

співробітництво в області судової експертизи» Закону України «Про судову експертизу» в якому вказано, що державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики[3]. Дана норма визначає не вичерпний перелік наукового співробітництва.

Слід відзначити, що державними спеціалізованими установами є: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [3]. Даний перелік визначає суб'єктів судово-експертної діяльності та є вичерпний.

Так, із визначенням суб'єктів судово-експертної діяльності та аналізу законодавства слід зазначити, що реалізація норми ст. 24 Закону України «Про судову експертизу» здійснюється шляхом укладення договору (угоди) між Міністерствами в підвідомстві яких існує державна спеціалізована установа в галузі судової експертизи, з однієї сторони якого є Україна, а з іншої іноземна країна.

Наприклад, реалізація міжнародного наукового співробітництва державними спеціалізованими установами в галузі судової експертизи є укладення Угоди між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі судової експертизи від 12.10.2000 року. В цій угоді міжнародне наукове співробітництво включає :

- 1) розробку методів та методик в галузі судової експертизи;
- 2) обмін інформацією про науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки, про нові учбові, методичні та довідкові видання;
- 3) безпосередній обмін методичною, науковою та довідковою літературою та документацією;
- 4) рецензування наукових розробок;
- 5) надання науково-методичної та практичної допомоги один одному з питань наукової та експертної діяльності;
- 6) проведення спільних семінарів, курсів з освоєння нових методів та методик;
- 7) обмін спеціалістами для проведення стажувань[4].

Іншим прикладом є Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Білорусь від 06.03.1992 року, в якому визначені положення реалізації міжнародного наукового співробітництва, а саме обмін науково-технічною літературою та інформацією з питань діяльності органів внутрішніх справ, спільного проведення наукових досліджень, розробок і програм з актуальних проблем, що становлять взаємний інтерес [5]. Дана норма може доповнюватися у розвитку міжнародного наукового співробітництва, зокрема в галузі судової експертизи.

Наступним прикладом є Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки в галузі судової експертизи, що включає такі положення :

1. Обмін інформацією :
    - з науково-дослідних і дослідно - конструкторських розробок;
    - з нових учбових, методичних і довідкових видань;
    - з таких, що плануються, наукових конференцій, семінарів, виставок у галузі криміналістики і судової експертизи;
    - безпосередній обмін методичними, науковими і довідковими матеріалами і документацією, в тому числі інформаційно-довідковими даними в електронному вигляді відповідно до міжнародних стандартів.
  2. Координація наукової роботи з проблем судової експертизи у формі:
    - спільної розробки методів і методик судової експертизи;
    - виконання наукових розробок за заявками однієї із Сторін;
    - здійснення авторського супроводу і впровадження розробок в експертну практику.
  3. Проведення підготовки і підвищення кваліфікації кадрів на основі:
    - проведення спільних шкіл, семінарів, курсів з опанування нових методів і методик судової експертизи;
    - взаємних стажувань спеціалістів.
  4. Взаєморецензування наукових розробок і експертних висновків. Апробація методик експертних досліджень і технічних засобів.
  5. Надання науково-методичної, консультативної і технічної допомоги одна одній з питань наукової і експертної діяльності [6].
- Отже, розглядаючи міжнародне наукове співробітництво з державними спеціалізованими установами в галузі судової експертизи слід зазначити, що воно полягає, в більшості випадків, в обміні інформацією про науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські

розробки, про нові учбові, методичні та довідкові видання, спільній розробці методів і методик судової експертизи, проведення спільних семінарів, курсів з освоєння нових методів і методик та взаємних стажуваннях спеціалістів.

Щодо адміністративної процедури міжнародного наукового співробітництва з державними спеціалізованими установами в галузі судової експертизи, то на теперішній час проаналізувавши законодавство, ми можемо зробити висновок, що вона полягає в укладенні угоди між Міністерством України та іноземної країни, в підвідомстві яких існують державні спеціалізовані установи в галузі судової експертизи, про міжнародне або міжнародне наукове співробітництво.

Дані міркування постануть основою для подальшого наукового дослідження цієї тематики.

Список бібліографічних посилань

1. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 40 с.

2. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 34 с.

3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 19.04.2021).

4. Угода між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі судової експертизи : від 12.10.2000 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_032 (дата звернення: 19.04.2021).

5. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Білорусь : від 06.03.1992 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_013 (дата звернення: 19.04.2021).

6. Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки в галузі судової експертизи : від 24.03.1997 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_019 (дата звернення: 19.04.2021).

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

**Актуальні проблеми сучасної науки
в дослідженнях молодих учених**

Тези доповідей учасників науково-практичної конференції
з нагоди святкування Дня науки
(м. Харків, 14 травня 2021 року)

Відповідальні за випуск: *Є. І. Бут*
Редагування списків бібліографічних посилань: *С. С. Тарасова*
Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 10,5. Обл.-вид. арк. 10,05.
Тираж 50 пр. Зам. № 2021-12.

Видавець і виготовлювач – Харківський національний
університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від
22.01.2008.